

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Ruhmann Jenő: Ihász Dániel szerepe az olaszországi magyar emigrációban.

233 Dr. Ruhmann Jenő: Ihász Dániel szerepe az olaszországi magyar emigrációban.

A soproni evangélikus líceum (gimnázium) könyvtára egy kéziratkötetet őriz,¹⁽¹⁾ amely Ihász Rezső hagyatékából került oda. Az iratok az adományozó unokatestvérének, Ihász Dániel ezredesnek az olaszországi magyar légióval kapcsolatos működésére vonatkoznak. Tartalom szerint az iratesomó a következőképpen osztályozható: 1. A légió felállítására, szervezésére, állományára és felosztására vonatkozik 19 irat. 2. Rendelet a Magyar Nemzeti Igazgatóságtól Ihász Dániel ezredeshez, az 1. dandár parancsnokához: 11 irat. 3. Rendelet a magyar sereg főparancsnokságtól Ihász Dánielhez Klapka György tábornok, részben pedig gr. Bethlen Gergely ezredes aláírásával: 42 irat. 4. A 2. dandár parancsnokságának (parancsnoka Nemeskéri Kiss Miklós ezredes) átiratai az 1. dandár parancsnokságához: 10 irat. 5. Az 1. dandár 1. zászlóaljának jelentései a dandárparancsnoksághoz: 37 irat. 6. „Különféle levelezések” jelzéssel 20 irat, ú. m. rendeletek a magyar sereg főparancsnokságtól, a Magyar Nemzeti Igazgatóságtól, Csetz János tábornoktól, továbbá az 1. dandár parancsnokságához intézett jelentések Veress, Mogyoródy és Novelly századosoktól, Eberhardt őrnagytól és Markó főhadnagytól. 1859. június 10. és szeptember 15. közti időből valók ezek az iratok, s nyomon követhetjük bennük a magyar sereg felállításához, a magyar ügy érdekében való harcbavetéséhez fűzött remények fellángolásának, majd eloszlásának folyamatát.²⁽²⁾

A történelem folyamán sokszor voltak szoros kapcsolataink Olaszországgal, ezek a kapcsolatok azonban sohasem voltak erősebbek, mint az 1859–61-es években, amikor a két ország ²³⁴ügye és érdeke szorosan egybefonódott. A magyar honvédek vállvetve küzdöttek olasz bajtársaikkal, és magyar vér is folyt az „Italia unita” létrejöttéért. Ezekből a harcokból Türr István, Tüköry Lajos, a soproni származású Csudafy (Wunder) Mihály tábornok és mások mellett Ihász Dániel is derekasan kivette részét.

Az Ihász-család a mult században Sopron legtekintélyesebb magyar családai közé tartozott. Ihász Imre (1772–1842) mint köztisztviselő álló jómódú táblabíró élt városunkban, fia, Ihász Rezső (1817–1886.) pedig különösen politikai téren tűnt ki: 1861–1871. ő volt Sopron országgyűlési képviselője, majd mint főjegyző szolgált a várost. A család Sopron egyik legérdekesebb belvárosi házában, a Müller Paulin-utca 2. számú, műemlékszámba menő ú. n. „zöld házban” lakott, amelyet Ihász Imre 1817-ben vett meg. A ház tehát 125 éve van a család tulajdonában, s Ihász Rezső unokái most is régi családi fészükben laknak. Az ódon ház utcai falán emléktábla örökíti meg azt a történelmi tény, hogy az 1681-i soproni országgyűlés alkalmával ott ülésezett a főrendiház s ott választották nádorrá Esterházy Miklóst. A kapuszínbén látható másik emléktábla pedig a ház régi tulajdonosainak és lakóinak, Ihász Imrének és Ihász Rezsőnek emlékét

őrzi. Gyönyörű stukkódísz borítja annak a ma már fallal kettéosztott teremnek a mennyezetét, amelyben a főrendiház ülése lefolyt. A szobákban muzeális értékű antik bútorok, a falakon a család neves tagjainak arcképei, köztük az a fénykép is, amely Kossuth Lajost a hozzá számkivetésében is tántoríthatatlanul ragaszkodó hívével, Ihász Dániellel együtt örökíti meg. A család tagjai kegyelettel őrzik a nagynevű rokonukra vonatkozó emlékeket, így azokat a leveleket is, amelyeket édesapjukhoz, dr. Caesar Gyula katonaeorvoshoz, a nemrég elhunyt Ihász Emma férjéhez intézett Ihász Dániel Olaszországból. A líceum könyvtárában őrzött iratokból, valamint ezekből a levelekből megrajzolhatjuk azt a szerepet, amelyet Ihász Dániel 1859-ben, mint az Olaszországban alakult magyar légió dandárparancsnoka játszott. Természetesen figyelembe vesszük az adatokat is, amelyeket róla és működéséről az emigrációra vonatkozó emlékiratokban és történelmi munkákban találunk.

Ihászi Ihász Dániel 1813. november 17-én született Nagydémen, Veszprém megyében régi evangélikus nemesi családból.³⁽³⁾ Apja Ihász Sándor, anyja nemes Nagy Erzsébet volt. Apja, mint vagyonos földbirtokos, mindhárom fiát: Imrét, Dánielt és ²³⁵Jánost iskoláztatta s a soproni evangélikus líceumba iratta be őket. Dániel az 1821–22. tanévben lett a líceum tanulója s tanulmányai elvégzése után a katonai pályára lépett és 1828-ban mint kadét a 48. gyalogezredhez nyert beosztást. Katonai szolgálata alatt több helyőrségben állomásozott s hosszabb ideig szolgált Tirolban és Karintiában is. 20 évet töltött az osztrák hadseregben, Ausztriában, hazafiassága, erős magyar érzése azonban az idegen környezetben sem szenvedett csorbát. Az osztrák hadseregben főhadnagyi rangot ért el. A honvédsereg felállításakor, 1848-ban lelkesedéssel állt a magyar ügy szolgálatába s századosi rangban átlépett a honvédséghez. „A 7. számú honvédszászlóaljba neveztetett ki, s mint derék katona és jó polgár megmaradt zászlója alatt akkor is, midőn a magyar hadsereg hivatva lőn fegyverrel oltalmazni a haza politikai függetlenségét”, írja róla Kossuth abban a hivatalos bizonyítványban, amelyet 1866. április 30-i kelettel állított ki róla az olasz kormánynak.⁴⁽⁴⁾ Vitézül küzdött a szabadságharcban s részt vett a pákozdi, schwechat, csucsai, naszódi, gálfalvi, alvinci, medgyesi, piski és dévai ütközetben s kétszer is megsebesült. Még húsz év múlva is panaszkodik, hogy sokat szenved régi sebesülése következtében. Őrnagyi, alezredesi, majd ezredesi rangra emelkedett s vitézségeért a magyar katonai érdemjellel tüntették ki. Bem 1849. márciusában rábízta a Vöröstoronyi szoros védelmét. Kis seregét azonban az orosz Lüders tábornok túlereje 1849. július 20-án Talmácsnál legyőzte, sekkor Ihász, hogy elkerülje ²³⁶a fogságba jutást, serege maradványaival az akkor török uralom alatt levő Havasalföldre menekült. Így tehát nem vett részt a világosi fegyverletételben, s ő már várta Viddinben a magyar menekülöket. Kossuth ajánlatára 1849. augusztusában a török kormány a Viddinben összegyűlt mintegy 6000 főnyi menekült magyar csapat parancsnokává nevezte ki, s ő is egyike volt ama 26 tisztnek, akik a török kormány engedélyével a kisázsiai Kutahiába is követtek Kossuthot. Itt szövődött közte és Kossuth közt az a szoros baráti viszony, amely Ihász haláláig tartott. Pulszky Ferenc, a nagyműveltségű író és diplomata, az emigráció egyik vezéralakja találóan „modern Mikesnek” nevezi Ihászt, a hűségnek, önzetlen ragaszkodásnak s a számkivetéssel járó lemondásnak ezt az igazi hőst.⁵⁽⁵⁾

Az Ihász-féle ú. n. zöld ház Sopronban.

Tudvalevő, hogy Törökország a magyar menekülteket, akik a szultán nemeslelkűségére bízta sorsukat, minden fenyegetés ellenére sem szolgáltatta ki a győztes Ausztriának és Oroszországnak. Évtizedek múlva is hálásan emlékszik vissza erre Ihász: „Mikor az orosz és osztrák kiadatásunkat hatalmas ármádiájával követelte, a török büszkén és méltán azt felelte a prepotens követelőknek, hogy inkább kész az utolsó katonáját elveszteni, mintsem, hogy vendégeit ellenségeinek kiadni.⁶⁶

Kossuth a diplomáciai bonyodalmak miatt csak 2 év múlva tudott útra kelni Törökországból s 1851. szeptemberében Londonba érkezett, hogy megindítsa Magyarország érdekében hatalmas politikai, szónoki és hírlapírói munkásságát. Kíséretében van Ihász Dániel is, mint szárnysegédje, s mivel anyagi helyzete meglehetősen nehéz, mint nyelvmester igyekszik megkeresni kenyerét. Végigkíséri Kossuthot angliai útján s tanúja tüneményes szónoki tehetségével aratott sikereinek és páratlan népszerűségének. Mikor Kossuth 1851. őszén az Amerikai Egyesült Államokba hajózik, hogy ott barátokat szerezzen hazájának, Ihász Dániel oda is követi s ott is megosztja vele sorsát. Ez a sors pedig ott sem volt gondtalan és kedvező; a viharos üdvözlések, a mámoros lelkesedés s a hangos népszerűség ünnepeit a megélhetésért való gondok sűrű hétköznapijai követték. Ekkor Ihász is, mint többi bujdosótársa, kenyérkereset után néz. 1852. május 1. kelt levelében az írja rokonainak, hogy vendéglőt akar nyitni New Yorkban, de nem valami előkelőt és nagyot, hanem csak olyan kicsit, mint a nagydémi falusi kocsmá.⁷⁷ Ugyancsak ebben az évben arra kéri rokonait egy másik levelében, hogy egymás közt gyűjtsenek és küldjenek neki pénzt Amerikába. Kétségtelen tehát, hogy ekkor már nagy anyagi gondokkal küzd.²³⁷ Nem valószínű azonban, hogy

megnyitotta vendéglőjét, mert Kossuth társaságában már a következő évben ő is visszatér Angliába. Londonban telepednek le, s ezután Kossuth hét éven át onnan intézi az emigráció ügyeit. Minden tevékenységében hűséges segítőtársa Ihász Dániel. Elkíséri Kossuthot politikai körútjaira, tanúja fényes szónoki sikereinek, egyébként azonban Kossuthtal együtt ő is visszavonult életet folytat Londonban. Kossuth azonban mindent megkísérel, hogy Magyarország ügyét európai ügyé tegye. A krími háború kitöréséhez fűzött reményei meghiúsulnak ugyan, de amint az olaszok nemzeti egységének megvalósítására irányuló törekvések a siker reményével kezdenek kecsegtetni, Kossuth felismerve a politikai helyzet előnyeit elhatározza, hogy a magyar nemzet ügyét egybekapcsolja az olasz nemzetével. Ugyanekkor a piemonti kormány s főképp a nagytehetségű miniszterelnök, Cavour figyelme is a magyar emigráció felé fordul, mert abban természetes szövetségére talál.

1859. januárjában Klapka György, az emigrációnak nemcsak diplomáciai, hanem katonai téren is egyik leglelkesebb vezetője felkeresi Kossuthot Londonban s közli vele, hogy III. Napoleon francia császár és a piemonti miniszterelnök, Cavour megállapodott az Ausztria ellen indítandó háborúban s tervbe vették Olaszországban egy magyar légió felállítását. Megindulnak a tárgyalások, melyek során Kossuth személyes megbeszélést folytat III. Napoleonnal, s mihelyt megkapja a biztosítékot tőle a felől, hogy komolyan veszik a magyar ügyet, megalakítja a Magyar Nemzeti Igazgatóságot, amelynek ő az elnöke s Klapka és gr. Teleki László a tagjai, egyszersmind elrendeli a légió felállítását. Ezt egyelőre 2 gyalog- és egy lovasdandárból állónak tervezik, úgy azonban, hogy később, amint állományuk növekedik, hadosztályokká legyenek fejleszthetők. Az 1. gyalogdandár parancsnokává Ihász Dánielt, a 2. parancsnokává Nemeskéri Kiss Miklós ezredest, a lovasdandárévé gr. Bethlen Gergely ezredest nevezi ki a Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859. május 6-án Párisban kelt rendeletével.⁸⁽⁸⁾ Ihász mindjárt útra kél Londonból Genuába, az emigrációhoz tartozók gyülekezőhelyére, s ott június 5-én hozzáfog a sereg szervezéséhez, amint erről Kossuthnak írt levelében beszámol: „Ármádám” jelenleg 120 emberből áll. Derék, értelmes fiúk. Örült a szívem, amint őket felállítottam... Az egyenruha így lett megállapítva. Campagne: barna posztóból atilla, fekete zsinórral; a tisztí fokozattal majdnem úgy, mint harcunk alatt volt. Nadrág a tiszteknek szürke, veres sujtással, a legénységnek kék. Gála egyenruha, mint a multban volt. De persze ez még csak papiroson.”⁹⁽⁹⁾

²³⁸Klapkának Cavourral folytatott tárgyalása alapján s az ő írásban tett előterjesztésére Cavour a következő levélben ad felhatalmazást Klapkának a magyar légió első zászlóaljának felállítására¹⁰⁽¹⁰⁾:

Ministère de la Guerre.

No. 2978.

Turin, le 14 Juin 1859.

En réponse à votre lettre du 11. courant je vous autorise à organiser le 1-er Bataillon de la Légion Hongroise d'après le cadre que vous me proposez, c'est à dire qu'il sera formé de quatre compagnies et commandé par un officier supérieur qui aura avec lui un officier d'ordonnance.

Le cadre de chaque compagnie sera un capitaine, 1 lieutenant, 2 sergents, 12 caporaux, 1 tambour, 2 sapeurs.

Par une autre dépêche je me réserve de ratifier la nomination des officiers que vous me proposez.

Maintenant j'ai l'honneur de vous informer que j'ai donné les ordres nécessaires a M. Le Commandant de la Division Militaire de Turin afin que M. Le Colonel Kupa puisse interroger les prisonniers hongrois qui

sont traités aux hopitaux de Turin. Ceux d'entre eux qui accepteront du service dans la Légion seront envoyés sur sa proposition au Dépôt d'Acqui.

C. Cavour.

A Monsieur Le Général Klapka, Turin.

Magyarul:

Hadügyminisztérium.

2978. szám.

Turin, 1859. június 14.

F. hó 11-i levelére válaszolva felhatalmazom Önt, hogy megszerveze a Magyar Légió 1. zászlóalját ama keret szerint, amit Ön javasol, azaz hogy négy századból álljon s egy magasabb rangú tiszt legyen a parancsnoka, akinek egy segédtsízt álljon rendelkezésére.

Minden század kerete 1 százados, 1 hadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 1 dobos és 2 árkász lesz.

Egy másik átiratban magamnak tartom fenn, hogy jóváhagyjam azoknak a tiszteknek a kinevezését, akiket Ön javasol.

Most van szerencsém tudomására hozni, hogy megtettem a szükséges rendelkezéseket a turini hadosztályparancsnok úrnál a végből, hogy Kupa ezredes úr kérdést intézhessen azokhoz a magyar foglyokhoz, akiket a turini kórházakban ápolnak. Akik szolgálatra vállalkoznak a Légióban, azokat az ő javaslatára elküldik Acquiba a póttesthez.

Cavour C.

Klapka tábornok úrnak. Turin.

Ugyancsak 1859. június 14-én kelt hivatalos iratában közli Cavour, mint hadügyminiszter, hogy jóváhagyja a magyar légio első zászlóaljához [239](#) beosztott tiszt kinevezését, köztük első helyen van „Daniel D'Ihasz Collnel, Commandant”.[11\(11\)](#)

A Magyar Nemzeti Igazgatóság a következő rendeletben bízza meg Ihászt a légio szervezésével.[12\(12\)](#)

R. No. 1.

Magyar nemzeti igazgatóság.

Genua, 3-ik Június 1859.

Ihász Ezredes Úrnak!

Ezredes Úr a m. nemzeti igazgatóság mai napon tartott ülésének határozata folytán a magyar legio első érkezendő osztályai öszveszedésével és sorba állításával megbízatik s e feladatábani közremunkálásra Magyarodi Százados és Vörös főhadnagy urak Ezredes Úr mellé rendeltetnek. Ezredes Úr minden e tárgyra vonatkozó administrationalis tekintetben az itt helyben fennálló Szardiniai katonai Kormánnyal fogja magát

érintkezésbe tenni s annak utasításaihoz alkalmaztatni.

A felszerelés, felruházás satb. szervezésére vonatkozó rendeleteket a nemzeti igazgatóság Ezredes Úrnak ki fogja adatni.

A legénység oktatására és a fegyelem szigorú fenntartására az eddigi fennálló katonai elvek szerint Ezredes úr által a kellő rendeletek megtétnek.

Általában mindjárt kezdetben elvül szolgáljon, hogy a hazafias szellem a legnagyobb katonai renddel, készséggel és komolysággal párosuljon.

A legio állam-lajstromát, valamint minden a legióban történtek jelentését Ezredes Úr újabb rendeletig *naponta* a nemzeti igazgatóság irodájába be fogja küldeni.

Az első alakítás további rendelésig egy zászlóaljzat foglaland magában.

Ezredes Úr a fenn nevezett tiszt urakat kirendelésikről maga fogja értesíteni.

Klapka György tábornok.

Teleki László.

A megbízás alapján megindul a légió szervezése. A jelentkezők megkapják beosztásukat s a tisztek megkezdik a legénység oktatását. Egy 1859. június 4-én Genuában kelt s Ihász ezredeshez intézett „bizodalmas” parancsban közli vele Czetz tábornok a német vezényszavak magyar fordítását s felhívja, hogy a legénység oktatása ezek szerint történjék.¹³⁽¹³⁾ A Magyar Nemzeti Igazgatóság következő parancsai új alakulatok felállítására, jelentések küldésére s a legénységnek kifizetendő beszerzési összegekre vonatkozólag intézkednek. A június 15-én kelt parancsban tudomásul veszi Czetz tábornok, hogy Ihász felgyógyult s hogy parancsnokságát Acquiaba akarja áthelyezni.¹⁴⁽¹⁴⁾ Mogyoródy századosnak Ihász ezredeshez intézett jelentése beszámol **240**arról, hogy az első magyar légió június 13-án Acquiaba érkezett s ott egy laktanyává átalakított zárdában nyert elszállásolást. „A nép nagy lelkesedéssel fogadta embereinket, a város lakosainak nagy része elébünk jött és ‚evvívák’ közt a kaszárnyáig kísért”, szól a jelentés. „A fegyverekről még semmi jelentés nem jött; kérem ezredes urat ezt sürgetni, mert míg a honvédnek fegyvere nincs, addig nem hiszi magát rendes katonának.”¹⁵⁽¹⁵⁾

Ekkor már Klapka veszi át a légió parancsnokságát s erről a következő napiparancsban értesíti Ihászt¹⁶⁽¹⁶⁾:

1. szám.

A magyar sereg parancsnoksága.

Napi parancs.

Genua, Junius 16, 1859.

A Piemonti kormánynak f. évi Május 24-ről kelt rendelete nyomán egy Magyar Légio alakítása elhatározott, a mely Légionak szervezésével és vezényletével én bízattam meg.

Ámbár a Légio jelenleg a Piemonti seregnek egy részét képezvén alkalmilag a közös ellenség ellen Olaszthonban is vívhat, ezen kivételes állásban csak addig fog maradni, míg az képes leendő saját hazájába visszatérni s annak felszabadításában közremunkálni. A Piemonti kormány egyszersmind beleegyezett,

hogy a Légio magyar nemzeti zászló alatt szolgáljon s csupán csak azt kívánja, hogy az vagy a zászlón, vagy az egyenruhán oly külső jelet viseljen, mely által mint a Piemonti seregnek egy része megismerhető. A kormány továbbá nyíltan kijelenti, hogy minden kötelezettség, melyet a Magyarok a Légioba léptükkör a Piemonti király iránt magukra vállaltak, teljes joggal meg fog szünni azon percben, a mint a Légio hazájába juthat, s ezen elv nyomán az eskü olyképen fog szerkesztetni, miszerint mindazok, kik azt leteszik, magokat már mostantól kötelezik azon nemzeti kormánynak engedelmessé válni, mely később Magyarhonban a függetlenség visszaszerzésére alakuland.

Miután ezen feltételek tudása lényeges mindenkire nézve, a ki él Légióba lép, ezennel meghagyom Ihász ezredes úrnak, hogy azokat, valamint a következő kinevezéseket dandárjának zászlóaljával haladék nélkül közölje.

A Piemonti k. hadügyministerium folyó hó 14-én felterjesztésünk folytán a következő tiszteket nevezte ki az alakítandó magyar sereg első zászlóaljánál:

Ihász Dániel urat ezredesnek és parancsnoknak.

Századosoknak: Mogyorodi Adolf, Novelli Antal, Vörös Sándor, Mihálovits Lajos urakat.

Hadnagyoknak: Richon Victor urat, egyszersmind segédnek, és Jávorka Josef, Podhorszky Ernő, Markó András és Nagy Károly urakat. Rang és [241](#)járandóságok mint azok a Piemonti seregnél léteznek. A magyar nemzeti Igazgatóság Ihász ezredest jelelvén ki az alakítandó egyik Dandárok vezérének, méltán elvárja az ő hazafiui készségétől és katonai ügyességétől, valamint a többi tisztek közremunkálásától, miszerint a sereget rövid idő alatt oly fegyelmi szolgálati karba fogják helyezni, melynél fogva az ne csak a szövetségesek seregei előtt hozzon becsületet a Magyar névre, hanem főleg azt minden tekintetben képessé tegyék a valói cél elérésére és sikeres közremunkálatra a haza felszabadítására.

Klapka György tábornok.

Amint a katonák létszáma szaporodik, Ihász átteszi állomáshelyét Genuából, a Castellaccio erődből Acquiába.¹⁷⁽¹⁷⁾ Kossuth, hogy erősítse a katonák bizalmát és lelkesedését, 1859. június 24-én levelet ír Turinból Ihásznak: „Abban bízhatnak Önök, hogy én senkit sem fogok áltatásokban ringatni, s hogy amint célunk egy: a haza felszabadítása, úgy én e célra szentelve életemet atyai hűséggel hordozom szívemen mindazok javát, érdekét, becsületét, kiknek magamat e szent cél elérésében bajtársuknak nevezni büszke vagyok.”¹⁸⁽¹⁸⁾

A szervezés munkája nagy feladatot ró Ihászra. „Csak látnád, minő jó dolgom van – írja ugyanekkor Pulszkynak – tudom, hogy azt mondanád, hogy jobb dolga van az ihász-kutyának, mint magának Ihásznak... Most szolgált bakákkal és huszárokkal és forradalmi tisztekkel van dolgom; ez nekem sok dolgot ad, ezenkívül sok correspondentiám directe Cavour miniszterrel, az alexandriai Divisions-Generalissal, az itteni térparancsnokkal és General-Intendanssal, hát aztán a mi hangyafészünkkel Genuában; nem képzelheted, kedves barátom, hogy gőzölög a fejem, exercirozni és oktatni is kell, de erre már alig-alig jut egy kis időm... Holnap Klapkát várom, ki legelőször fogja meglátogatni csapatomat, – meg akarom neki mutatni, hogy nem henyélt a vén fika, hanem a parancsnoksága alatti 52 magyar megyéből és 62 osztrák gyalogezredből összeszedett csapatját féken tudja tartani.”¹⁹⁽¹⁹⁾

A szervezés alatt álló sereg tisztjeit s így Ihászt is nyugtalanította a sereg tisztázatlan jogállása, s

megjelölésére nem tartották megfelelőnek a „légió” szót, mert ez könnyen félreértésre vezethetett. Savoia-Carignan hercegnek, Viktor Emánuel király helytartójának 1859. május 24-én kelt rendelete is csak úgy intézkedik a magyar légióról, mint piemonti szolgálatban álló zsoldos seregről. Keserűen panaszkodik emiatt Ihász 1859. június 11-i, Kossuthhoz intézett levelében: „Szegény hazánkról említés sincs a rég várt dekrétumban. Magyar légió a piemonti [242](#)haderegben piemonti lobogó alatt! Ennyi az egész!”[20\(20\)](#) Ekkor azonban a Magyar Nemzeti Igazgatóságnevében Klapka és gr. Teleki László közbelép s kieszközli Cavourtól, hogy a magyar légiónak magyar zászlaja legyen s a magyar ügy szolgálatában kifejtendő rendeltetése a katonák esküjében is kifejezésre jusson. Június 17-én aztán rendeletben közlik Ihással, hogy a légió június 18-tól „magyar sereg Olaszthonban” nevet visel.[21\(21\)](#) Ettől kezdve ezt az elnevezést találjuk a hozzá érkező parancsokban.

A sereg szervezése nagy nehézségek közt folyik tovább. Kezdetben sem egyenruhája, sem fegyvere nincs s nagyon kevés a tiszt is. Veress százados, az 1. dandár 1. zászlóaljának parancsnoka arról panaszkodik a dandárparancsnoksághoz intézett jelentésében, hogy zászlóaljában tisztek hiányában őrmesterek a századparancsnokok.[22\(22\)](#) Az sem sokat segít a helyzeten, hogy előléptetik őket hadnagyokká, mert mint Novelly százados írja jelentésében, „helytök oly altisztek maradnak, kiknek alig van fogalmok a kezelésről”.[23\(23\)](#) A főparancsnokság utasítja Ihászt, hogy alakítson külön szakaszt a seregében levő huszárokból, s hagyja, hogy „két altiszt és egy közlegény számára... tetőtől talpig tökéletes egyenruha öltözetet készítsen, azt egy e célra készített festett minta rajzban a Magyar Sereg Főparancsnokságának bemutassa, mely jóváhagyás esetében a többiek felruházására fog minta képiül szolgálni”. Intézkedik, hogy a magyar sereg dobosai tanulják meg a piemonti seregnél használatos dobjeleket, elrendeli, hogy gondoskodjék a tiszteknek és altiszteknek a szolgálati szabályzatban való oktatásáról s utasításokat ad a sereg szolgálati rendjének megállapítására, valamint az anyagi ügyvitel módozataira vonatkozólag. Közben az önként jelentkezőkből szépen szaporodik a sereg létszáma. Az 1859. július 6-i „államjegyzék” szerint az első dandár, amelynek Ihász volt a parancsnoka, 4 zászlóaljból, 1 huszárosztályból és a dandártörzsből állt a következő állománnyal: 1 ezredes, 1 rendelvényes tiszt (a törzsnél), 8 százados, 6 hadnagy, 36 őrmester, 220 tizedes, 25 dobos, 38 ács, 2816 közvitéz. 1–1 zászlóaljban 630–636, a huszárosztályban 78 ember volt, s a kimutatás 539 embert tüntet fel a „fölsőlegések” (létszámfelettiek) rovatában.[24\(24\)](#)

Kossuth július 7-én meglátogatja Acquiiban Ihász dandárát. Erről a látogatásról így számol be Pulszkyknak Ihász július 14-én kelt levelében: „Az öreg multkor (7-ik július) itten meglátogatott, [243a](#) vaspálya állomásnál a municipalis tagok és a nemzetőri tisztikar fogadta. Én voltam azon szerencsés, ki a kocsiból kiségtettem és kit karjai közé szorított. Az állomáson kívül fel volt állítva a 3-ik bataillonom a magyarországi lobogót lebegtetve. A zászlóalj régi kormányzójak megpillantására oly örömkítőresekre fakadt, hogy az öreg Napoleont a régi gárdái közel sem fogadták visszatértekor Elba szigetéről úgy, mint az öreget ezen zászlóalj fogadta. Az örömkönnök még a legdurvább arcokon is gördültek a szikrázó szemekből. A szemle után gyalog egy hosszas platanus fasoron kísérte a néptömeg a magyar kormányzót a fáklyák s nemzetiszínű lámpák özönében és a meg nem szünni látszó ‚evviva’ és ‚éljen’ kiáltások közt a szállásomra, hová meghívásomat kegyeskedett elfogadni. Ott egy szakasz nemzetőr volt felállítva, kik mint ‚Ehrenwache’ egész ittléte alatt szolgáltak. A város minden ablakai egész éjfélig ki voltak világítva. A fogadtatás mindenesetre oly nagyszerű volt, hogy többet ily kis várostól követelni nem lehet. Másnap reggel 5 órakor a városon kívüli hosszú platanus alléban négy zászlóaljat és egy fél eskadron huszárt szemlélt meg. Bámulatós magatartással fogadta ötöt csapatom. Ezen szemle után egy klastrom udvarában négyszögben állítottam csapatomat, hol az öreg egy lelkes beszédet mondott nekik... Az egeket hasogató éljenzés, ‚éljen a mi apánk’, ‚a mi megváltónk’, ‚a mi vezetőnk s honunk szent földjére szünni nem

akart.”²⁵⁽²⁵⁾

Kossuth Ihász dandárának 1. zászlóalját külön is meglátogatta. Erről az eseményről a zászlóalj ideiglenes parancsnoka, Veress százados a következőképp számol be Ihász ezredeshez intézett jelentésében: „Kossuth Lajos kormányzó úr méltóztatván a zászlóalj meglátogatni, kötelességem szerint a zászlóalj illő fogadása végett az indóházban felállítottam s onnan a laktanyába vezényeltem dobszó mellett, a rendes lépés és franciáknál nem divatozó szép zárt rendekbeni mars által a helybeli nép és katonaság dicséretét és elismerését nyervén ki. Kormányzó úr a laktanya udvarán lelkes beszédet tartott, melyet a zászlóalj szünni nem akaró éljenzése s lelkesült elragadtatása tett meghatóvá.”²⁶⁽²⁶⁾

A magyar seregbe jelentkezők száma egyre gyarapodott s július elején már meghaladta a négyezret. Ez az állomány két dandárra s azokon belül öt zászlóaljra oszlott. Kossuth távirattal Turinba hívta az Igazgatóság tagjait s politikai és katonai munkatársait, köztük Ihászt is. Július 4-én megállapították a sereg szervezésének részleteit s határoztak a felszerelés kérdésében, egyszersmind szerződést kötöttek turini iparosokkal a felszerelés ²⁴⁴szállítására. Klapka tábornok mint főparancsnok mellé Czetz tábornokot nevezték ki a felszerelési és kiképzési ügyek főnökének, s minden intézkedés megtörtént, hogy a magyar sereget minél előbb harcba vethessék.²⁷⁽²⁷⁾

Mialatt a Magyar Nemzeti Igazgatóság az olaszországi magyar sereg megszervezésén buzgólkodott, már folyt az egyesült olasz-francia seregek harca az osztrákokkal. Ez utóbbiak Magentánál, majd Solferinónál vereséget szenvedtek, mire Ferenc József a Villafrancában történt találkozás alkalmával, július 8-án fegyverszünetet kötött III. Napoleonnal. Ez a váratlan fordulat nemcsak az olaszoknál keltett nagy csalódást, hanem semmivé tette Kossuthéknak a háborúhoz és az olaszországi magyar sereg szerepléséhez fűzött minden reményét is. Nyilvánvaló lett, hogy a már megalakított magyar sereg nem teljesítheti hivatását, nem működhetik közre Magyarország felszabadításán. A Magyar Nemzeti Igazgatóság meghagyásából Szabó Imre ezredes „titkos s bizalmas” jelzéssel már július 8-án közli Ihász Dániellel, hogy „a franciák császára az osztrákokkal fegyverszünetet kötött”.²⁸⁽²⁸⁾ Ennek a magyar seregére várható következményeivel foglalkozik Klapkának öt nappal később Ihászhoz intézett következő parancsa:²⁹⁽²⁹⁾

A Magyar Sereg Főparancsnoksága Olaszthonban.

Turin, Július 13-án 1859.

Ihász Dániel ezredes úrnak

Acquiban.

Éppen most veszem távirati sürgöny útján a hírt, hogy a béke a francia és az osztrák császárok közt megkötött. Nem kétlem, hogy ezen hír már eddig Ezredes Úr főhadiszállására is megérkezett és nemcsak a tisztikarnak, hanem valószínűleg a legénységnek is tudomására jutott.

Hogy mi következményei lesznek ennek a békekötésnek hazánk jövőjére nézve, még eddig tudni nem lehet, mindenképp felett szükséges azonban, hogy a jelen körülmények között az Olaszthonban alakult Magyar sereg oly magatartást, oly méltóságteli állást foglaljon el, mely a Magyar név és nemzet becsületét semmiképpen ne károsítsa.

Ismervén a Magyar katona hazafiságát és becsületérzetét, nem kétlem, hogy az magaviselete által sem a Magyar névre, sem zászlójára szégyent hozni nem fog. Lehetséges azonban, hogy a seregben némely bujtogatók lehetnének, kik a legénységet némi kihágások elkövetésére csábíthatnák, a mi nemcsak a magyar

sereg jövőjére nézve a legkárosabb következtetéseket szülhetne, de a mi előttünk a legszentebb, a Magyar név és nemzet becsületét is szennyezhetné.

245 Miért is Ezredes Úr oda utasítottatik, hogy a parancsai alatt álló Tiszt urak közremunkálásával a legénység között a legnagyobb rendet feltartsa, őket felvilágosítsa és biztosítsa arról, hogy a békekötés a nélkül megkötetni nem fog, hogy minden a Magyar seregben lévő egyénnek szabad és háboríthatatlan hazamenetel ne engedessék és biztosítsassék. Az olyanoknak pedig, a kik inkább szeretnének itt maradni, a Francia vagy Olasz hadseregben szolgálniok szabad ne legyen. Ha a seregben netán valami bujtoogatók találtatnának, azokat Ezredes Úr tüstént őrizet alá téve a többi legénységtől elkülönözze, szóval mindent elkövessen, a mit a jelen körülmények közt a legénység indulatainak csillapítására és jövő sorsuk iránti aggodalmaik megszüntetésére megtenni szükséges.

Klapka György
tábornok.

A villafrancai fegyverszünet s az azt követő zürichi békekötés nagy csalódást keltett az olasz politika felelős tényezőiben is, akik e hadjárat sikerétől remélték az osztrák uralom alatt levő olaszlakta területek visszaszerzését, Lombardiát megkapta ugyan Viktor Emánuel, Velence és Görz, valamint az Isonzo melléke és Dél-tirol azonban továbbra is osztrák fennhatóság alatt maradt, viszont Savoyát és Nizzát, mint a fegyveres segítség előre kialkudott díját III. Napoleon Franciaországhoz csatolta. Maga Cavour is, az olasz-francia szövetség mozgató szelleme úgy érezte, hogy Napoleon kijátszotta s ezért lemondott miniszterelnöki állásáról. Ez azonban nem segített a magyar légió ügyén. Nem maradt tehát más hátra, mint hogy a Magyar Nemzeti Igazgatóság kimondja a sereg feloszlását, amelynek felállításához és működéséhez pedig oly nagy reményeket fűztek. Annyit mégis sikerült elérnie Kossuthnak, hogy a légió tagjainak büntetlenségét s szabad visszatérést biztosítottak Magyarországra. Az önként jelentkezők továbbá szolgálatot vállalhattak a piemonti, a modenai, vagy a francia hadseregben. A nagy többség a hazába való visszatérést választotta.

Megható szavakkal hozza a Magyar Nemzeti Igazgatóság a két dandárparancsnoknak, Ihász Dánielnek és Nemeskéri Kiss Miklósnak tudomására az Igazgatóság működésének befejezését: „...A vitéz sereg irányában állásunk mint Igazgatóság jelenben befejeztetik. Befejezzük azt sebzett kebellet, de nem reménytelenül, meghajolva a hiúsult kilátások miatt, de nem megtörve. Visszatérünk az örömtelen száműzetés sívár útjára, tűrni, szenvedni készek, ha kell; tenni eltökéltek, ha s mikor lehet. Hazánk iránti kötelességérzetünket semmi viszontagság nem fogja soha megingatni, se kötelességérzethez azon meggyőződés csatlakozik, melyet a jelen viszonyok minden balvégzet mellett erősítenek, hogy magyar hazánk függetlensége Európa rendes állapotba jutásának oly mellőzhetetlen feltétele, mely nélkül 246 sem az olasz, sem bármely más nagy európai kérdés meg nem oldható. Ezért vallásos hitünkhöz tartozik, hogy édes hazánknak szabad s független jövendője van, csak nemzetünk összesen s egyenként magához hű maradjon.”³⁰⁽³⁰⁾

A légió ügyének kudarca Ihászt is nehéz helyzetbe hozta. Határoznia kellett, hogy mihez fogjon, hogyan biztosítsa megélhetését, jövőjét. Elhatározásában most is Kossuthhoz való hűsége és tántoríthatatlan ragaszkodása döntött. Töprengését nagyon jól megvilágítja 1859. augusztus 12-én kelt, Pulszky Ferenchez intézett levele:³¹⁽³¹⁾ „A mi személyemet illeti, én még nem határoztam el magamat mit tenni. Három út áll nyitva előttem, az egyik visszatérni imádott öregünkhöz,³²⁽³²⁾ ki is e következő sorokat intézte hozzám utolsó levelében személyemet illetőleg: „...Beh sokszor mondjuk, bárcsak velünk lehetne Ön, kedves hű barátunk, kihez 10 évi családi viszony a testvériség érzetével egyé forrasztott... De ha majd meghiúsult

reményeink kötelességeinek láncá végkép leperog s ismét a hontalanság nyomora újra kezdődik, sokszor kérdjük egymástól, úgy leszünk-e ismét, mint 10 év óta valánk, vagy hiányozni fog-e családjunk köréből Ihasz, a jó barát, kit testvérnek megszoktunk tekinteni. Kérni nem merem Önt, édes barátom! mert tudja, hogy én csak inséget, nyomort, nélkülözést ajánlhatok, melyben 10 év óta önfeláldozással, híven és zúgolódás nélkül osztozott, s bizony csak jellemzilárdsága s lovagias hűsége bírható reá, hogy ily soká is tűrje azt.”

„Mit tennél te helyemben, Kedves Barátom? Napról-napra öregbedem, s azon forrás, melyből eddig anyagi segítséget merítettem, kiszáradhat, vagy valamely mystikus kéz által elvágódhatik. Pedig előbb főbelőném magam, mintsem szegény jó öregüink terhére esnék, ki képes inkább maga szenvedni és gyermekei szájából a falatot elvenni, mintsem hogy jó barátait lássa nélkülözni. Én szívreható levelére válaszoltam s azt írtam neki, hogy parancsoljon velem, én irányában a síromig a változhatlan Ihasz maradok. Én neki megírtam, hogy tervem az volt, hogy Kiss Miklós jószágán 50–60 hold instruált földet átvennék, s abból, ha a sors megtagadná tőlem azt, amit eddig hazulról élveztem, tehát kereshetnék annyit, hogy megélhetnék. A harmadik út pedig piemonti szolgálatban maradni félfizetéssel (3400 frc), ez sem megvetendő, mert ezen summából mint egyes ember csakugyan megélhetnék, már pedig mint piemonti ezredes jól állna az ember. No hanem én ezt mind megvetem, ha az öreg úr rendelkezni akar velem, mert ő vele még örökös fogságra is képes vagyok elmenni, ha terhére nem leszek.”

247Ihasz Dániel a „harmadik utat” választotta, bizonyára a Kossuth tudtával. A piemonti kormány szolgálatába lépett s mint olasz királyi ezredes szolgálta becsülettel és hűséggel új hazáját, amely otthont és kenyeret adott neki és bujdosótársainak. Így nem kellett elszakadnia Kossuthtól sem, mert reményei megfiúsulása után Kossuth is végkép Olaszországban telepedett meg. Az olasz szolgálatba állított és újjászervezett magyar légió parancsnokává nevezték ki Ihaszt, s ő olasz szolgálatban is bőségesen érvényesítette hosszú katonai szolgálata alatt szerzett tapasztalatait, küzdve az új „Italia unita” megvalósításáért. Kossuth így nyilatkozik Ihaszról Londonból 1860. április 3-án kelt s Pulszkyhoz intézett levelében: [33\(33\)](#) „...Szerencsés előlépésnek tartom azt, hogy már néhány magyar főtiszt a királyi szolgálatban van. Ezek között volt vezérsegédemet: 248Ihasz ezredes urat, mint a legloyalisabb, leglovagiasabb, vitéz és szolgálatismerő katonát, tiszta keblű hazafit s nekem rendíthetetlenül hű s kedves barátomat említhetni különös öröömre válik.” Az újonnan szervezett magyar légió Ihasz parancsnoksága alatt magyar egyenruhában, magyar zászló alatt harcolt Nápoly környékén az Olaszország egyesítése ellen küzdő ellenforradalmároknak brigantikból álló csapata ellen. „Nincsen sem éjjelem, sem nappalom nyugodt, ezek végett a gaz reactionarius rablók végett”, írja Ihasz 1861. augusztus 1-én főhadiszállásán, Nocerán kelt levelében. „Nagyon csodálom, hogy a vitéz légiónak eszébe nem jut, hogy nem ez az a szent cél, mellyért kedves hazájukat, szent tűzhelyeiket s kedves családjukat elhagyták... De ha nem elébb is, de a tavasszal minden biztonnyal be fogok velök imádott hazámba vonulni, csak hon el ne csüggedjenek s maradjanak magukhoz hívek”, írja Ihasz ebben az időben kelt egyik levelében. [34\(34\)](#)

Ihász Dániel az olaszországi magyar légió ezredesi egyenruhájában.

1862. júliusában vált meg Ihász a légió parancsnokságától, amikor az egészségi állapotában beállott rosszabbodásra hivatkozva, felmentését kérte.³⁵⁽³⁵⁾ Tudjuk azonban, hogy nemcsak ez volt az oka, amiért felváltását kérte, hanem azok a torzsalkodások is, amelyek elharapódtak a légióban. Ezután mint „létszámfeletti tiszt” szerepelt az olasz hadsereg állományában. Azonban még most sem vonult vissza teljesen a katonai tevékenységtől. Az osztrák-porosz viszály kitörésekor Kossuth ismét szerepet szánt a magyar légióknak s ennek szervezését Ihászra bízta. Ihász hozzá is fogott a munkához, azonban a königgrätzi csatát követő békekötés, valamint az osztrák-magyar kiegyezési tárgyalások miatt nem került sor a légió felhasználására.

1866-ban Ihász végleg megvált a katonai szolgálattól s nyugalomba lépett. Viktor Emánuel a savoyai katonai érdemrend, továbbá a Móric és Lázár-rend lovagkeresztjével tüntette ki olasz szolgálatban szerzett érdemeiért. Ihász természetesen azonnal visszatért Kossuthhoz s most már nem is vált meg tőle haláláig. Kezdetben Turinban laktak, de mivel a nagyvárosban drágább volt az élet, mint a vidéken, 1874-ben egy

közeli faluba, Baraccone di Collegnoba költöztek. Itt Kossuth egy nagy kertben álló házat vett bérbé, s ugyanazon a telken állt egy kisebb ház is: ez lett Ihász otthona. Ott töltötte élete hátralevő napjait, közvetlen közelében a nagy száműzöttek, akinek számtalan híve, tisztelője és csodálója közt senki sem volt olyan önzetlen, hűséges és ragaszkodó iránta, mint ő. Mint legbizalmasabb emberét, Kossuth minden tervébe és titkába beavatta, viszont ő aggódó szeretettel és bámulattal csüggött eszményképén akkor [249](#)is, mikor az mindenben csalódva visszavonult a politikai szerepléstől s csak emlékeinek, a kertészkedésnek és természettudományi tanulmányainak élt. A hűséges Ihász még ebben is követte, s mint rokonaihoz írt levelei tanúsítják, botanikával és geológiával üzte el a hétköznapok unalmát. „Én nem ismerem az unalmat, míg egy barátom van s a kalendáriumon kívül még egypár könyvem s egypár ujságlapom. Csak jöhetnék én oda, majd kiaknáznám én az ottani növény- és geológia raktárt. Ott gazdag lehet a flóra és az ásvány – mennyire gazdagíthatnám gyűjteményemet!”[36\(36\)](#)

Baraccone di Collegnóból írt leveleiből híven élénk rajzolódik a számkivetettek élete, öröme, bújja. 150 évvel előbb egy másik nagy száműzött, II. Rákóczi Ferenc ette hasonló küzdelmek és csalódások után a Márvány-tenger partján, Rodostóban a hontalanság keserű kenyerét, s hűséges kamarása, Mikes Kelemen gyönyörű leveleskönyvében örökítette meg ezeknek a magányban és reménytelen lemondásban töltött éveknél szomorú történetét. Ihász Dániel, ez a második Mikes szintén leveleiben számol be a nagy száműzött életéről, mindennapi foglalkozásáról, a sűrű látogatásokról, amelyekben a hazából jött zarándokok részesítik, és saját kedvteléseiről, régi emlékeiről, örömeiről, gondjairól. „Hát mi itten, ebben az előtted ismerős magányban mit mondjunk? Most mégis hárman unatkozunk, itt van Kossuth nővére (Rutkayné), hetenként egyszer meglátogat bennünket az ifjú Kossuth Lajos és menyei – minden 5 vagy 6 hétben egyszer meglátogat bennünket az idősb fia Kossuthnak, Ferencz, és így hébe-korba történik egy kis változás máskülönben monoton életünkben, – történik úgy is hogy valami utazó magyar békocozog hozzánk azon kéréssel, hogy ugyan mi lesz most már szegény Honunkból?”[37\(37\)](#) Egy másik levelében ezt írja: „Egy idő óta nem múl el nap, hogy magyarok ne látogatnának bennünket.”[38\(38\)](#) Ismét egy másikban: „Egy darab idő óta Baraccone búcsújáró helyé lőn, honfitársaink egymásnak adják át a kilincset, – természetesen, hogy Kossuth elfoglaltsága következtében igen kiszabott időt ad nekik kíváncsiságok kielégítésére, és így nékem kell őket szórakoztatnom, míg a vonatjelentő nem figyelmeztet az indulásra.”[39\(39\)](#) Egészségi állapotukról is beszámol leveleiben: „A mi egészségi állapotomat és Kossuth barátomét illeti, nem a legjobb. Én folyvást a vesémmel szenvedek, Kossuth pedig sokszor szenved az úgynevezett csúzban, összedagad az arca s kínosan tud s csakis kásaféle eledeleket enni”, [250](#)írja egyik levelében.[40\(40\)](#) Az egészségi állapotukról szóló jelentésbe belevegyülnek a politika gondjai is: „Ami az egészségünket illeti, nincs okunk panaszkodni”, írja, „az igaz, hogy Kossuth barátom a napokban csekély láz következtében a szobát volt kénytelen őrizni, – de ő, mint híres homoeopata, hamar segít magán. Ő is már a 74-ik évében van, nem sokat építhet a jövőjére. Csak egy szerény óhaja van, s az, hogy hazáját boldognak látva halhasson meg. De ő biz kevés reménnyel van a Tisza kormányban, s nem hiszi, hogy ily úton, minőtők készítene, a célhoz juthassanak.”[41\(41\)](#)

Ismételten hangsúlyozza leveleiben Ihász, hogy ő katona s ezért nem akar politizálni, de lehetséges-e, hogy aki Kossuth Lajos legmeghittebb embere, az ne nyilvánítsa politikai felfogását, mégha saját véleménye szerint nem ért is a politikához? Őt is mindúntalan elragadja a hév, ha a hazai viszonyokról, vagy az európai ügyek alakulásáról nyilatkozik. Természetesen Kossuth felfogását vallja, akár a hazai, akár a külföldi politika fordulatait vizsgálja. Kérlelhetetlen az osztrák s még inkább az orosz politika megítélésében, viszont a meleg rokonszenv hangján nyilatkozik Törökországról, hálásan emlékezve rá, hogy Világos után ez az ország adott otthont az emigránsoknak. „Én a muszkát lelkemből s testemből gyűlölöm”, írja egyik levelében. „Nem tehetek róla, 1848–49-ben Erdélyben nagyon is kiismertem őket,

hogy minő komisz fráterek, – az erdélyi havasok közt uralgó medvék jóval míveltebbek náloknál. Az igaz, hogy én egypárszor móresre tanítottam őket, de végtére is a gázság győzött az igaz ügy fölött.”⁴²⁽⁴²⁾ Európa jövőjének megítélésében pesszimista a felfogása: „Okosabban tennék az összes Európa államférfiai, ha a berlini konferencia helyett egy világra terjedő kongresszust hívnának össze, melyen a jelen veszedelmes s rothadt betegség orvoslásán törnék eszöket, s hogy a fenyegető szocializmus, nihilizmus és kommunizmus haladását gyökerestől kiírhatnák. Ezen baj orvoslása a legsürgetősebb a jelenben, mert ha tovább hagyják terjedni, akkor a keleti kérdés csak harmadsorú baj marad, a másik ki fogja irtani még a nyomát is a civilizációnak, a haladásnak s egyszóval mindennek, ami nemes és erényes.”⁴³⁽⁴³⁾

A hazai politikai viszonyok megítélésében is Kossuth felfogása tükröződik Ihász leveleiből. Elveti az egész kiegyezési politikát, s az a véleménye róla, hogy romlásba fogja sodorni Magyarországot. Elítéli Deákot, Andrásst, Tisza Kálmánt, mint e ²⁵¹politika vezéreit s a gúny nyilait sem kíméli, ha róluk nyilatkozik. „A lapokból olvastam a nagy követválasztási mozgalmak eredményét”, írja 1875-ben, mikor Tisza Kálmán jutott kormányra. „A kormánynak egy egész légió áll támogatására, de azért egy jottával sem fog többet segíthetni a hon baján, mint az előtte való kormány, – a halál ellen nincs orvosság. Ott egy radikális kúra segíthetne csak a bajon, de az orvosoknak nincs elegendő morális bátorságok.”⁴⁴⁽⁴⁴⁾ Magyarország jövőjének megítélésében általában sötétlátó, s ez a felfogása Bosznia okkupációja alkalmával szinte profétai megnyilatkozást csal tollára: „Szerencsétlen ötlet volt oly borzasztó darázsfészekbe nyúlni, mint az a Bosznia”, írja az okkupáció évében, 1878-ban kelt egyik levelében. „Osztrák hadnagy koromban Czetiny várában (Károlyvárhoz közel) voltam századunkkal, s onnét egy dongakereskedővel mint Commisio tagja nékem is be kellett mennem Boszniába, – már akkor borzadtam attól a középafrikai vadságtól, és most mennyi magyar vér foly annak a bírhatásáért, – oly lóvá még soha senkit sem tettek, mint Andrásst.”⁴⁵⁽⁴⁵⁾ Ugyanebben az évben írt másik levelében megjósolja a bekövetkező végzetet: „Bizon, bizon, kormányunk igen rossz fát tett a tűzre azzal a bosznyák megszállással, csak siettette a magyar rözse készítését, melyen a kétfejű sas megégetődik. Görgei csak árulója volt a hazának, melyet helyre lehetett hozni, de Andrásst és Tisza megbocsájthatatlan tette az osztrák-magyar monarchiát örökre kitörölte a létezők sorából, mely, ha mindjárt nem is történik meg holnap, de mindenesetre egypár évtized múlva beteljesedik.”⁴⁶⁽⁴⁶⁾

Nyilatkozatai olykor kellemetlenséget szereznek neki, s ilyenkor megfogadja, hogy többé nem nyilvánít véleményt politikai dolgokban, de azért következő levelében megint csak politizál: „A sok kellemetlenség, melyben egypár volt hontalan társam sodort, kik bizalmammal visszaéltek, az itteni kormánynál oly zavarba hoztak, hogy majdnem nyugdíjamat vesztettem. Minek következtében elátkoztam még azt is, aki az írást feltalálta s aki arra megtanított, – majdnem eskümmel fogadtam, hogy soha az életben senkivel sem fogok politikáról levelet váltani.”⁴⁷⁽⁴⁷⁾ Hasonlóan nyilatkozik egy későbbi levelében is: „Politizálni nem akarok, mert akit egyszer a kígyó megmárt, az a légszűréstől is fél, – voltak, kik visszaéltek bizalmammal, s azóta leveleim hosszaságokban igen fősvénykedem.”⁴⁸⁽⁴⁸⁾ Egyik levelében azon kesereg, hogy politikai szereplése miatt megfélemlített barátai ²⁵²megszakították vele a baráti viszonyt: „Több jó barátimat elidegenítettek már tőlem, – nemcsak a Bach és Schmerling korszakban fenyegették őket, hogy szűnjenek meg vélem még a legártatlanabb levelezéssel is, de még a rákövetkező magyar kormányok is elriasztották némelyiket s megszüntek vélem összeköttetésben lenni.”⁴⁹⁽⁴⁹⁾

Számkivetése idején a legnagyobb és legfájóbb keserűség akkor éri, mikor az új magyar honpolgári törvény Kossuthal és a többi emigránssal együtt őt is megfosztja magyar állampolgárságától. Nem csoda, ha a méltatlan bánásmód miatt keserű szavakkal könnyít lelke fájdalmán: „Eddig az osztrák kormány kegyelméből nem voltam többé hontalan, de a magyar nemzet választottjai szívességéből, vagy inkább irigységéből sehonnainak nyilatkoztattam. No de feleljenek ezért majd az igazságos történelem könyvvezető

bírái előtt... Sehonnaivá tettek, már alig várom, hogy roskadt lábaim alól azt a komisz pakrócot mihamarább elrántás, s öreg fejemet az idegen földben az örök nyugalomra lehajthassam. Nincs már számomra e földön semmi vigasztaló.”⁵⁰⁽⁵⁰⁾

De hiába a hontalanság, hiába éri méltatlanság, hiába szenvednek reményei hajótörést, hazaszeretete nem csökken, sőt úgy látszik leveleiből, hogy a számkivetésben még erősödik és fokozódik. Lelkében a haza valami szent és eszményi fogalom, gondolatainak és érzésvilágának középpontja, s ha róla nyilatkozik, valami csodálatos áhitat ömlik el szavain: „Neveld úgy fiadat, hogy hálával jutalmazzon, és neveld főképpen magyarnak és jó hazafinak”, írja rokonának, mikor az fia születéséről értesíti.⁵¹⁽⁵¹⁾ Egy későbbi levelében önérzetesen tesz vallomást hazaszeretetéről és saját multjáról, amelyért nincs oka pirulni: „Hidd el, édes Öcsém, sok méltatlansággal halmoztak el; és miért? Azért, hogy honomat mindenképp felett szeretem és hogy egy elvbarátomhoz (Kossuthhoz) testtel-lélekkel ragaszkodom... Multamat ismeri mindenki, s ha nincs benne dicsőség, nincs szennyfolt sem. Nem vittem véghez nagy dolgokat, de hitványságot sem. Lehet, hogy nincs jogom büszke lenni multamra, de bizonyos, hogy azt vagy benne bármit is feledés által leplezni legkisebb okom sincs. Nem dicsekszem semmivel. de nem is kell pirulnom semmiért és merem állítani, hogy aki kötelességét mint ember és polgár úgy teljesíté mindig, mint én, az becsületes magyar ember s megtett mindent, amivel tartozott, bármi szerény körben élt és működött légyen is.”⁵²⁽⁵²⁾

Igen erős benne a rokoni érzés, ami annál csodálatosabb, ²⁵³mert legközelebbi hozzátartozói, testvérei nem tanúsítottak valami nagy ragaszkodást iránta. Nagyon hálás azért a szeretetért, amit unokahuga s férje tanúsít iránta: „Szeretnék egy kissé politikáról trécselni, ... de állásodnál fogva tilalmasnak tartom a kényes politikai húrokat pengetni... Te vagy az egyetlen rokonim közül, ki oly szívélyes vagy rólam megemlékezni, pedig Isten látja lelkem, te vagy az egyetlen, akitől azt legkevésbé érdemeltem ki. Áldjon meg a mindenható jószívűségédért!” írja egyik levelében.”⁵³⁽⁵³⁾ „Meg ne felejtkezz ám a te szegény vogelfrei rokonodról”, írja egy későbbi levelében, „mert igazán nagyon lehangolna, ha az évváltozással szeretetetek is változna irányomban.”⁵⁴⁽⁵⁴⁾ Ismét egy másikban: „Rokonaimról csak a te szíveségedből hallok valamit, ők azt gondolják, hogy én a hontalansági dicsőségemből is élélhetek, – éh pedig de keserű ez a hontalanság prófontja. No de nem panaszkodom, hisz milliók és milliók keservesebb kenyeret esznek itt ebben az úgynevezett Európa kertjében... Nem vagyok én olyan rossz rokon, mint aminőnek rokonaim kürtölnek.”⁵⁵⁽⁵⁵⁾ Érdeklődik felőlük, bár azok keveset gondolnak rá: „Hát a kedves atyafiakról mit hallasz? Engem úgy látszik, hogy ők is, mint Pius Pápa excommunicáltak. – csak hébe-korba kapok Pátkáról néhány sort. Nagyon kellett a rokonság ellen vétenem, hogy ily mostoha bánásmódban részesítenek ... én azért mégis úgy szeretem őket, mikép testvér nem szerethet jobban.”⁵⁶⁽⁵⁶⁾

A hontalanságban nagyon jól esik lelkének a rokoni ragaszkodásnak minden megnyilatkozása. Dr. Caesar Gyula, akihez e leveleket intézi, unokatestvére leányának, Ihász Emmának a férje. Ihász Emma 1854-ben született, tehát Ihász Dániel nem is ismerte személyesen mindaddig, míg már mint Caesar Gyula felesége férjével együtt meg nem látogatta a számkivetésben élő rokont. 1877-ben járt Baracconéban az ifjú pár, s ez alkalommal nemcsak a tisztelt és szeretett nagybácsit látogatták meg, hanem tiszteletüket tették Kossuthnál is. Kossuth szívesen fogadta legodaadóbb hívének rokonait és saját aláírásával ellátott fényképét adta át emlékül Ihász Emmának, Caesar Gyula hitvesének. Leányai ma is kegyelettel őrzik a drága emléket. A látogatás még szorosabbra fűzte Ihász Dániel és rokonai közt a kölcsönös szeretet és megbecsülés szálait. „Hidd el, édes öcsém, hogy eltávoztok óta sokszor, de igen sokszor eszembe juttok, mert bennetek igazán két őszinte lelket s igazi rokont leltem fel. Sajnos, hogy itt tartózkodástok oly igen szűkre volt ²⁵⁴szabva... Kossuth, úgyszinte menyei is igen szívesen emlékeznek rólatok s őszinte szeretettel tisztelnek.”⁵⁷⁽⁵⁷⁾

Megható, hogy az öregedő Ihász milyen meleg hangon, milyen szeretettel ír rokonainak, akiket csak egyszer látott életében. Íme egyik levelének a záradéka: „Forró testvéri szeretettel csokollak Emmáddal együtt. Szeressetek úgy, mint én szeretlek benneteket s tartsatok meg emlékezetetekben. Őszintén szerető nagybátyád: Ihász Dani, olasz királyi nyugalmazott ezredes.”⁵⁸⁽⁵⁸⁾ Érdekes, hogy Caesar Gyula akkor egy közös huszárezrednek volt tényleges szolgálatban álló ezredorvosa s mégis állandóan levelezett emigrációban élő rokonával, sőt meg is látogatta őt Olaszországban, Ez a kapcsolata aligha maradhatott titokban előljárói előtt, de mégsem lehetett hátrányos katonai előmenetelére, mert mint I. osztályú főorvos (ma orvosvezetős) ment nyugalmába.

A politikai eseményekre vonatkozó véleményének nyilvánításán s a rokoni kapcsolatokra vonatkozó sorokon kívül találunk Ihász leveleiben említést arról a munkáról is, amelyet Kossuth iratainak sajtó alá rendezése rótt rá: „Öreg barátom, amint azt a lapokból olvashattad, az Athenaeum kiadó társasággal szerződésre lépett egy mű kiadása iránt, melynek 1-ső kötetét már a jövő újév elsőjére bírn akarnak, – nem csekély feladat, – sok másolni valóm akadt nékem is, sok adatokat elő kell teremnem a lomkamarából és így minden időm igénybe vétetik.”⁵⁹⁽⁵⁹⁾ Többször megemlékszik katonai pályafutásának érdekesebb eseményeiről: „Úgy emlékszem rá, mintha csak e percben történt volna, midőn Roth és Filipovics osztrák tábornokot 10.000 emberével elfogtuk (magam is jelen voltam zászlóaljammal). A két tábornok és a tisztikarának oldalfegyvereiket meghagytuk s Pestre küldöttük őket, hol szavokat adva, hogy meg nem szöknek, szabadlábban voltak s együtt ebédeltünk s poharaztunk. A 10.000 főből álló hadifoglyot pedig (mindegyiknek egy új magyar huszást markába nyomtunk) a határig kísérve szabadlábba bocsátottuk, és ez így folyt mindig.”⁶⁰⁽⁶⁰⁾ Egy másik levelében végigtekint egész hosszú katonai pályáján: „Elkezdettem szolgálni I. Ferencz császár alatt, folytattam 5-ik Ferdinánd király alatt s rövid ideig Ferencz József alatt, de ez kitagadott szolgálatából, – s azután szolgáltam Kossuth kormányzó alatt s ezután pihentem egy-két évet Török Zultán alatt. – 1859-ben felcsaptam 3-ik Napoleon katonájának, ki átadott II. Victor Emánuel szolgálatába s ez alatt szolgáltam a legnagyobb kitartással egész 1866-ig, mikor a Porosz, orosz s magyar szövetség létre jött, s így szolgáltam az akkori Porosz Vilmos királyt is ²⁵⁵s a két szövetségesét, – s most meg rágom Umbert olasz király prófontját, – mit mondasz mind ehez? Úgy-e nem lehetek már gyerkőcse, de azért ha hazám újra felszólítana szolgálatába, biz Isten, kétszer sem mondom, hogy ki nem fognék sok fiatal emberen.”⁶¹⁽⁶¹⁾ Majd visszagondol szerte a nagyvilágban való bolyongásaira s azokra a nyelvekre, amelyeket külföldi tartózkodása alatt többé-kevésbé elsajátított: „Nem csoda, ha én a nyelvek chaoszában annyira jutottam, hogy a sok közül jelenleg egyet sem tudok tökéletesen. 31 év alatt egy nagy részét a világnak beutaztam, mindenütt ragadt rám, mint a méhére a virágpor, a nyelvekből, de azokat később nagy ritkán gyakorolhattam. Az lett a vége, hogy ex omnibus aliquid, ex toto nihil. De azért ha útra kellene kerekednem, mégsem jönnek zavarba, hogy kenyeret s vizet ne tudnék kérni.”⁶²⁽⁶²⁾ „Anyanyelvemet is sokat felejtettem,” írja egy másik levelében, „de mégis könnyebb búval telt lelkemnek, ha magyarul írhatok.”⁶³⁽⁶³⁾

Kossuth Lajos és Ihász Dániel.

De vannak vidám sorok is a levelekben. Mert Ihász Dániel lényé alapján derűs, s ezért hálás a szeretetnek és ragaszkodásnak minden megnyilatkozásáért. Örömmel újságolja, hogy milyen szép ajándékot kapott Veszprémből: „A veszprémi iparosok [256](#)a mult hó 25-én, amint a magyar lapokból olvashattad, egy igen szép remekmű csutorával leptek meg (mintha biz én a Bacchus testvér volnék). Nem tagadhattam meg szíves ajánlatokat s köszönettel elfogadtam tőlök; a munka rajta oly szép, hogy bármely világkiállításban szerepelhetne.”[64\(64\)](#) Majd arról ad hírt, hogy milyen sikert ért el egy fényképész róla készített arcképével: „Egy (arcképem) természeti nagyságban levéve van kitéve az itteni legelső fényképésznél, ablakja előtt, ahol ki van téve, folyvást tömeg áll bámulására, s én meg azt bámulom, hogy mi van rajta bámulni való, hisz se nem torzkép, sem nem éppen csúnya kép. De egyáltalában a művész ügyességét mondják, hogy bámulatos. Egy példányt már eladott csupán a finom munka végett, 150 frank. Magam sem érek annyit.”[65\(65\)](#)

Sopronhoz fűződő ifjúkori emlékei is megújulnak előtte, mikor unokahúgának ír, aki szintén soproni. Itt rokonain kívül más tisztelői is voltak; bizonyítja ezt, hogy az akkoriban tekintélyes Flandorffer-féle borkereskedő cég egyik utazója is felkereste s Ihász elbeszélgetett vele soproni emlékeiről: „Sopronból valami Flandorffer borkereskedő ágense látogatott meg bennünket”, írja egyik levelében. „Sokat

beszélgettem véle a soproniakról, rólatok is. Küldött egy tucat butella jó magyar bort.”⁶⁶⁽⁶⁶⁾

Így teltek a számkivetésben Ihász Dániel napjai, amelyeket inkább az emlékezés, mint a remény fénye sugárzott be. Kossuthhoz való hűsége és példás ragaszkodása közismert volt, s azok a magyarok, akik tiszteletüket tették a kormányzónál, nem mulasztották el, hogy kifejezést ne adjanak Ihász Dániel iránt érzett tiszteletüknek is. Az akkori hazai lapok, amikor a számkivetésben élő Kossuth személyével foglalkoznak, családtagjai közt említik Ihászt s arcképét is közlik. A „modern Mikes” elég jó egészségben töltötte öregsége napjait, míg 1881. tavaszán egy erős meghűlés ágyba nem döntötte. Betegségéből tüdőgyulladás fejlődött, s az elaggott szervezet már nem bírta megküzdeni a kórral. Kossuth Turin legjobb orvosait hívta el barátjához, akinek betegágyánál állandóan ott volt rajta kívül fia, Lajos Tivadar és nővére, Ruttkayné Kossuth Lujza. Ihász Dániel hűséges szíve 1881. április 10-én dobant utolsót. Halálának híre bejárta az egész hazai sajtót, s lapjaink meleg hangon emlékeztek meg Kossuth legbizalmasabb emberéről, aki mindhalálig kitartott mellette számkivetésében is. Ott temették el a baracconei kis temetőben, s temetésen nemcsak a község egész lakossága vett részt, hanem a környékbeliak közül is sokan. Nemes emléke együtt él a Kossuthéval, mint az önzetlen hűségnek s a sírig tartó ragaszkodásnak példaképe.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Schindler András, nyug. polgármesterhelyettes: Sopron közüzemi politikája. (Folytatás.)

257 Dr. Schindler András, nyug. polgármesterhelyettes: Sopron közüzemi politikája. (Folytatás.)

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Schindler András, nyug. polgármesterhelyettes: Sopron közüzemi politikája. (Folytatás.) / VI. A vízmű.

VI. A vízmű.

Történeti sorrendben a vízvezeték volt a második közmű, amely Sopronban a gázgyárat követő és a villanytelepet megelőző időben 1891–1892-ben megépült. A vízvezeték is a magántőkének az alkotása, mert az a közgazdasági erkölcsstan, amelyről a bevezetésben megemlékeztünk, még ebben az időben is oly szívósan tartotta magát, hogy még a vízvezetékkel, a közegészségnek, a köztisztaságnak, hogy azt ne mondjuk, a városi életnek ezen nélkülözhetetlen tényezőjével szemben sem volt hajlandó engedményt tenni, mert kockázatos és így nem közhatósági kezelésbe valónak tartotta ezt a közérdekű tevékenységet is. Ezért a soproni vízvezeték is a gázgyárhoz hasonlóan. Flandorffer Ignác neveltjei, a jómódú soproni patríciusok építették meg.

Egy Sopronban építendő vízvezetéknek a tervezési előmunkálatait valami Freiherr von Schwarz bécsi vállalkozó készítette el, még a múlt század 80-as éveiben. Ezeket az előmunkálati terveket 1890-ben átvette a „Schmid & Alber” brünni és a Speidel Keresztély soproni építési vállalkozó cég és azoknak felhasználásával együttesen készítették el a soproni vízvezetéknek a végleges tervét és költségvetését. Tervüket és költségvetésüket bemutatták az arra illetékes hatóságoknak és miután ezeknek a jóváhagyását megnyerték, kérték, és 1891-ben meg is kapták Sopron szab. kir. várostól az engedélyt arra, hogy a tervekben és a költségvetésben részletesen körülírt helyen és módon a vízvezeték megépítsék és 50 éven át

üzemben tarthassák.

Amíg ez a két vállalkozó cég a várossal a műszaki és a jogi kérdéseket tárgyalta és az engedélyokirat tervezetét elkészítette soproni polgárok egy előkészítő bizottságot alakítottak, amelynek az volt a célja és feladata, hogy előkészítse a vízvezeték megépítésének a pénzügyi megoldását. Ez a megoldás abban állott; hogy ez az előkészítő bizottság átalakult „Sopronvárosi vízvezetéki részvénytársasággá”, tagjai sorába 100.000 forint részvényjegyzési kötelezettséggel felvette a Schmid & Alber brünni céget is, átvette az engedélyesektől az összes jogokkal és kötelezettségekkel a városadta koncessziót és a Schmid & Alber és Speidel céget bízva meg a munkálatok végrehajtásával, megépítették a soproni vízvezetékét.

258 Azoknak a soproni polgároknak a sorában, akik a Sopronvárosi vízvezetéki részvénytársaságot megalakították, a Müller Paulin kereskedő, Poda Endre városplébános és dr. Schwartz Miklós ügyvédből állott vezetőség mellett ott találjuk Bauer Antal, Cavallár Vilmos, Fink János, Flandorffer Pál, Gebhardt József, Haubner Máté, Mechle József, Meller Ignác, Patzenhofer Konrád, Pfeifer Félix, Rottermann Dániel, Schneider Márton, Seltenhofer Frigyes, Schwartz Antal, Steiner Ignác, dr. Schreiner Károly, Töpler Károly és még sok más soproni polgárt, akiknek nemcsak az volt az érdemük, hogy a soproni vízvezetékét soproni tőkével megépítették, hanem az is, hogy az alig 12 éves magánüzem után városi tulajdonba ment át. 1905-ben ugyanis, amikor városszerte már erősödni kezdett az a mozgalom, amelynek a célja az elsőrendű közszükségleti cikkeket előállító üzemeknek a városiasítása volt, dr. Töpler Kálmán polgármester felszólította a Sopronvárosi vízvezetéki részvénytársaságot, hogy a vízvezetékét a városnak adja el, mert a városnak az a felfogása, hogy ez a mű csak a városi hatóság kezében teljesítheti maradéktalanul és bizalommal a maga közérdekű hivatását. A részvénytársaság megértést tanúsított a polgármester felhívásával szemben és minden ellenkezés nélkül még ennek az évnek a végén 950.800 korona vételáron eladta a városnak azt a művet, amelyet 400.000 forintos részvénytőkével megépített.

Azóta a vízmű, mint városi közüzem, városi szakemberek vezetése és irányítása mellett teljesíti a maga rendeltetését, gazdaságilag is megáll a maga lábán és rendezett háztartásával igazolja, hogy a benne fekvő közvagyon nem kockázatos vállalkozásnak a tárgya.

A városi vízvezeték a somfalvi és sopronbánfalvi kettős vízgyűjtő medencére lett alapítva. Ennek 6–8 méter mélységben meglévő és napi 2400 köbmétert kitevő talajvízmenyiségét gyűjti össze és vezeti egy, a káposztásföldéken közbeiktatott szívó-nyomó mű segítségével a Bécsi-dombon megépített 1200 köbméter ürtartalmú víztartályba, ahonnan 3200 köbméter vízmennyiség szállítására méretezett csővezetéken át jut a városba a fogyasztókhoz.

A városnak napi 2200 köbméter vízszükségletét hosszú időn át ez a tisztán a somfalvi és sopronbánfalvi medencére alapított vezeték elégítette ki, 1929-ben azonban, amikor a városnak a napi szükséglete már 4000 köbméterre emelkedett, be kellett kapcsolni az időközben a Kistómalom környékén feltárt „Csalánkerti kutat” is, amely a maga napi 2200 köbméteres vízhozamával a vízmű vízkészletét annyira emeli, hogy az ezidőszerint a városnak minden szükségletét fedezi. Ennek a „Csalánkerti **259**kútnak” a vize artézi víz, egészséges, de drága, mert 100 métert meghaladó magasságra kell emelni, míg a bécsidombi tartályt eléri.

1935-ben a város egy a vitéz Gömbös Gyula-úton megépített, nyomásfokozó telep közbeiktatásával a magasabban fekvő lövérekbe is bevezette a vízvezetékét és ezzel megteremtette a lehetőségét annak, hogy a lövérekből egy korszerű nyaralótelep alakuljon, amely az idegenforgalom segítségével van hivatva Sopron város fejlődését előbbre vinni.

A vízmű a városnak nem jövedelemszerző vállalata. Gazdasági iránya az, hogy önmagát fenntartsa és megszerezze azokat az összegeket, amelyek korszerű fejlesztéséhez szükségesek. Ezidőszerint arra tartalékol, hogy összegyűjtse azt a 200–300 ezer pengőt, amibe a már feltárt, de egyelőre csak ideiglenesen berendezett csalánkert telepnek korszerű kiépítése kerülni fog.

Ezzel a csalánkert kúttal kapcsolatban meg kell említenünk azt, hogy ennek a kútnak a bekapcsolásánál nagy szolgálatot tett a városnak Beuchel Károly bécsi mérnöke zredes varázsvesszőkutató, akinek varázsvesszős megállapítása alapján a Kistómalomnál mar az 1914–18-as világháború alatt megépített kutat a vízmű igazgatósága felhagyta és a kistóalmi pocsolyában mar lefektetett vízvezeteki csöveket újból kiszedte és a csalánkert kutat kapcsolta be. Ez a kút 600 méterrel közelebb fekszik a városhoz, környéke már nem pocsolyás, úgyhogy a csőfektetés szempontjából is előnyösebb, a vízmennyisége pedig nem kevesebb, mint a kistóalmi kúté.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Schindler András, nyug. polgármesterhelyettes: Sopron közüzemi politikája. (Folytatás.) / VII. A közúti villamos vasút és az autóbusz.

VII. A közúti villamos vasút és az autóbusz.

A közúti közlekedés kérdésének a megoldását nem tartom olyan feladatnak, amelyet okvetlenül a városnak kellene megoldani. Mégis szólni kell itt a villamos vasútról is, meg a helyébe lépett autóbuszforgalomról is, mert a soproni villamos vasút is a múlt század végén épült meg, összefüggésben állott a villamos központ megépítésével és három évig városi tulajdonban és városi kezelésben is állott.

A Vasvármegyei Elektromosművek Részvénytársaságának a sárvár–ikervári részben vízierővel hajtott, részben kalorikus telepén sok volt a felesleges villamos árama és azért annak egy részét magasfeszültségű vezetéken Sopronba szállította és hogy itt értékesíteni tudja, megépítette a villamos vasutat, amelynek előmunkálati engedélyét tulajdonképpen az a gróf Batthyány Géza kapta meg 1897-ben, aki a soproni villamos áramfejlesztő telep megépítését is vállalta. A kettőjüknek a titka marad, hogy azért vállalkoztak-e a soproni közúti villamos vasút megépítésére, mert azt jó üzletnek gondolták, vagy azért, hogy ennek a 260vállalatnak a létesítésével megkezdjék a villamos áram térhódítását abban a városban, amelynek úgy a köz-, mint a magánvilágítása monopolisztikus alapon a soproni légszuszvilágítási részvénytársaság hatáskörébe tartozott. Tény az, hogy a villamos vasút 1900-ban megépült és azt az április 28-án megtartott műtanrendőri bejárás után átadták a forgalomnak.

Sopronnak azonban nem sok szerencséje volt a villamos vasúttal. Az volt a születési hibája, hogy vasúti állomásról vasúti állomásra félkörben szaladt a város körül és sem nagyobb távolságokat, sem élénkebb forgalmú városrészeket nem kapcsolt a belvároshoz. Menetiránya a következő volt: Déli (MÁV) vasúti állomás, Kossuth-út, Újteleki-utca, Ógabonatér, Várkerület, Széchenyi-tér,^{*(67)} Erzsébet-utca, Deák-tér, Mátyás király-utca, győr-sopron-ebenfurti vasúti állomás. Egy külön szárnyvonal vezetett a déli pályaudvarról a sörgyárba, egy másik pedig a Pannóniától az Ötvös-utcán, Magyar-utcán és a Győri-úton át a vágóhídhhoz. Lassan, de biztosan elsorvadt. A kegyelemdőfést a világháborútól kapta, mert annak tartama alatt lerongyolódott, a közönség pedig szegényebb lett és a háború után az átjáróházas Sopronban az is gyalog járt, aki előbb néha-néha még közúti közlekedési eszközt is igénybe vett. 1920. évi február 28-án a város kegyelemből megvásárolta 590 ezer papírkoronáért és mivel az üzemét csak súlyos ráfizetéssel tudta volna fenntartani, 1923. évi június hó 1-én beszüntette.

Helyét a közúti forgalom korszerű közlekedési eszköze: az autóbusz vette át, amely sinekhez nem lévén kötve, kiszalad a lövérekbe, a Nagytómalomra, Brennbergbányára, Fertőrákosra, sőt Budapestre, a Semmeringre, Bécsbe, Máriacellbe és Velencébe is és ott keresi meg azt, amit a beteg belvárosi forgalomra ráfizet. Sopronban azonban az autóbuszforgalom is dőcögösen indult. Herman Miksa kereskedelmi miniszternek, a város volt országgyűlési képviselőjének köszönhető, hogy a soproni postaigazgatóság az autóbuszforgalmat 1928. évi április hó 1-én megindította. A postaigazgatóság azonban a soproni autóbuszforgalmat nem találta rentábilisnek, illetve a megszokott és megkötött állami hivatalos formák mellett ezt a sok leleményességet, kereskedelmi szabadságot és üzleti szellemet megkövetelő üzemet nem tudta úgy alakítani, hogy az rentábilis legyen. Ezért 1931. évi november hó 15-én az üzemet beszüntette. Utána a Győri Általános Közlekedési Vállalat kft. kapta meg az engedélyt arra, hogy Sopronban rendes járatú időhöz kötött autóbuszforgalmi vállalatot létesítsen. Ennek a vállalatnak a város három éven át évi 12.000 P szubvenciót is adott, csak azért, hogy az üzemet átvegye és fenntartsa. Az autóbuszüzem ennek a vállalatnak a kezében jövedelmezőnek bizonyult. Ma azonban 261a kommunizmus elleni világháború második évében a leállítás veszélye fenyegeti, mert a kocsik kerekeire nem lehet gumibroncsokat kapni. Az objektív szemlélő tudja, hogy ez a veszély fenn fog állni akkor is, ha a város házikezelésbe venné át, de a közhangulat ma mégis az, hogy a város házikezelésében nem jutottunk volna odáig, hogy fakerekű autóbuszokat kelljen járatni a város területén és azért napról-napra erősbbödik az a felfogás, hogy az autóbuszvállalatot is városi üzemmé kell tenni.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Schindler András, nyug. polgármesterhelyettes: Sopron közüzemi politikája. (Folytatás.) / VIII. Közfürdő.

VIII. Közfürdő.

Közfürdője Sopronnak nincsen. Amilyen egyszerű, olyan elszomorító ez a megállapítás.

Úgy látszik, hogy Sopronban nem közérdek az, hogy az a nagylétszámú középosztály, amely fürdőszobákkal fel nem szerelt bérházakban tengeti életét, néha-néha legalább egy tisztasági kádfürdőt vehessen és nem közérdek az sem, hogy az a nagytömegű ipari, gyári vagy mezőgazdasági munkás és polgár, aki az egész életét a testet is szennyező munkában tölti, egy népfürdő keretében alkalmat találjon arra, hogy a testét néha-néha megtisztítsa és nem közérdek az sem, hogy a tanulóifjúság számára megteremtessék a lehetősége annak, hogy az egy télen-nyáron át üzemben tartott fedett uszodában gyakorolhassa a legegészségesebb sportot: a vízisportot és úgy látszik, hogy itt még ma is luxusnak minősítik azt, ha valaki egy gőzfürdőre vagy egy meleg légfürdőre vágyik. Ha nem így volna és ha csak egyszer is azzal a halálos komolysággal kezelték volna ezt a kérdést, amelyet az megérdemel, akkor már régen itt kellene, hogy álljon egy minden igényt kielégítő közfürdő, hogy hirdesse ennek az ősi városnak kiegyensúlyozott kultúráját. Hihetetlennek látszik, hogy az a város, amely évtizedeken át valóságos közelharcot folytatott azért, hogy tulajdonába megszerezze a vízvezeték, a gázgyárat és a villamosművet, egy közfürdőnek a létesítéséért eddig még igazán lelkesedni nem tudott. Ha nem rentábilis az a közfürdő, úgy az csak egy okkal több arra, hogy a kérdést magának a városnak kell megoldani, mert egy korszerű közfürdő egy vidéki városban egyike a leghatásosabb idegenforgalmi eszközöknek és ha a város annak fenntartására ráfizet, bőséges kárpótlást talál abban a haszonban, amit a megnövekedő idegenforgalom hoz.

Hogy mennyire helytelen volt a városnak ebben a kérdésben követett politikája a múltban, azt fényesen igazolja a következő két eset:

a) 1910. évi december hó 16-án 17.173/1910. számon iktatott beadványában a „Wiener Kommerzialgesellschaft” igazgatója, E. Rippel és Schneider Márton soproni építőmester azt az 262ajánlatot tette a városnak, hogy 115 ezer koronás részvénytőkejegyzéssel vegyen részt egy részvénytársaság alapításában, amelynek az a célja, hogy Sopronban az Újteleki-utca és az Ógabona-tér sarkán az otlévő épületek lebontásával egy korszerű közfürdőt építsen.*(68) Ha a város vezetősége annakidején hivatása magaslatán állt volna, 115 ezer pengő, valamint az építkezéshez szükséges és a város bányáiban megvolt kő és homok, továbbá 20 évi pótdómentesség adományozásával elvethette volna hosszú időre egy közfürdő létesítésének a gondját. Azonban a városnak elegendő volt az a körülmény, hogy a belügyminisztérium a bemutatott terveken – bár az alap gondolatot helyesnek találta – némi kis változtatásokat tartson szükségesnek és ezért a terveket meg nem felelőknek minősítette és a kért szubvenció megadását megtagadta.

b) Ugyanabban az időben Székely Kálmán építési vállalkozó is készített egy közfürdőtervet. Ő a fürdőt a Papréten a tornacsarnokhoz tartozó kertnek a Torna-utca felé eső sarkán gondolta elhelyezhetőnek. Terve azonban érdemi elbírálás alá sem került azon oknál fogva, mert ő, mint törvényhatósági bizottsági tag, az „ellenzék” táborához tartozott. Ez a jelenség abban az időben nem volt egyedülálló. Mikor a város megvette a Domonkos-templom mellett a Tschurl-házat (amelyet ma már le is bontatott), megvehette volna a mellette álló Tökési-házat is, ennek tulajdonosaival azonban politikai pártállásuk miatt a szabadelvű városházi többség még tárgyalásokba sem bocsátkozott, úgyhogy ez a ház még ma is ott áll és lehetetlenné teszi a Domonkos-utca szűk bejáratának annyira kívánatos bővítését.

1929-ben úgy látszott, hogy egy korszerű közfürdő megépítésének a kérdése a komoly megoldás stádiumába jutott. A város törvényhatósági bizottsága 20.000 pengőt szavazott meg a közfürdő terveinek tervpályázat útján való beszerzésére és a tervpályázaton díjnyertes Thomas Antal budapesti műépítész megbízta a részletes tervek és költségvetések elkészítésével. A tervek és költségvetések el is készültek, azokat a törvényhatósági bizottság el is fogadta és kimondotta, hogy a közfürdőt a Torna-utca és a Paprét sarkán városi telken – a volt hordójelző hivatal telkén – megépíti és a mellette fekvő Magyar királyszálló kertjét kisajátítás útján megszerzi. Mivel a költségvetés közel 800.000 pengő szükségletet mutatott, a város ennek a fontos közintézménynek a létesítéséhez a kormánytól államsegélyt kért. A kormánya város kérelmének helyt is adott és 360.000 pengő államsegélyi helyezett kilátásba. Azon idő alatt azonban, amíg az érdekelt minisztériumok a város által jóváhagyásra felterjesztett 263terveket és költségvetést elbírálták, az ország pénzügyi helyzete annyira megromlott, hogy a kormány kénytelen volt 360.000 pengős államsegélyígéretét visszavonni, úgyhogy a végeredményben most már jóváhagyott terv kivitelre nem kerülhetett.

Sopron ma is közfürdő nélkül áll és mi, látva a körülöttünk történeteket és történeteket, kénytelenek vagyunk annak a véleményünknek kifejezést adni, hogy ez a kérdés is megoldást találhatott volna már, ha azok, akik erre hivatva vannak, azt komolyan keresték volna.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Schindler András, nyug. polgármesterhelyettes: Sopron közüzemi politikája. (Folytatás.) / IX. A köztisztasági és közegészségügyi üzemek.

IX. A köztisztasági és közegészségügyi üzemek.

Bevezető sorainkban azt mondtuk, hogy van a közüzemeknek egy olyan csoportja, amelyeknek nem az a feladatuk, hogy valamely elsőrangú közszükségleti cikket termeljenek, hanem az, hogy a városokban, a

közületi élet természetes folyamánként keletkezett és az emberi életre káros vagy veszedelmes termékeket összegyűjtsek, elszállítsák és megsemmisítsék, vagy feldolgozás után értékesítsék. A közüzemeknek ebbe a csoportjába tartozik:

1. a háziszemét összegyűjtése, kihordása és megsemmisítése;
2. az utcai szemétnak összegyűjtése, kihordása és értékesítése;
3. a gyepmesteri szolgálat ellátása (a nem csatornázott városrészekben a pöcegödrök tisztítása, az állati hulláknak az összegyűjtése, kihordása a dögtérre, vagy feldolgozása és értékesítése, a kóbor és veszedelmes gyanús kutyáknak a befogása és az állategészségügyi telepre való szállítása, az állategészségügyi telepnek és a dögtérnek a kezelése és fenntartása és végül a vágóhídról a fertőzött húsoknak és romlott, közfogyasztásra alkalmatlan húsoknak és állati belsőségeknek az elszállítása és megsemmisítése vagy feldolgozása és értékesítése);
4. a csatornázási üzem.

Ezeknek a feladatoknak az egyszeri hallása is mindenkit meggyőz arról, hogy azoknak a megoldása csak annak a helyi hatóságnak a kezébe való, amely a maga területén a köztisztaságért és a közegészségért elsősorban felelős. Feladatok ezek, amelyeknek elvégzése során kézzelfogható értékek vagy egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben keletkeznek, mégis a legtökéletesebb alakban és semmiféle áldozatot nem kímélve kell őket megoldani, mert az emberiség legrágább kincsének, a közegészségnek a szolgálatában állanak. Ilyen feladatoknak a közérdek követelte tökéletes megoldására a magántőke nem alkalmas.

264 Nézzük, hogy ezen a téren Sopronban mi a helyzet.

1. A háziszemetet a 19. század végén és még a 20. század elején is egészen az 1914–18-as világháborúig Sopronban azokból a házakból, amelyekben szemétködör vagy trágyagödör nem volt, a városi tanácstól nyert engedélye alapján egy magánvállalkozó hordta ki a tanács által megjelölt lerakódó helyre. A háztulajdonosok kötelesek voltak ennek a szolgálatnak az ellátásáért a vállalkozónak szemétkihordási díjat fizetni, amelyet a 9197/19. kgy. 1883. számú szabályrendelet egy egyablakos szoba után 25 krajcárban, egy kétablakos szoba után havi 35 krajcárban, egy háromablakos szoba után 45 krajcárban, egy bolt, raktár vagy műhely után 45 krajcárban és a konyha után 35 krajcárban állapított meg. A szemetet hetenként kétszer „kellően bedeszakázott” szekéren kellett kihordani.

A háziszemét összegyűjtésének és kihordásának ez a rendje az 1914–18-as világháborúban megváltozott. – A magánvállalkozó lovait elrekvirálták, úgyhogy vállalt kötelezettségének nem tudott eleget tenni. Mivel ezt a fontos köztisztasági tevékenységet a közegészség érdekében feltétlenül folytatni kellett és mivel annak ellátására más magánvállalkozó sem jelentkezett, a városi tanács kénytelen volt eleinte ökrösfogatokon, majd a háború befejezése után újból lófogatokon, de városi kezelésben a háziszemetet kihordani. Ez az ideiglenes átmeneti állapot 1925-ig tartott, amikor a város törvényhatósági bizottságának közgyűlése azért, mert magánvállalkozó eddig sem akadt, a 9076/329. kgy. 1925. számú szabályrendelet alkotásával kénytelen volt kimondani, hogy Sopron szab. kir. város területén a háziszemét gyűjtése, fuvarozása és felhasználása ezután a város házikezelésében fog történni. Ezzel a szabályrendelettel ez a köztisztasági tevékenység a városnak egyik közüzemévé vált.

Ennek a szabályrendeletnek az értelmében a háziszemétfuvarozásnak a rendje most már a következő kellene, hogy legyen: a város a szemétygyűjtésre alkalmas, külön e célra készült, teljesen zárt szekereken

köteles hetenként kétszer a házak előtt megjelenni és ott a lakók által a külön erre a célra gyártott és a szemeteskocsi méreteinek megfelelő tartányokban összegyűjtött szemetet úgy berakni a kocsiba, hogy porzás és szemetelés az utcán ne legyen. A szemétnak ily módon való elfuvarozásáért a háztulajdonosok a közgyűlés által megállapított járulékot kötelesek fizetni, amelyet közadók módjára kell kivetni és behajtani.

Azért mondtuk, hogy ez kellene, hogy legyen az új rend, mert a valóságban nem így történik. A város még ma is a saját műhelyében készült, rosszul záró szekereken hordja a háziszemetet, a háztulajdonosok pedig mindenféle edényekben és töredezett faládákban gyűjtik a szemetet és mikor azt feladják [265a](#) szemetesszekérre, annyi port és szemetet csinálnak az utcán, hogy amiatt jogos a közönség felháborodása és megbotránkozása. Nem is csoda azért, hogy ez a vállalat állandó támadásnak a tárgya.

Bevezetőkben kifejezést adtunk annak a felfogásunknak, hogy minden közüzemnek az abszolút jóra kell törekednie, akár aktív, termelő, vagy passzív az az üzem. A város helyesen cselekedett akkor, amikor ezt a vállalatot házikezelésbe vette, mert a köztisztaság és a közegészség követelménye, hogy a házakban felgyülemelő szemét a közegészség minden követelményének megfelelő módon takarítsák el a város területéről s azért, ha megtette az első lépést, akkor a másodiktól sem szabad visszariadnia. Meg kell venni, mert kapható higiénikus szerkezetű szemeteskocsi és meg kell venni a háztulajdonosok részére is az előírt házi gyűjtőtartányokat és nem szabad már tovább túrni azt, hogy a háztulajdonosok szűkkeblősége miatt egy kultúrváros területén olyan botránnyos módon történjék a háziszemét begyűjtése, mint Sopronban. Egy ilyen intézkedésnek megvan a törvényes alapja és lehetősége, mert a városi szabályrendelet 3. §-a kimondja, hogy a háztulajdonos köteles minden egyes háztartáshoz a város tanácsa által beszerzett és önköltségi áron rendelkezésre állított szabványos szemetgyűjtő tartályokat megvenni és azokat állandóan használható, jó állapotban tartani. Ne ijedjünk meg ettől az intézkedéstől. Az egészségünk és a jó hírnevünk követeli, hogy a most vázolt állapotok egyszer már megszűnjenek.

A háziszemétfuvarozási vállalat a városi gazdasági hivatal hatáskörébe tartozik.

2. Az utcai szemét eltakarításának Sopronban három állomása van: a mérnöki hivatalnak alárendelt utcaseprők seprik, tisztogatják az utcákat és gyűjtik egységes típusú tartályokba a szemetet, a gazdasági hivatal a neki rendelkezésre álló fuvarokon a szemetet kihordja a komposzttelepre, ahol az a gyepmester által kihordott pöcegödörürülékkel keverve, komposzttrágyává lesz és eladás, vagy a városi földeken való felhasználás útján nyer értékesítést.

3. Van a városnak egy gyepmesteri, más szóval állategészségügyi telepe is a Tómalom-utcában. Ezen a teljesen zárt telepen van a gyepmesternek a lakása és saját részére istállója, van azután a fertőző betegségben szenvedő állatok és külön a befogott és veszettségre gyanús ebek elhelyezésére és kezelésére szolgáló istálló és egyéb mellékhelyiségek. A gyepmesterek a városhoz való viszonyát egy szerződés szabályozza. Ennek a szerződésnek az értelmében a gyepmester a várostól fix fizetést, a gyepmesteri telepen ingyen lakást, egy rétnak a haszonélvezetét kapja és a kizárólagossági jogot arra, hogy a város területén [266a](#) magánházakból a pöcegödörürüléket külön megállapított díjazás ellenében elfuvarozhassa. A kötelessége az, hogy a város területén a kóbor kutyákat befogja, az állati hullákat vagy feldolgozásra a gyepmesteri telepre, vagy megsemmisítés végett a dögtérre szállítsa, a vágóhídon összegyülemelő, romlott, elkobzott húsokat és állati belsőségeket a dögtérre szállítsa, a város épületeiből és a magánházakból a pöcegödörök ürülékét elszállítsa, végül, hogy a telepre szállított beteg, vagy megfigyelés alá helyezett állatokat gondozza és takarmányozza. Mindezen munkákért a gyepmesternek az állattulajdonosoktól külön díjazásra van igénye. A díjazás mértékét a város szabályrendelettel állapítja meg. Munkájának szakszerű

elvégzéséhez szükséges felszerelésről saját költségén köteles gondoskodni.

Ha figyelmesen elolvassuk azt, amit itt az 1–3. pont alatt tárgyalt üzemi vagy vállalati tevékenységekről mondtunk, akkor arra az eredményre jutunk, hogy Sopronnak van is, meg nincs is közegészségi, köztisztasági és állategészségügyi vállalata vagy üzeme. A háziszemétfuvarozási vállalatnak megvan a tökéletes jogi formája, de gyakorlásának a módja olyan hiányos, hogy az joggal kihívja maga ellen a legsúlyosabb kritikát. Az utcai szemétkihordásnak nincsen gazdája. A mérnöki hivatal joggal azt mondhatja, én ellátom az utak, utcák és terek műszaki szolgálatát, de azok tisztításáról gondoskodják az, aki az ott összeszedett szemetet és trágyát értékesíti és annak jövedelmet felhasználja. A gyepmesteri fix fizetésből és az annak monopolisztikus alakban átengedett különböző szolgáltatások jövedelméből egy család kényelmesen megél anélkül, hogy ez a szolgálat naponta 1–2 óránál nagyobb elfoglaltságot jelentene. A gyepmesternek minden ténykedése a közegészség és állategészség szolgálatában áll és mégis nem esküt tett közhivatalnok, hanem szerződéses alkalmazott látja el ezt a közérdekű szolgálatot. Ebből önként következik, hogy a háziszemét és az utcai szemét eltakarítást, felhasználást és értékesítést a gyepmesternek a tevékenységével egy közös városi vállalatban, városi üzemben, vagy ha úgy tetszik, egy városi hivatalban kellene egyesíteni, annak egy egységes városi szabályrendeletben meg kellene teremteni a jogi szervezetét, szabályozni kellene a hatáskörét, feladata teljesítésének a módját és úgy szellemi, mint gyakorlati egységes irányítás és vezetés alá kellene helyezni. Meg vagyunk róla győződve, hogy egy jogilag, szellemileg és gazdaságilag egységes vezetés és irányítás alá helyezett vállalat vagy hivatal a városnak a kezében hiánytalanul teljesíteni fogja mindazokat a feladatokat, amelyeket a köztisztaság, a közegészség és az állategészségügy szolgálata a várostól megkövetel. De némi leleményességgel és egy kis gazdasági érzékkel ez a vállalat úgy is tudná irányítani a maga működését, hogy a fentartásához [267](#) szükséges anyagiakat is a saját erejéből teremtené elő. Ha csak arra gondolunk, hogy Sopronnak még nincsen korszerű hullafeldolgozó vagy hullaégető telepe, amelynek tüzelőanyagát a háziszemét adhatná és ha meggondoljuk azt, hogy az itt most vázolt feladatok elvégzése a városi fuvarvállalat fogatállományának az 50%-át foglalkoztatja, akkor egy ilyen egységesen megszervezett és egységesen irányított vállalat előtt egy olyan perspektíva nyílik meg, amelyért érdemes dolgozni is, meg áldozni is.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Schindler András, nyug. polgármesterhelyettes: Sopron közüzemi politikája. (Folytatás.) / X. A csatornázási üzem.

X. A csatornázási üzem.

Sopron város csatornázási üzemének törvényes alapja a 8328/141. kgy. 1940. V. számon alkotott és 1941. évi szeptember hó 3-án 148.016/1941. IV. számon jóváhagyott városi szabályrendelet. Ennek a szabályrendeletnek a leglényegesebb rendelkezései a következők:

1. Az általános csatornázásnak célja és rendeltetése az, hogy a város területén úgy az esővizek, mint az összes szennyvizek gyors levezetésével, valamint a talajvízszint süllyesztésével a közegészségi viszonyok megjavíttassanak és az építmények állékonysága biztosíttassék.
2. A városi csatornamű az elválasztó rendszer alapján épül, amelynek lényege az, hogy külön csatornában vezeti a legrövidebb úton a városon át folyó Ikva- és Bánfalvi-patakba az esővizeket és külön csatornában vezeti az összes szennyvizeket a szennyvíztisztító telepre, ahol azok biológiai tisztító rendszer szerint kerülnek megtisztítás alá.

3. A közcatornák és a szennyvíztisztító telep építéséről kizárólagos joga alapján maga a város fog gondoskodni.

Hosszú, kereken 40 évig tartott az az út, amely idáig vezetett és ha a gazdasági viszonyok hamarosan meg nem javulnak, hosszú lesz még az az útszakasz is, amely a szennyvíztisztító telep megépítéséhez fog vezetni, mert soproni csatornaműről, csatornázási üzemről tulajdonképpen csak akkor fogunk beszélhetni, ha a most érintett jogi alaphoz és a városban már sok-sok kilométerszámra megépített csatornahálózat kiegészítéseképpen a szennyvíztisztító telep is megépül.

Sopron első általános csatornázási tervét 1900-ban a magy. kir. földművelésügyi minisztériumnak a közegészségügy-mérnöki osztálya készítette és pedig az úgynevezett usztató rendszernek az alapján, amelynek a lényege az, hogy az összes szennyvizet és esővizet is egy és ugyanazon csatornahálózatban vezeti le. Ez a terv azonban végrehajtásra nem került, mert az még az általános szabályozási és fejlesztési tervnek az elkészítése előtt készült és így nem számolt és nem is számolhatott azokkal az út- és utcairányokkal, amelyek a városszabályozási tervben vétettek [268](#)fel. Ezt a városszabályozási és városfejlesztési tervet Walder József városi főmérnök 1906-ban készítette el és ennek folyamán még ugyanabban az évben megette a javaslatát arra vonatkozólag is, hogy az új csatornázási terv milyen irányelvek figyelembevételével készíttessék. Az elválasztó rendszernek és a biológiai tisztítási módszernek az alkalmazását javasolta. Javaslatára alapján az új terv 1911-ben készült el és azt a város törvényhatósági bizottsága 9952/268. kgy. 1911. számon el is fogadta, a belügyminiszter pedig kisebb módosításokkal a 13.981/1918. BM. számú rendeletével jóváhagyta.

Ezzel a soproni csatornaműnek az első, az úgynevezett műszaki része elkészült. Hátra volt azonban még a csatornamű jogi és pénzügyi megszervezése. A jogi szervezete 1941-ben készült el. Azért húzódott ez olyan sokáig, mert a közbejött szerencsétlen kimenetelű háború és forradalom utáni állapotok sok minden egyéb dolog között ennek az ügynek sem kedveztek. A jogi szervezetét a műnek a bevezetésben idézett városi szabályrendelet adta meg, amelynek hatálybalépése után kellett volna a pénzügyi részt is megoldani, vagyis előteremteni azt az összeget, amelyből a szennyvíztisztító telepet meg lehessen építeni. Mire azonban a jogi szervezet elkészült, a kommunizmus elleni háborúba keveredett egész Európa és ennek nyomán olyan gazdasági viszonyok fejlődtek ki, amelyek mellett a szennyvíztisztító telepnak a megépítéséről belátható ideig le kell mondanunk.

E szokatlan lassú ütemről azonban nem kell arra gondolni, mintha a város csatornázása terén a tervezésen és a jogi megszervezésen kívül semmi sem történt volna. Ellenkezőleg, a város az első világháború óta eltelt két évtized alatt úgy az eső-, mint a szennyvízcsatornák sok-sok kilométerét építtette meg, úgyhogy ma már a városi utcák 70 százalékáról azt mondhatjuk, hogy csatornával el vannak látva. A baj csak az, hogy minden csatornának a tartalma tisztítás nélkül a patakba folyik, annak vizét fertőzi és napról-napra növeli a várost fenyegető kártérítési perek veszélyét.

A csatornázási üzem nem lesz jövedelmező vállalata a városnak. Mint közegészségi és köztisztasági vállalat erre nem is tarthat igényt. Fokozni fogja azonban egy másik városi üzemnek, a vízműnek a jövedelmét. Maga ez a körülmény is indokoltá teszi azt az újabb irányzatot, amely odairányul, hogy a városi csatornázási üzemeket a városi vízművekkel egyesíteni és közös vezetés és irányítás alá kell helyezni. A gondolat helyes, mert a deficitcsatornamű, mint a vízmű legnagyobb fogyasztója, joggal számot tarthat arra, hogy támogatásban részesüljön arról az oldalról, amelynek hasznot hajt.

[269](#)Bevezetésünkben ennek az írásnak a terjedelmét Sopronnak már meglévő közüzemeire korlátoztuk.

Fejlesztéseink során azonban ezt a magunk állította korlátot ismételtén átléptük. Tettük ezt azért, mert olyan gazdasági tevékenységekről is meg kellett emlékezni, amelyekről kétségtelen, hogy azok közérdekű voltuknál fogva a közüzemek, a közművek sorába tartoznak és mert véleményünk szerint már csak rövid idő kérdése lehet, hogy azoknak közüzemi rangra való emelését a város törvényhatósági bizottsága el fogja határozni. Másrészt azonban nem tértünk ki olyan intézményeknek az ismertetésére, amelyeket a gyakorlati életben szintén közüzemeknek szoktunk tekinteni. Ilyenek pl. a közvágóhíd és a kórház. Ezekkel azért nem foglalkoztunk, mert azok a mi felfogásunk szerint nem közüzemek, hanem törvényen alapuló, közintézményei a közületnek, amelyeket az nem szabad elhatározásból, hanem azért létesít, mert arra törvény kötelezi.

Úgy érzem, hogy befejezésül meg kell emlékezni még a városi takarékpénztárról és a városi zálogházról. Egy városi takarékpénztár felállításának a kérdése már több ízben állott a várospolitikai központjában és sohasem azért vetődött fel, mert a város jövedelmi forrásnak akarta felhasználni, hanem azért, mert a maihoz is hasonlóan, már több ízben olyan volt a közigazgatási élet alakulása, hogy a bankok, ha a hitelnyújtást nem is tagadták meg teljesen, de a hosszúlejáratú kölcsönök adását megszüntették. Várost fejleszteni hosszúlejáratú kölcsönök nélkül nem lehet. A város mindig a jövőnek dolgozik és ha a jövő nemzedéknek is szóló alkotásának a költségeiből egy megfelelő részt a jövő generációra áthárítani nem tud, akkor nem is fog, mert nem is tud, alkotni sem. A magunk részéről szívesen állunk arra az álláspontra, hogy a városok hitelszükségleteinek a kielégítése nem a város, hanem magántőke, a magánvállalkozás hatáskörébe tartozik, de biztosak vagyunk abban, hogyha a magántőke a városok ezen igényeinek a kielégítésénél nem lesz tekintettel arra, hogy a városok dolgozhassanak, mert fejlődni akarnak, akkor a pénzügyi önszegélyezésnek az a módja, amely a városi takarékpénztárban kínálkozik, utat fog magának törni akkor is, ha az a magánvállalkozásnak kellemetlen.

Az elmúlt félszázad alatt több ízben vetődött fel egy városi zálogház létesítésének a gondolata is, mert napról-napra erősödött az a felfogás, hogy a legkisebb emberek hitelszükségletének kielégítését nemcsak szigorú hatósági ellenőrzés alá kell helyezni, hanem azt magának a magasabb rendű erkölcsi közületnek kell teljesen a kezében tartani, hogy ezen a téren semmiféle visszaélésre alkalom ne adassék. Ez a gondolat tört magának utat Magyarországon és nyilvánult meg abban, hogy a m. kir. posta takarékpénztár talán éppen azért, mert ő a kisemberek [270](#) takarékpénztára, megvalósította a kisemberek hitelintézetét: az állami zálogházat is, nemcsak a székesfővárosban, hanem több vidéki városban és köztük Sopronban is. Ezzel az intézkedéssel Sopron várospolitikájából a zálogház kérdése eltűnt és reméljük, hogy a m. kir. postatakarékpénztár abból a nyereségből, amelyet ilyen intézményeknek a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban való fenntartása természetesen biztosít, a kisebb vidéki városokban is meg fogja oldani ezt a kérdést, amelyről joggal mondhatjuk, hogy az nem is annyira pénzügyi, mint inkább elsősorban szociális problémája minden magyar városnak.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Tompos Ernő: Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre. / IV.

IV.

Schubert János Keresztély. Kardot tartó kétfarkú oroszlán. S. d. kardot tartó koronás grif, növekvőleg.

G. IV. 185. *Gradinger* György 1724.

Schurler János Mátyás. Ov. pajzsban szárnyas golyón fátyolt tartó meztelen női alak. (Fortuna.) A sisakon tekercs (?). S. d. Nyitott szárnyak között követ tartó daru. I. M. ... (?) monogramm. Az utolsó betű kitörött a pecsétből.

G. V. 246. *Gäb* János 1759.

Schweitzer János Ágost. Címer: Alabárdot tartó Landsknecht. Sisak nincs.

B. III. 109. *Boppo* János Helfenreich 1732.

Schwendenwein Tamás. Ov. pajzsban balharánt pólya szerint álló horgony. Rangkorona.

G. IV. 191. *Gröll* Mátyás 1728.

Schwentner Tamásné. Ov. pajzsban cölöpösen álló horgony. Rangkorona.

B. III. 113. *Bauhofer* Pál 1733.

Sedlmayer András. Függélyesen vonalkázott pajzsban három kis pajzs. (1., 2.) A sisakon korona nincs, közvetlenül nő ki belőle egy lándzsát tartó nő. A. S. M. monogramm.

A. III. 77. *Ableuthner* Gáspár 1760.

D. III. 108. *Damian* Maria Johanna 1763.

Sehmayer Keresztély. Címer: Ágaskodó oroszlán. S. d. hattyú.

E. II. 60. *Edlhoffer* Pál 1708.

Seidel Zsigmond Keresztély. Címer: Valamit tartó alak. S. d. kaszát és pálmaágat tartó növ. alak.

271D. III. 96. *Degenhard* János Tamás 1750.

Serpilius Marianna, férjezett *Gabriel* Károly Lipótné. Címer: Kardot és pajzsot tartó vitéz. S. d. kezeit szétterjesztő növ. alak. C. S. monogramm.³²⁽⁶⁹⁾

G. V. 210. saját végrendelet 1739.

Sewerlin Katalin. Ov. pajzsban fiait tápláló pelikán. Rangkorona.

B. II. 75. *Borsik* Ádám 1709.

Siess József nyomdász. Címer: Kétfjú sas. S. d. festékes párnákat tartó grif.

D. III. 122. *Dunst* János Kajetán 1784.

Steiner Ádám. Ov. pajzsban kád, melyből virág (?) nő ki. Sisak nincs. A. S. monogramm.

D. II. 64. Danapff János 1707.

19. ábra.

20. ábra.

Steiner Ádám. Címer: Kád, fölötte két keresztbe tett pálca. Sisak nincs. A. St. monogramm.

B. II. 80. *Bibold* Gergely 1713.

Stockinger Mátyás. Süvegezett pajzs két felső mezejében egy-egy csillag, a többi kivehetetlen. S. d. kivehetetlen.

F. IV. 128. *Fechner* Kristóf 1702.

Stöckl Ignác József. Közepén hatágú csillaggal díszített ov. alakú négyelt pajzs. 1., 4. hullámos szélű paszomántos harántpólya. 2., 3. jobbra fordult oroszlán. Rangkorona. (19. ábra.)

A. III. 83. *Abetich* József 1771.

B. IV. 164. *Buchmann* Antal 1770.

Stöckl Ignác József. Négyelt ovális pajzs. 1., 4. mezejében ágaskodó [272](#)kétfarkú oroszlán, 2., 3. növekvő vitéz egyenes karddal. S. d. a vitéz nyitott szárnyak között.

B. IV. 166. Bleyer János György 1771.

Stöhr Ferenc Károly. Négyelt pajzs, szívpajzs. A szívpajzsban kiterjesztett szárnyú madár (sas?), 1., 4. vízszintesen vonalkázott mezőben hatágú csillag. 2., 3. úszó vízimadár; a sisakon nincs korona, közvetlen nő ki belőle a nyitott szárnyak között hatágú csillagból álló sisakdísz.

E. III. 101. Özv. v. Eberl Mária Erzsébet szül. de Hupfnagel 1754.

Storh Antal. Ov. pajzsban malomkerék. S. d. növ. alak.

E. III. 103. Engelhardt Jánosné 1758.

Strodler Zsigmond. Címer: Cölöpösen álló horgony. S. d. nyitott szárnyak között emberi alak. S. és ST. monogramm.

G. V. 248. Gänger Márton 1762.

Sunleitner György. Címer: Két festékes párnát összeszorító grif. Feltűnően kis sisak. S. d. nincs. G. S. monogramm.

F. V. 193. Fux Tamás 1750.

Szaka István. Ov. pajzsban horgonyra fonódó monogramm. Címerpalást rangkoronával.

C. II. 30. Czayka János Theophil 1757.

F. IV. 179. Felix Mária Magdolna 1739.

Sip (Szép) Bernát. Címer: Kardot tartó kar. S. d. madár. B. S. mon.

E. II. 58. Englmayer János Mihály 1704.

Szilágyi Baltazár. Balra dőlt pajzsban növekvő kőszáli kecske, mely valamely gyökerestől kitépelt növényt tart. S. d. u. a. B. S. monogramm.[33\(70\)](#)

G. V. 224. Geszthy Zsigmond 1749.

Tamerly Antal Nándor. Ov. pajzsban körző. Sisak nincs. A. F. T. mon.

F. V. 191. Fuesl Anastázia 1748.

Taschner János. Ov. pajzsban ágon ülő madár. S. d. nincs.

F. IV. 133. Fragner Mária 1705.

Teschner Lőrinc. Ov. pajzsban vágató ló. S. d. valamit tartó kétfarkú oroszlán. L. T. monogramm.

E. II. 65. Eisenkölbl Jakabné 1715.

Teutsch Márton (patkolókovács, a 18. században is élt még). Címer: Hat darab patkó alakba összerakott karika és alattuk egy karika külön. Sisak nincs. M. T. monogramm.

C. II. 24. Crystallink Gertrud 1695.

Tieftrunk György. Négy szalag fölött egy háromkarú gyertyatartó. S. d. nagy serlegből ivó alak. (20. ábra.)

G. V. 235. Gleichentheil Henrikné 1754.

Tieftrunk Zsigmond ugyanaz, mint T. György címere.

A. III. 82. Auer Mátyás 1770.

Torkos András. Süvegezett pajzs két felső mezejében egy-egy stilizált [273](#)liliom, alul hármás halmon ágaskodó kétfarkú oroszlán, mely pálmaágot tart. S. d. az oroszlán növ.[34\(71\)](#)

C. II. 35. Caspary Julianna Zsuzsánna és Caspary Ilona Borbála végrendeletén 1776.

Tott János. Címer: Jobb haránt pólya szerint fekvő nyíl. S. d. két kezében egy-egy nyilat tartó növ. alak.

D. III. 99. Danapf Sámuel. 1755.

Trimmel Mátyás. Négyelt pajzs. 1., 4. mantuai kereszt. 2., 3. kiterjesztett szárnyú sas. S. d. három strucctoll.

B. II. 68. Dr. Beck János Vilmos 1701.

Türk Ábrahám. Címer: Görbe kardot tartó oroszlán. S. d. egyenes kardot tartó növ. grif. A. T. monogramm.

G. IV. 188. Özv. Griesmüller Jakabné 1729.

Unger Lipót. Címer: Cölöpösen álló szarvasagancs. S. d. u. a. L. U. monogramm.

E. III. 93. Edlhoffer Istvánné 1747.

Unger Mihály. Ov. pajzsban PT. S. d. u. a.

B. III. 97. Birbaum György 1727.

Unger Mátyás. Ov. pajzsban két farkú oroszlán tart valamit. Sisak nincs. M. U. monogramm.

H. V. 183. Hunn Tamás 1711.

Unger Mátyás. Két oroszlán, melyek egy póznán napot (?) tartanak. S. d. nyitott szárnyak között kardot tartó vitéz.

F. IV. 148. Fritz Katalin 1713.

Vasy János Nándor. Ékre harmadolt ovális pajzs két szélső mezejében egy-egy befelé forduló ágaskodó oroszlán, az ékben lombos fa. S. d. ormányok között növ. oroszlán. (21. ábra.)

B. III. 118. Bauhoffer Mária Zsófia 1740.

Voss v. Ehrenfels János Bertalan. Ov. pajzsban botot tartó nőalak. S. d. nyitott szárnyak között kétfarkú

ágaskodó oroszlán, mely egy négyküllős fogaskereket tart.

H. V 237. Hueber Péter 1740.

Voss v. Ehrenfels János Károly. Címer mint előbb.

D. III. 105. Dobner János Teofil 1759.

Wabel Márton. Ov. pajzsban három csillag fölött M. W. monogramm. S. d. kalapácsot és szőlőfürtöt tartó női alak.

D. II. 7. Diedl István (Lustgärtner) 1722.

Waha (Wasa?)...? Graf von. Ov. pajzsban egyfejű sas. Rangkorona. Címertartók: Zászlót tartó grifek, a zászlókon egyfejű sas.

D. III. 9. Dünner János dragonyosezredes 1741.

Waltersdorf Melchior. Címer: Grif. S. d. balharánt pólya szerint dülő horgony, ágainak csúcsán egy-egy csillaggal.

274A. III. 81. Aumüller János Jakab (a bánfalvi „Pulvermühle” molnárja) 1766.

A. III. 85. Arbeitlang Mátyásné 1773.

Waltersdorffer Menyhért. Süvegezett pajzs két felső mezejében két-két pólya, alul ágaskodó oroszlán. S. d. szarvak között növ. oroszlán. E. I. W. monogramm.

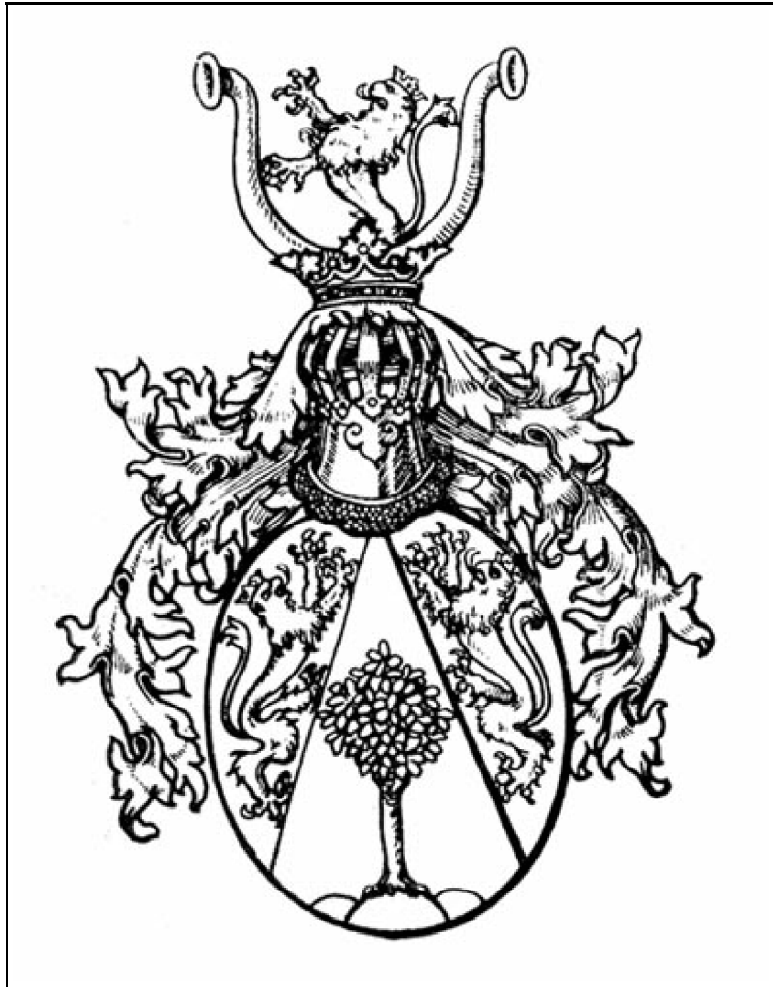
F. V. 231. Fischer Mátyás 1779.

Waxmann János Gáspár. Címer: Valamit tartó széleskalapú férfi. S. d. u. a. növ.

B. III. 96. Blank Erzsébet 1727.

Weinberger József Sebestyén. Címer: Szőlőfürtöt tartó női alak. S. d. u. a. növ. I. S. W. monogramm.

21. ábra.

22. ábra.

D. III. 90. Düner János 1741.

Wesovitsch (?) Lőrinc. Címer: Kardot tartó kar. S. d. u. a. L. W. mon.

F. IV. 140. Fridl Zsófia 1708.

Wilky János György. Négyelt pajzs. 1., 4. félhold és csillag, 2., 3. nyilazó grif. S. d. a nyilazó grif.

A. III. 61. Agenhoffer Mátyás 1724.

B. III. 88. Blaswetter János 1719.

Wischy Sámuel. Ov. pajzsban két első lábával csillagot (?) tartó oroslán. S. d. fátyolt tartó meztelen női alak.

E. III. 85. Eltsch János 1735.

Wischy Sámuel (más aláírás, mint az előbbinél). Vágott pajzs függélyesen vonalkázott felső mezejében lépdelő, jobb első lábával kardot tartó oroslán. Az alsó mezőben vízszintesen vonalkázott haránt pólya, mely két hatágú csillaggal van díszítve. S. d. kardot tartó növekvő oroslán.[35\(72\)](#)

E. III. 90. Eitelhueber Rosina 1743.

[275](#) *Wohlmuth* Gottlieb. Hasított, hátul vágott pajzs. Elöl ágaskodó grif. A hátsó rész felső, függélyesen

vonalkázott mezejében egy pólya. Alul egy szarufa van, melyet három hatágú csillag díszít. S. d. nyitott szárnyak között kalapos férfi három golyót tart.[36\(73\)](#) (22. ábra.)

A. III. 92. Amtmann György.

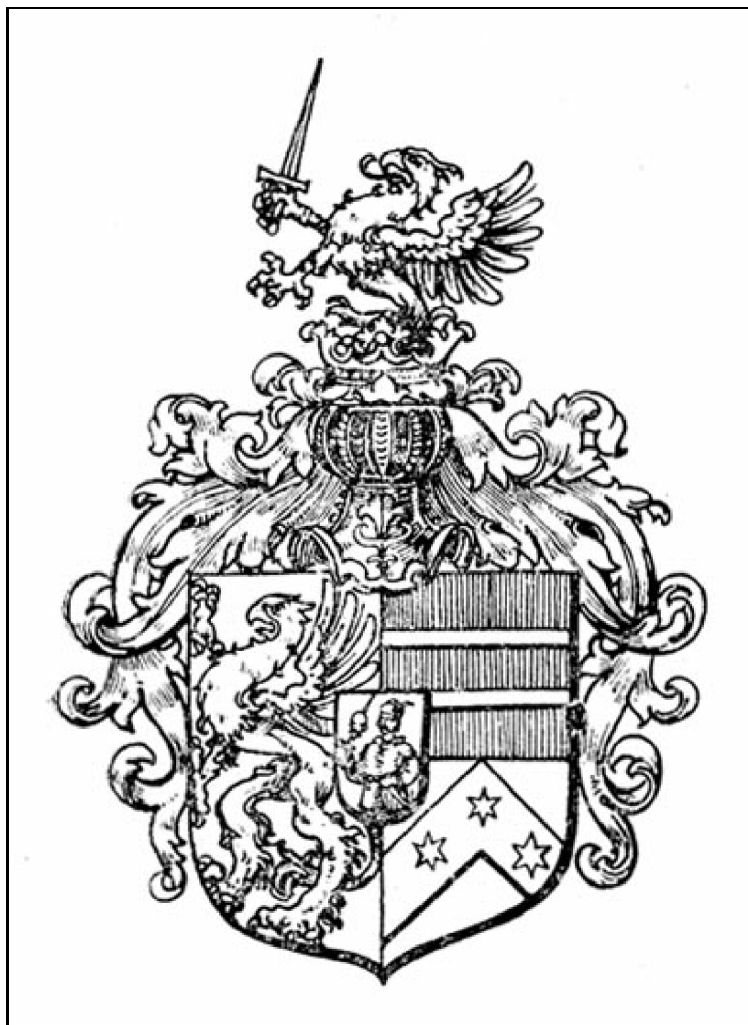
Wohlmuth Ehrenreich. Címer, mint előbb.

F. V. 188. Fux Mihályné 1746.

Wohlmuth János Ehrenreich. Címer, mint *Wohlmuth* Gottliebé. S. d. nyitott szárnyak között növekvő vitéz tart valamit.

F. V. 200. Fleischhacker Ábrahám 1757.

Wohlmuth János. Címer hasonló az előbbihez, de a hasított pajzs első felében négy kis halmon ágaskodó oroszlán áll a griff helyett. A sisakdísz mellett I. W. monogramm.

23. ábra.

24. ábra. [38\(74\)](#)

A. III. 64. Asbóth Jánosné 1729.

A. III. 58. Alsterer Ádámné 1717.

Wohlmuth János. Címer hasonló a *Wohlmuth* Gottlieb címeréhez, de szív pajzssal vall ellátva, ebben kardra tűzött fejet tartó vitéz van, a bal felső mezőben két szalag van, az alsó rész szarufáját pedig csillagok helyett három bizánci díszíti. S. d. egyenes kardot tartó növ. griff. (23. ábra.)

D. III. 100. Dobner Rudolf Lajos 1755.

F. V. 199. Fröhlich Ábrahám 1757.

Wohlmuth János Konrád. Címer hasonló *Wohlmuth* Gottliebéhez, de szív pajzssal van ellátva, ebben három golyót tartó növ. vitéz. S. d. kardot tartó griff. I. C. W. monogramm. [37\(75\)](#)

[276](#)F. IV. 175. Fechner Mátyás 1735.

Zanelli Péter. Címer: Monogrammal és mesterjeggyel kombinált horgony. Rangkorona. Pajzstartók: Egy-egy egyszarvú. (24. ábra.)

B. IV. 148. Brodmann György 1759.

Zeitler János Wenzel Ov. pajzsban partizánt tartó oroszlán. Rangkorona.

B. III. 99. Bien József 1728.

B. III. 105. Baldauff Mária 1730.

Zeke István (külön kiírva, hogy: Nob.). Ov. pajzsban kiterjesztett szárnyú sas. Rangkorona.

B. II. 75. Borsik Ádám 1709.

Zezeling Tóbiás. Négyelt pajzs. 1. kiterjesztett farkú páva. 2., 3. ágaskodó oroslán. 4. kardot tartó növekvő vitéz. T. Z mon.

H. V. 185. Heinrich Zakariás 1711.

*

A szíves olvasót felkérjük, hogy a birtokában lévő, vagy tudomása szerint máshol még meglévő címerpecsétokről a szerkesztőséget abból a célból értesíteni szíveskedjék, hogy azokat a lapunkban leközölhessük s így az elkallódástól megóvjuk.

Szerkesztőség.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Thirring Lajos: Sopron vármegye községeinek újabb népfejlődése.

Dr. Thirring Lajos: Sopron vármegye községeinek újabb népfejlődése.

Sopron vármegye községeinek 1785–1930. (ill. 1934.) évi, tehát százötven esztendő alatti népesedéséről a legjellegzetesebb adatokat *Dr. Thirring Gusztáv* néhány évvel ezelőtt a „Soproni Szemle” lapjain foglalta össze.¹⁽⁷⁶⁾ Tanulmányához most az 1941. január 31-én végrehajtott népszámlálás előzetes eredményeit fűzhetjük hozzá.

Legfrissebb népszámlálásunk községi végeredményeinek felsorolása a korábbi népszámlálások adatai nyújtotta időbeli háttér nélkül nem adna megfelelő támpontokat a népfejlődés ütemének, irányvonalának megítélésére. Táblázataink ezért a századforduló óta foganatosított nagy népességi leltározások eredményeit is felölelik. A Soproni Szemle idézett cikkétől eltérően azonban számanyagunk az Ausztriához csatolt, most Németországhoz tartozó községeknek még az első világháború előtti adatait ²⁷⁷sem foglalja magában, hanem az összehasonlítás biztosítása céljából csupán a megye mai területére vonatkozik.¹⁽⁷⁷⁾

A Trianon előtti Sopron vármegye a mainál lényegesen nagyobb területű és lélekszámú volt. Ez világlik ki a következő adatokból:

	A trianoni békekötés	
	előtti	utáni
	Sopron vármegye	
területe (km ²)	²⁽⁷⁸⁾ 3.127	³⁽⁷⁹⁾ 1.819
jelenlévő népessége		
1900-ban	246.318	132.198

1910-ben	249.578	133.390
1900–1910. évi tényleges népszaporodása szám szerint	3.260	1.192
%-ban	1.3	0.9
népsűrűsége 1910-ben (1 km ² -re)	79.8	73.3

Sopron vármegye népfejlődésének községenkinti áttekintése előtt néhány főadattal az egész vármegye népesedési helyzetét is érdemes jellemezni.⁴⁽⁸⁰⁾

Területre nézve a mai Sopron vármegye a kisebb megyei törvényhatóságok közé tartozik: megnagyobbodott csonka-hazánk 44 vármegyéje közt (ideértve a három kárpátaljai közigazgatási kirendeltséget is) a 39. helyet foglalja el; *lélekszámra* 37. megyéje a mai Magyarországnak. Népe meglehetősen sűrűn lepi el a megye földjét: a mostani országterületnek valamivel az átlagnál sűrűbben lakott törvényhatósága. A 44 vármegye (és közigazgatási kirendeltség) *népsűrűségi* rangsorában ugyanis Sopron vármegye a 18. helyen áll és az egy négyzetkilométerre jutó lakosság dolgában messze megelőzi a földrajzi-domborzati tekintetben sokkal kedvezőtlenebb fekvésű Veszprém vármegyét, de a hasonló jellegű Győr, Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyét is; viszont pl. Vas és Zala vármegyétől eléggé elmarad.

Ez az összehasonlítás azonban kissé sántít. Zala vármegye adataiban ugyanis Nagykanizsa és Zalaegerszeg, a veszprémmegyei adatokban Papa és Veszprém, a vas megyeiekben pedig Kőszegen kívül még Szombathely is bentfoglaltatik, mert a népszámláláskor ²⁷⁸még megyei város volt, Sopron és Győr vármegye ellenben törvényhatósági joggal felruházott székhelyét nem foglalja magában. Ennek a körülménynek a megítélésére érdemes *Sopron vármegye adatai mellé egy másik számoszlopot is odailleszteni, mely Sopron vármegye és a vele szorosan összeforrott civitas fidelissima adatait egybefoglalva mutatja ki*; a teljesség kedvéért közbeékeltem *Sopron tj. város adatait* is felsorakoztatjuk:

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vm. és Sopron tjv. együtt
Terület 1941-ben (km ²)	1.819	130	1.949
Jelenlevő népesség ¹⁽⁸¹⁾			
1900-ban	132.198	33.478	165.676
1910-ben	133.390	33.932	167.322
1920-ban	139.110	35.248	174.358

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vm. és Sopron tjv. együtt
1930-ban	143.366	35.895	179.261
1941-ben ²⁽⁸²⁾	141.821	42.205	184.026
Tényleges népszaporodás vagy fogyás (–) szám szerint			
1900–1910-ben	1.192	454	1.646
1910–1920-ban	5.720	1.316	7.036
1920–1930-ban	4.256	647	4.903
1930–1941-ben ³⁽⁸³⁾	– 1.545	6.310	4.765
1900–1941-ben ⁴⁽⁸⁴⁾	9.623	8.727	18.350
Tényleges népszaporodás vagy fogyás (–) százalékban			
1900–1910-ben	0.9	1.4	1.0
1910–1920-ban	4.3	3.9	4.2
1920–1930-ban	3.1	1.8	2.8
1930–1941-ben ³⁽⁸⁵⁾	– 1.1	17.6	2.7
1900–1941-ben ⁴⁽⁸⁶⁾	7.3	26.1	11.1
Természetes népszaporodás szám szerint			
1900–1910-ben	16.976	2.742	19.718
1920–1930-ban	17.904	1.805	19.709
1930–1941-ben ³⁽⁸⁷⁾	11.660	1.306	12.966
Vándorlási különbözet ⁵⁽⁸⁸⁾ szám szerint			

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vm. és Sopron tjv. együtt
1900–1910-ben	– 15.784	– 2.288	– 18.072
1920–1930-ban	– 13.648	– 1.158	– 14.806
1930–1941-ben ³⁽⁸⁹⁾	– 13.205	+ 5.004	– 8.201
Természetes népszaporodás százalékban			
1900–1910-ben	12.8	8.2	11.9
1920–1930-ban	12.9	5.1	11.3
1930–1941-ben ³⁽⁹⁰⁾	8.1	3.7	7.3
279 Vándorlási különbözet ¹⁽⁹¹⁾ százalékban			
1900–1910-ben	– 11.9	– 6.8	– 10.9
1920–1930-ban	– 9.8	– 3.3	– 8.5
1930–1941-ben ²⁽⁹²⁾	– 9.2	+ 13.9	– 4.6
Népsűrűség (1 km ² -re ³⁽⁹³⁾)			
1900-ban	72.7	258.4	85.0
1910-ben	73.3	261.9	85.8
1920-ban	76.5	272.0	89.5
1930-ban	78.8	277.0	92.0
1941-ben ⁴⁽⁹⁴⁾	77.9	325.7	94.4

Különösen a népsűrűségi arány megváltozása figyelemreméltó ebben az adatpárhuzamban: ha a megye adataiba Sopron város adatait is beleolvasztjuk, az egy négyzetkilométerre számított 1941. évi népsűrűségi mutató 77.9-ről 94.4-re ugrik s a „kultúrsarok” vármegyéje a 18. helyről a 9.-re, vagyis a sűrűbben lakott vármegyék közé szökik előre. Túlnépesedettnek azonban a vármegye a várossal együtt számított viszonylagos népessége alapján sem mondható; főleg egyes (részben nagybirtokjellegű) vidékein még a mai

termelési és piaci viszonyok mellett is volna lehetőség a népesség sűrűsödésére, mint erre a részletadatok is elég határozottan rámutatnak.⁵⁽⁹⁵⁾

Nemcsak a vármegye némely részén kedvezőtlenebb talajviszonyoknak s a néhol a fejlődést csirájában elfojtó birtokrendszernek, a határszéli fekvésnek és az országhatáron túli munkaerőkeresletnek, hanem a népsűrűség meglehetősen magas fokának is van része abban, hogy *a századforduló óta lepergett rövid emberöltő alatt a vármegye területén nem mutatkozott számottevő népfejlődés*. Közvetlenül a 20. század küszöbén stagnálást, majd két évtizeden át lanyha lélekszámemelkedést, 1930 óta meg egyenesen népfogyást tükröz a megyei adatsor. A helyzet még Sopron tj. város adatainak a vármegyei adatokkal való egybefoglalása után sem látszik sokkal rózsásabbnak, hiszen – mint erről a „Soproni Szemle” hasábjain már megemlékeztünk,⁶⁽⁹⁶⁾ – ²⁸⁰a millennium óta csupán a legutolsó tíz év alatt jelentkezett a civitas fidelissimában feljegyzést érdemlő s a vármegyében tapasztalt visszaesést teljesen kiegyenlítő (azonban nem csekély részben a vármegye népének odaáramlásából táplálkozó) népnövekedés. Végeredményben *1900 és 1941 közt a vármegye lélekszáma nem is egészen tízezer fővel, vagyis mindössze 7.3%-kal lett nagyobb* s Sopron városával együtt sem rúg többre a tényleges népnövekedés, mint 18–19.000 főre, azaz 11.1%-ra. Érdemes itt utalni arra, hogy normális körülmények közt egy évtized alatt nő meg annyival a népesség, mint Sopron vármegyében és székhelyén 40 esztendő folyamán: *népességfejlődésének az üteme e szerint valóban nem kielégítő*.

Pedig a vármegye népének biológiai ereje, élveszületési mozgalma, *természetes szaporulata nem lekicsinylendő*, hiszen 1900 és 1910 közt csaknem 17.000-rel, 1920 és 1930 közt 18.000-rel és a legutóbbi decennium folyamán is 11.660-nal haladta meg az élveszületések száma a halálozásokét, tehát ennyi volt a természetes szaporulat.¹⁽⁹⁷⁾ Ezt a csökkenő, de még mindig elég jelentős – a századforduló és az összeomlás után egyaránt csaknem 13%-os és még 1930–1941-ben is a 8%-ot egy árnyalattal meghaladó – természetes embertöbbletet a vármegye részben Sopron városának, valamint Budapestnek s az ország más városainak, ill. iparosteletüléseinek adta át, részben pedig, mint kivándorlót, teljesen, vagy legalább is – a határontúli munkavállalás és időleges kitelepedés formájában – rövidebb-hosszabb időre elvesztette.²⁽⁹⁸⁾ Úgyhogy a nyugati határőrvidék e nagykulturájú vármegyéje *az ország stagnáló, ill. alig népesedő megyei törvényhatóságai között foglal helyet és még Sopron tj. város hozzászámításával is csak a lanyhán fejlődő vármegyék közé tartozik*.

Mint említettük, *a megye népét megújító életforrás*: a születési mozgalom legalább is látszólag elég frissen csobog; ez azonban egymagában *nem elég*, mert a természetes népszaporulatnak a megye ősi földjén való megőrzése nélkül nincs lélekszámemelkedés, megáll a fejlődés. Azok a feladatok tehát, amelyek megoldása éppen a lakosság megkötése, otthontartása céljából háramlik a megye vezetőire, igen égetőek és nagyok.

Azt, hogy *a két nem aránya* újabban hogyan módosult, a megye mai területét illetően 1910 óta kísérhetjük nyomon:

Sopron vármegye	Sopron tj. város	²⁸¹ Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt
--------------------	---------------------	--

A férfiak száma

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	281 Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt
1910	66.907	17.391	84.298
1930	72.996	17.367	90.363
1941 ¹⁽⁹⁹⁾	71.736	21.502	93.238
A nők száma			
1910	66.483	16.541	83.024
1930	70.370	18.528	88.898
1941 ¹⁽¹⁰⁰⁾	70.085	20.703	90.788
Ezer férfira jutott nő			
1910	994	951	985
1930	964	1.067	984
1941 ¹⁽¹⁰¹⁾	977	963	974

Ez a néhány adat elég szeszélyesen alakult; viszonylag a legnormálisabbnak az 1930. évi eredmények látszanak, amikor is a községekből hiányzó nők egy részét (mint házicselédet, munkásnőket stb.) Sopron városában lehetett megtalálni. 1941-ben már – az 1910. évi helyzethez hasonlóan – jelentős a férfitöbblet, még pedig a katonaság magasabb létszáma és az azidőtájt még a megye egyes községeiben összeírt lengyel menekültek nagyobb száma miatt.

Az 1930–1941-es évtized adataiból kitetszően *a lakóházszaporulat országszerte lendületesebb volt, mint a népességfejlődés.* Ezt Sopron vármegye adataiból is megállapíthatjuk; az elég jelentős építkezési mozgalom eredményeként *az egy lakóházra jutó átlagos lakosság szám valamivel megkisebbedett.*²⁽¹⁰²⁾ Adataink e tekintetben a következő képet mutatják:

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt
--	--------------------	---------------------	---

A lakóházak száma³⁽¹⁰³⁾

	Sopron vármegye	Sopron tj. város	Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt
1930-ban	25.740	2.752	28.492
1941-ben ¹⁽¹⁰⁴⁾	27.746	3.578	31.324
Különbözet (lakóházzaporulat)			
1930–1941-ben ⁴⁽¹⁰⁵⁾			
Szám szerint ¹⁽¹⁰⁶⁾	2.006	826	2.832
Százalékban ¹⁽¹⁰⁷⁾	7.8	30.0	9.9
Egy lakóházra jutott lakos			
1930-ban	5.57	13.04	6.29
1941-ben ¹⁽¹⁰⁸⁾	5.11	11.80	5.87

²⁸²Sopron vármegye községeinek népesedési mérőszámai természetesen sokkal változatosabb: kedvezőbb és kedvezőtlenebb árnyalatokban gazdagabb képet nyújtanak, mint a községek derűsebb és komorabb színfoltjait kiegyenlítő, eltompító, elmosó megyei adatok.

A községek népességfejlődésére jellemző főbb adatokat két tábla részletezi.

Az 1. tábla mindenekelőtt az egyes községek területi nagyságát adja meg kataszteri holdakban és hektárra átszámítva is; minthogy az idevágó számok ellenőrzése a Magy. kir. Központi Statisztikai Hivatalban még nem záródott le teljesen, ezek az adatok inkább csak jó tájékoztató értékűek. Ugyanez a tábla közli községenként a lakosság számát a századforduló óta végrehajtott öt népszámlálás alapján, továbbá a népgyarapodási arányt évtizedenként (%-ban), az 1900–1941. évi népfejlődés abszolút- és arányszámait s végül a községek népsűrűségét.

A 2. tábla a népnövekedési adatok kiegészítéseképpen elsősorban a lakóházak számát, valamint egy-egy lakóház lakóinak átlagos számát közli a két legutóbbi népszámlálás nyomán. Azután az 1910., 1930. és 1941. évi népszámlálás alapján a két nem arányának alakulására világít rá, végül három évtizedre vonatkozólag (1900–1910., 1920–1930., 1930–1941.) a tényleges népfejlődés tényezőiről: egyrészt az elveszületések és halálozások különbözetéről (a természetes szaporodásról), másrészt az oda- és elvándorlások közt mutatkozó differenciáról (a vándorlási egyenlegről), vagyis a tényleges és a természetes népszaporodás különbségéről számol be.

Mindkét tábla legújabb adatai előzetesek; ez azonban értéküket alig befolyásolja. Külön is említést érdemel, hogy a lakóházfogalom 1930. és 1941. évi meghatározása árnyalatilag eltért, úgyhogy ez a két

adatsor nem teljesen homogén; 1941-ről egyébiránt egyelőre csupán a népszámláláskor kitöltött házigyűjtőívek száma ismeretes, mely adat azonban a lakóházak számának megközelítő pontossággal megfelel.¹⁽¹⁰⁹⁾

A két tábla igen bő adatanyagához részletesebb magyarázatokat nem fűzünk: az adatok községenkénti interpretálása erősen meghaladni cikkünk kereteit. Inkább csak példaképpen emelünk ki néhány szembeszökőbb és összefoglaló adatot.

Ha a civitas fidelissima-t is a vármegyéhez számítjuk, a községek és lakosságuk néptömrülési csoportok: lélekszámkategóriák szerint való megoszlásáról a következő képet kapjuk:

283 Lélekszámnagyságcsoport	A községek ¹⁽¹¹⁰⁾	A községek ¹⁽¹¹¹⁾ népessége	
	szám szerint	szám szerint	%-ban
		<i>1941-ben</i>	
101–200 lakos	2	320	0.2
201–300 lakos	7	1.821	10
301–500 lakos	14	5.579	3.0
501–700 lakos	19	11.975	6.5
701–1.000 lakos	15	12.582	6.8
1.001–1.500 lakos	12	33.986	18.5
1.501–2.000 lakos	14	24.903	13.5
2.001–3.000 lakos	4	10.286	5.6
3.001–5000 lakos	6	21.215	11.5
5.001–10.000 lakos	1	8.967	4.9
10.001–20.000 lakos	1	10.187	5.5
20.001–50.000 lakos	1	42.205	23.0
Összesen	111	184.026	100.0

Eszerint elég sokféle néptömrülési nagyságtípus van a vármegyében képviselve, a kultúrváros vonásait tükröző s 42.000 lelket számláló Sopronnal és a vármegye két 9–10.000 lakosú mezővárosias településével (Kapuvár, Csorna) szemben a csepregi járás két községében (Csér és Iklanberény) a 200 lelket sem éri el a

lakosság; általában a kis lélekszámú (301–2000 lakost számláló) községtípus a legelterjedtebb. Figyelemreméltó továbbá, hogy Sopron vármegye és város együttes népességéből minden negyedik-ötödik fő a megyeszékhely lakosa. A 111 község¹⁽¹¹²⁾ *átlagos népessége* 1658 fő; a vármegye a községek átlagos lélekszáma alapján közepes helyet foglal el megyéink táborában.

Az 1900–1941. évi tényleges népgyarapodás arányszáma szerint a vármegye községei a következőképpen tagozódtak:

Népszaporodás vagy fogyás	A községek ²⁽¹¹³⁾ szám szerint
30–40	1
20–30	4
10–20	20
5–10	12
2–5	10
0.0–2	7
Szaporodás. ill. fogyás nélkül	1
0.0–2	2
2–5	11
5–10	13
10–20	10
20–30	11
30–60	9
Összesen	111

²⁸⁴Tanulságos megfigyelni, hogy milyen kaleidoszkópikus ez az adatsor; négy évtized alatt 54 község lakosszáma megfogyott, míg csaknem pontosan ugyanannyi (56) községnek emelkedett a népessége.¹⁽¹¹⁴⁾ A fogyás itt-ott – pl. Keresztény, Németzsídány, Potyond, Vadosfa és Ebergöc községekben, tehát csupa kevés lakosú községben – szinte katasztrófális méretű; a vármegyében különösen sok ezenfelül a stagnáló, alig fejlődő község; ezzel szemben lendületesebben csak kevés településen nőtt meg a lélekszám.

Népsűrűségi tekintetben sem egyszínűek a megye községei, mint ez a következő adatsorozatból is jól

kiviláglik:

1 négyzetkilométerre	A községek száma ²⁽¹¹⁵⁾
20–30	1
30–40	6
40–50	7
50–60	13
60–70	18
70–80	16
80–90	12
90–100	19
100–150	13
150–200	1
200–300	2
300-nál több	3
Összesen	111

Ebben az összeállításban az alluviális talajú Pusztacsalád (1 km²-re 27.2 lélek) képviseli a minimumot és a sűrűn benépesült kis határával Sopron testébe ékelődő, egészen külvárosi színezetű Sopronbánfalva (1 km²-re 624.4 lélek) a másik szélsőséget.

Hasonló keresztmetszetszerű összefoglalást a két tábla többi adatsorai alapján is készíthetnénk. Mindez azonban élettelen, skelettszerű rajzát nyujtaná csak a községek népesedési fejlődésének. Ezeket az inkább csupán *tájékozódásra alkalmas* áttekintéseket tartalmazóbbá, élethűbbé különben is csupán *a községi adatok egyenkinti átpillantása* tenné. Erre itt nincs terünk; az adatok méltatására más alkalommal, a részletesebb népszámlálási anyag birtokában lehetőleg még visszatérünk. A helyi viszonyok iránt érdeklődő a számára értékes főbb adatokat a népfejlődés helyi rugóinak ismeretében minden kommentár nélkül is kiválóan értékesítheti. Néhány kirívóbb adatra azonban e helyen is ráirányíthatjuk a figyelmet.

Az 1900–1941. évi népszaporodási adatok járási összefoglalásából ²⁸⁵ kitűnően a *legkedvezőtlenebb* népesedést (visszaeső lélekszámot) a csepregi járásban, az aránylag legkedvezőbbet pedig a soproniban találjuk. Míg azonban az előbbiben a sajnálatos népfogyás meglehetősen általános, addig a soproni járásban a fejlődés zöme a Sopron elővárosainak számító, vagy legalább is a város környékén elterülő,

vonzási körébe tartozó településekre (így pl. Sopronbánfalvára, Ágfalvára, Balfra és Fertőrákosra) jut. Sopron, Kapuvár és Csoma egymáshoz nagyon hasonlóan – és városias mértékkel mérve a közepesnél jóval gyengébben – népesedett a századforduló óta.

A lélekszám és a népszaporodás alakulása évtizedről-évtizedre felettébb hullámzó; csak kevés községben éri el a népgyarapodási arány *minden egyes évtizedben* az egészséges ütemű fejlődést jelző 10%-ot. Kevésbé hullámzó a népfejlődés legbiztosabb forrásának, *a természetes szaporodásnak* módosulása az egyik tíz évről a másikra, bár a születéscsökkenés kisebb mértékben a legtöbb község népességi „életmérlegét” is kedvezőtlenül befolyásolta.¹⁽¹¹⁶⁾ Egyébiránt az egyes községek természetes népszaporulatának áttekintése egymást közt már elég sok eltérést mutat. Erősen megegyeznek viszont a vármegye községei abban, hogy *elvándorlóiknak* a száma többnyire nagyobb, mint az odavándorlóké-beteleplülőké. Ez egyébként nem sopronmegyei sajátosság, mert az agrárnépesség elvándorlása, a falvak népének városi-ipari tömörülések felé húzódása országszerte szinte vaskövetkezetességgel, szabályszerűséggel érvényesülő jelenség. Azt, hogy ez a nem előnyös tünet *az 1930. és az 1941. évi népszámlálás közt* eltelt tíz esztendő (és egy hónapos) időszakban különösen erősen érvényesült, az östermelés ezidőszerű munkaező-kapacitásának korlátozottságán kívül nem csekély részben rendkivűli okok magyarázzák. Így az, hogy a számlálás időpontja 1930-ban december 31., 1941-ben pedig január 31-ike volt; már pedig az iskola-, ill. gyári igényben szabályszerűen *városlakó* diákoknak, munkásoknak, munkásnőknek és a szabadságolt katonáknak stb. rendszerint nagyobb része tartózkodik a karácsonyi vakáció idején a szülőfaluban, mint január végén. Sopron város 1930–1941. évi lendületes népesedésének kisebb részben éppen az volt a magyarázata, hogy ez a réteg az 1930-as összeírásakor távol volt a várostól (ahová pedig ²⁸⁶hivatása révén tartozik), 1941-ben viszont ott iratott össze;¹⁽¹¹⁷⁾ a községekben ennek pontosan az ellenkezője észlelhető. Ezenfelül 1941-ben több volt a katona, mint a trianoni béklyók idején s a falvak népéből ez a népcsoport is fokozottabban hiányzott. Egyes községekben (főleg a soproni járásban) elég magasra – a tíz év előttinél jóval magasabbra – rúgott a határon túl dolgozó, a tulajdonképpeni lakóhelytől (bár csak ideiglenesen) távollévő munkások száma is. Az agráréletté szűkebb volta (különösen kis határu községeknél) s némely községben a terméketlen, silány talajviszonyok, másutt pedig a földbirtokok parcellázása és felosztása, esetleg kishaszonbérletbe adása, vagy uradalmi majorok lebontása és áthelyezése, továbbá az Esterházy-hitbizományi jószágkormányzóság és más uradalmi szervek Sopronba telepítése stb. is kedvezőtlenül befolyásolta a megélhetési lehetőségeket; főleg nagycsaládú gazdasági cselédek költöztek el az említett okokból több községből, részben az ország messzi tájaira. Különösen feltűnő azután a munkások, munkásnők, házicselédek városba özőnlésének csaknem mindenütt észlelhető fokozódása 1930-hoz képest. Ehhez az is hozzájárult, hogy a fiatal férfi munkaező figyelemreméltó része marad katonai szolgálata után a városban s részben tovább szolgál vagy a rendőrségnél, csendőrségnél, vagy más hasonló közintézményeknél (vasút, posta, fegyintézet) helyezkedik el. A büki és nagyecenki cukorgyár s az eszterházi ipartelepek üzembeszűntetése e községek lélekszámalkulását befolyásolta károsan (a cukorgyári munkások egy részét Petőháza vette fel). A M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak a kedvezőtlen lélekszámeltolódások okát kutató körkérdesére a visszafejlődött, vagy legalább is természetes népszaporulatukat elvesztett községek egész sorából ilyen tartalmú válaszok érkeztek be, híven jelezve a megoldandó népesedés-, szociál- és gazdaságpolitikai feladatokat.

A két nem arányában rejlő különbség a helyi életkörülmények eltérőségére is utal; más például egy oly község népének nem szerint való megoszlása, melyben átmenetileg éppen népszámláláskor lengyel menekültek voltak nagyobb számban elhelyezve, és megint más az ipari gőcokon, mint a szintiszta és

sokszor a vándorlási lehetőségektől is elzárt agrár jellegű területeken.

Ez a néhány kiragadott példa is arra utal, hogy az élet, a gazdaságtársadalmi fejlődés igen sokrétű, rendkívül változatos, egyben nehezen szabályozható s számtalan fejlődési-települési stb. típusvariációt hoz a felszínre. Az örök változásnak ezt a folyamatát helyenkint más és más rúgók mozgatják. Ezek tekintetében az elég bő sopronmegyei szakirodalomra utalunk, ill. [287](#) annak legátfogóbb újabb termékére, *Soproni Elek dr.* már idézett művére. A részletekbe elmélyedni szándékozók a bemutatott statisztikai adatok tanulmányozása során felmerülő kérdésekre a legtöbb választ innen meríthetik, míg e sorok írójának csupán az adatok nyers elősorolása lehetett a feladata.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Thirring Lajos: Sopron vármegye községeinek újabb népféjlődése. / Sopron vármegye községei 1900–1941-ben a jelenlegi közigazgatási beosztás szerint.

[288-289](#) **Sopron vármegye községei 1900–1941-ben a jelenlegi közigazgatási beosztás szerint.** [1\(118\)](#)

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Thirring Lajos: Sopron vármegye községeinek újabb népféjlődése. / Sopron vármegye községei 1900–1941-ben a jelenlegi közigazgatási beosztás szerint. / 1. Terület, a népesség, száma, gyarapodása és a népsűrűség.

1. Terület, a népesség, száma, gyarapodása és a népsűrűség.

Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	2-re 1941 3(119)					1941 3(1)
				1900	1910	1920	1930	1941	
1. Csepregi járás.									
1	Alszipor 6(123)	685	394	320	318	315	455	301	
2	Bő	1.860	1.070	1.135	1.181	1.219	1.196	1.104	
3	Bük	3.629	2.088	2.848	2.965	2.084	2.552	2.442	
4	Chernelházadamonya	1.383	796	475	465	477	449	407	
5	Csáfordjánosfa	918	528	425	394	420	398	404	
6	Csepreg	10.144	5.838	4.065	4.103	4.192	4.135	4.010	

Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	1900	1910	1920	1930	1941 ³⁽¹¹⁹⁾
7	Csér	527	303	223	203	217	191	190
8	Egyházaskölyök	2.692	1.549	898	944	1.004	1.030	958
9	Felsőzsolca ⁶⁽¹²⁴⁾	765	440	545	540	641	594	657
10	Gyalóka	683	393	340	312	351	137	295
11	Horvátzsidány	2.115	1.217	958	1.051	1.111	1.126	1.198
12	Iklánberény	513	295	155	166	170	171	130
13	Iván	9.591	5.519	1.716	1.784	1.925	1.974	1.852
14	Keresztény	1.069	615	547	532	543	494	394
15	Lócs	892	513	554	508	522	521	466
16	Mesterháza	735	423	294	299	321	325	314
17	Nagygeresd	1.586	913	684	698	720	701	669
18	Nemesládony	884	509	487	526	560	517	461
19	Németzsidány	857	493	312	303	296	237	244
20	Ólmod	637	367	298	270	309	284	248
21	Peresznye	1.866	1.074	697	744	816	777	773
22	Répceszemere	1.636	942	810	785	791	873	828
23	Répcévis	994	572	734	762	784	848	808
24	Sajtoskál	1.655	952	547	546	568	526	519
25	Simaság	1.802	1.037	673	673	650	752	695

2-re 1941 ³⁽¹¹⁹⁾								
Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	1900	1910	1920	1930	1941 ³⁽¹¹⁹⁾
26	Szakony	2.112	1.215	1.142	1.109	1.110	1.121	1.047
27	Tompaládony	1.579	909	883	881	829	814	717
28	Újkér	4.177	2.0404	943	877	924	1.086	939
29	Und	1.132	652	741	658	781	719	690
30	Zsira	2.735	1.574	973	1.095	1.126	1.028	1.058
	Csepregi j. összesen	61.853	35.594	25.422	25.692	26.496	26.211	24.818
	2. Csornai járás.							
1	Acsalag	1.585	912	736	759	793	813	937
2	Árpás	2.419	1.392	703	682	616	668	614
3	Bágyogszovát	4.182	2.407	1.865	1.822	1.900	1.933	1.968
4	Barbacs	2.372	1.365	962	1.010	1.083	1.109	1.052
5	Bodonhely	1.928	1.110	655	631	636	623	594
6	Bogyoszló	4.618	2.657	1.556	1.499	1.479	1.446	1.405
7	Bősárkány	3.192	1.836	1.638	1.853	2.022	2.173	2.394
8	Csorna	16.738	9.632	7.313	7.679	8.322	8.498	8.967
9	Dőr	1.622	933	1.011	913	917	922	909
290-291	Egyed	2.334	1.343	1.042	1.093	1.096	1.112	1.088

Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	1900	1910	1920	1930	1941 ³⁽¹¹⁹⁾
11	Farád	5.086	2.927	1.942	1.918	1.974	1.913	1.882
12	Jobaháza	1.363	784	811	737	796	703	706
13	Maglóca	1.003	577	356	329	327	321	369
14	Magyarkeresztúr	2.943	1.694	1.069	1.056	1.093	1.102	1.123
15	Pásztori	1.480	852	472	419	461	498	472
16	Potyond	494	284	339	305	342	310	261
17	Rábacsanak	2.340	1.347	1.207	1.270	1.347	1.303	1.334
18	Rábapordány	4.038	2.324	1.367	1.470	1.586	1.655	1.637
19	Rábasebes	937	539	359	367	379	376	360
20	Rábaszentandrás	2.016	1.160	807	791	768	749	693
21	Rábatamási	3.946	2.271	1.510	1.533	1.508	1.448	1.381
22	Sobor	2.905	1.672	802	778	796	778	826
23	Sopronnémeti	1.142	657	688	680	660	644	621
24	Szany	5.938	3.417	3.216	3.252	3.241	3.409	3.385
25	Szil	5.416	3.117	3.105	3.117	3.261	3.197	3.043
26	Szilsárkány	2.966	1.707	1.368	1.339	1.363	1.340	1.330
27	Vadosfa	729	420	326	321	335	302	217
28	Vág	2.508	1.443	1.363	1.215	1.196	1.281	1.231
29	Zsebeháza	605	348	358	348	384	345	347

Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	1900	1910	1920	1930	1941 ³⁽¹¹⁹⁾
	Csornai j. összesen	88.845	51.127	38.946	39.186	40.681	40.971	41.146
	3. Kapuvári járás							
1	Agyagosszergény	2.178	1.253	1.277	1.240	1.233	1.350	1.365
2	Babót	3.956	2.277	1.800	1.672	1.758	1.754	1.607
3	Beled	3.498	2.013	2.681	2.717	2.844	2.965	2.910
4	Cirák	2.048	1.179	869	884	891	908	847
5	Csapod	5.924	3.409	1.314	1.436	1.519	1.545	1.479
6	Dénesfa	3.241	1.865	649	689	767	718	639
7	Edve	774	445	414	384	440	420	408
8	Eszterháza ⁷⁽¹²⁵⁾	1.005	578	498	770	884	880	656
9	Fertőendréd	2.619	1.507	1.078	1.150	1.190	1.316	1.143
10	Fertőszentmiklós	6.860	3.948	3.531	3.144	3.226	3.384	3.632
11	Fertőszéplak ⁷⁽¹²⁶⁾	3.796	2.185	1.300	1.234	1.323	1.488	1.359
12	Gyóró	1.697	977	672	740	789	734	650
13	Himod	3.229	1.858	1.552	1.689	1.667	1.776	1.893
14	Hővej	1.394	802	664	638	617	670	649
15	Kapuvár	17.327	9.971	8.165	8.230	8.662	9.536	10.187
16	Kisfalud	2.502	1.440	1.587	1.520	1.605	1.462	1.312

2-re 1941 ³⁽¹¹⁹⁾								
Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	1900	1910	1920	1930	1941 ³⁽¹¹⁾
17	Mihályi	2.955	1.701	1.398	1.310	1.412	1.452	1.463
18	Osló	2.131	1.226	1.231	1.229	1.301	1.356	1.400
19	Páli	3.571	2.055	1.332	1.248	1.208	1.237	1.177
20	Petőháza	416	239	632	637	719	811	871
21	Pusztacsalád	4.187	2.409	568	631	696	701	655
22	Rábakecöl	4.124	2.373	1.178	1.108	1.312	1.277	1.290
23	Sarród	6.956	4.003	1.125	1.242	1.478	1.565	1.527
24	Süttör	8.822	5.077	1.343	1.341	1.565	1.986	1.947
292-293	Szárköld	3.058	1.760	1.591	1.468	1.446	1.386	1.281
26	Vásárosfalva	715	411	282	263	278	270	259
27	Veszkény	1.330	765	1.225	1.243	1.263	1.233	1.217
28	Vica	1.101	634	491	404	443	481	472
29	Vitnyéd	5.705	3.283	1.620	1.681	1.736	1.869	1.952
	Kapuvári j. összesen	107.119	61.643	42.067	41.942	44.272	46.530	46.247
	4. Soproni járás.							
1	Ágfalva	2.097	1.207	1.816	1.922	2.006	2.349	2.540
2	Balf	3.001	1.727	1.087	1.393	1.282	1.470	1.452

Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	1900	1910	1920	1930	1941 ³⁽¹¹⁾
3	Ebergőc	790	455	534	525	518	447	404
4	Fertőboz	2.369	1.363	522	518	591	684	627
5	Fertőhomok	2.192	1.261	563	592	612	667	681
6	Fertőrákos	6.893	3.967	2.799	2.980	3.025	3.371	3.742
7	Harka	1.910	1.099	1.191	1.062	1.075	1.092	1.023
8	Hegykő	4.662	2.683	1.337	1.320	1.394	1.513	1.589
9	Hidegség	2.922	1.682	554	521	534	589	569
10	Kópháza	1.517	873	1.849	1.855	1.795	1.811	1.911
11	Lövő	3.044	1.752	1.386	1.420	1.512	1.572	1.602
12	Nagycenk	3.382	1.946	1.754	1.740	2.004	2.126	1.887
13	Nagylózs	3.428	1.972	1.379	1.313	1.395	1.442	1.388
14	Nemeskér	1.116	642	650	615	629	616	562
15	Peresztég	3.346	1.925	1.146	1.115	1.196	1.229	1.286
16	Pinnye	1.502	864	617	629	618	560	535
17	Röjtökmuzsaj	2.757	1.587	827	793	885	922	824
18	Sopronbánfalva	947	545	2.225	2.789	2.995	3.273	3.403
19	Sopronhorpács	3.521	2.026	890	902	887	904	822
20	Sopronkövesd	4.659	2.681	1.333	1.354	1.460	1.721	1.649
21	Sopronszécsény	577	332	291	253	302	315	297

2-re 1941 ³⁽¹¹⁹⁾								
Sor- szám	Járás, község	kat. hold	hektár	1900	1910	1920	1930	1941 ³⁽¹¹⁹⁾
22	Völcsej	1.619	932	1.013	959	946	981	817
	Soproni j. összesen	58.251	33.521	25.763	26.570	27.661	29.654	29.610
	Összesítés.							
1	Csepregi járás	61.853	35.594	25.422	25.692	26.496	26.211	24.818
2	Csornai járás	88.845	51.127	38.946	39.186	40.681	40.971	41.146
3	Kapuvári járás	107.119	61.643	42.067	41.942	44.272	46.530	46.247
4	Soproni járás	58.251	33.521	25.763	26.570	27.661	29.654	29.610
	Sopron vm. összesen	316.068	181.885	132.198	133.390	139.110	143.366	141.821
	Sopron tjv. város	22.516	12.957	33.478	33.932	35.248	35.895	42.205
	Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt	338.584	194.842	165.676	167.322	174.358	179.261	184.026

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dr. Thirring Lajos: Sopron vármegye községeinek újabb népfeljődése. / Sopron vármegye községei 1900–1941-ben a jelenlegi közigazgatási beosztás szerint. / 2. A lakóházak száma, a férfiak és nők aránya s a természetes népszaporodás és a vándorlási mérleg alakulása.

294-2952. A lakóházak száma, a férfiak és nők aránya s a természetes népszaporodás és a vándorlási mérleg alakulása.

	A lakóházak száma	Egy lakóháza jutott lakos	Ezer férfira jutott nő

294-2952. A lakóházak száma, a férfiak és nők aránya s a természetes népszaporodás és a vándorlási mérleg alakulása.

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹
	1. Csepregi járás.							
1	Alszopor	89	64	5'11	4'70	1.039	1.013	1.076
2	Bő	226	236	5'29	4'68	1.043	945	1.004
3	Bük	499	525	5'11	4'65	846	981	982
4	Chernelházadamonya	68	85	6'60	4'79	853	840	920
5	Csáfordjánosfa	83	85	4'80	4'75	1.010	1.010	971
6	Csepreg	705	768	5'87	5'22	969	998	1.025
7	Csér	44	46	4'34	4'13	1.160	990	1.021
8	Egyházásfalu	184	193	5'60	4'96	1.004	897	905
9	Felszopor	110	138	5'40	4'76	949	935	888
10	Gyalóka	65	61	4'88	4'84	950	1.032	967
11	Horvátzsidány	235	246	4'79	4'87	880	912	887
12	Iklanberény	32	28	5'34	4'64	930	879	1.063
13	Iván	333	346	5'93	5'53	958	918	923
14	Keresztény	86	95	5'74	4'15	1.015	836	894
15	Lócs	104	104	5'01	4'48	1.024	1.035	991

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹³⁰⁾
16	Mesterháza	62	65	5'24	4'83	917	982	1.026
17	Nagygeresd	141	143	4'97	4'68	1.000	997	1.015
18	Nemesládony	109	108	4'74	4'27	948	944	962
19	Németzsidány	58	59	4'09	4'14	942	943	848
20	Ólmod	61	61	4'66	4'07	901	868	968
21	Peresznye	127	150	6'12	5'15	898	782	876
22	Répceszemere	165	163	5'29	5'08	1.071	1.049	1.065
23	Répcevis	157	162	5'40	4'99	984	963	915
24	Sajtoskál	67	66	7'85	7'86	883	1.008	1.012
25	Simaság	109	130	6'90	5'35	880	938	969
26	Szakony	204	241	5'50	4'34	959	933	990
27	Tompaládony	153	162	5'32	4'43	919	990	970
28	Újkér	161	163	6'75	5'76	1.059	922	952
29	Und	162	180	4'44	3'83	896	848	901
30	Zsira	188	207	5'47	5'11	995	1.044	1.075
	Csepregi j. összesen	4.787	5.080	5'48	4'89	951	953	971
	2. Csornai járás.							
1	Acsalag	125	144	6'50	6'51	1.091	964	1.037

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹³⁰⁾
2	Árpás	132	143	5'06	4'29	858	936	962
3	Bágyogszovát	383	403	5'05	4'88	1.004	886	964
4	Barbacs	220	213	5'04	4'94	946	886	992
5	Bodonhely	131	129	4'76	4'60	1.042	1.077	1.000
6	Bogyoszló	257	275	5'63	5'11	1.001	905	941
7	Bősárkány	394	395	5'52	6'06	1.016	940	942
8	Csorna	1.312	1.432	6'48	6'26	1.017	1.020	1.047
9	Dőr	217	215	4'25	4'23	972	1.026	1.090
10	Egyed	204	239	5'45	4'55	1.032	911	936
11	Farád	364	394	5'26	4'78	1.038	1.001	973
12	Jobaháza	152	151	4'62	4'68	914	1.056	1.000
13	Maglóca	71	76	4'52	4'86	902	888	995
296-297	Magyarkeresztúr	217	230	5'08	4'88	956	947	995
15	Pásztori	85	97	5'86	4'87	1.024	992	896
16	Potyond	73	72	4'25	3'63	1.089	902	948
17	Rábacsanak	243	246	5'36	5'42	1.120	974	950
18	Rábapordány	296	306	5'59	5'35	1.016	942	956
19	Rábasebes	77	80	4'88	4'50	1.005	852	978
20	Rábaszentandrás	166	165	4'51	4'20	1.018	1.008	986

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹³⁰⁾
21	Rábatamási	359	369	4'03	3'74	938	954	976
22	Sobor	139	166	5'60	4'98	985	940	899
23	Sopronnémeti	137	142	4'70	4'37	994	911	978
24	Szany	708	734	4'81	4'61	1.040	992	995
25	Szil	619	622	5'16	4'89	979	951	993
26	Szilsárkány	302	301	4'44	4'42	981	1.055	1.068
27	Vadosfa	65	65	4'65	3'34	934	1.041	839
28	Vág	259	274	4'95	4'49	963	956	882
29	Zsebeháza	79	79	4'37	4'39	881	971	928
	Csornai j. összesen	7.786	8.157	5'26	5'04	1.002	971	988
	3. Kapuvári járás							
1	Agyagoszsergény	253	274	5'34	4'98	1.046	1.036	1.034
2	Babót	318	358	5'52	4'49	1.029	969	962
3	Beled	521	558	5'69	5'22	973	935	991
4	Cirák	187	201	4'86	4'21	922	809	845
5	Csapod	255	267	6'06	5'54	989	896	921
6	Dénesfa	136	142	5'28	4'50	963	989	1.075
7	Edve	82	88	5'12	4'64	1.000	787	952

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹³⁰⁾
8	Eszterháza	99	112	8'89	5'86	969	978	890
9	Fertőendréd	206	213	6'39	5'37	956	927	937
10	Fertőszentmiklós	584	756	5'79	4'81	1.099	961	829
11	Fertőszéplak	267	263	5'57	5'17	981	932	961
12	Gyóró	128	142	5'73	4'58	893	902	879
13	Himod	356	387	4'99	4'89	1.028	962	940
14	Hövej	110	123	6'09	5'28	969	1.175	1.215
15	Kapuvár	1.570	1.715	6'07	5'94	1.062	1.021	1.030
16	Kisfalud	319	296	4'58	4'43	1.027	1.005	1.003
17	Mihályi	280	289	5'19	5'06	1.022	984	990
18	Osló	271	277	5'00	5'05	1.031	932	986
19	Páli	275	281	4'50	4'19	1.013	903	939
20	Petőháza	126	168	6'44	5'18	1.035	1.064	1.026
21	Pusztacsalád	112	121	6'26	5'41	930	931	910
22	Rábakecöl	222	243	5'75	5'31	954	843	864
23	Sarród	175	224	8'94	6'82	947	913	890
24	Süttör	270	306	7'36	6'36	938	888	933
25	Szárköld	293	317	4'73	4'04	1.014	893	941
26	Vásárosfalva	61	64	4'43	4'05	814	875	1.023

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹⁾
27	Veszvény	210	246	5'87	4'95	1.005	945	985
28	Vica	86	88	5'59	5'36	836	924	919
29	Vitnyéd	275	324	6'80	6'02	975	969	852
	Kapuvári j. összesen	8.047	8.843	5'78	5'23	1.007	957	957

298-2994. Soproni járás.								
1	Ágfalva	347	444	6'77	5'72	1.067	994	1.000
2	Balf	264	320	5'57	4'54	1.004	1.016	1.086
3	Ebergőc	117	111	3'82	3'64	1.076	902	1.020
4	Fertőboz	122	136	5'61	4'61	857	1.012	1.056
5	Fertőhomok	117	124	5'70	5'49	1.020	1.003	1.039
6	Fertőrákos	602	732	5'60	5'11	997	977	1.006
7	Harka	239	240	4'57	4'26	1.181	968	1.075
8	Hegykő	244	268	6'20	5'93	947	930	931
9	Hidegség	97	108	6'07	5'27	1.012	919	818
10	Kópháza	384	382	4'72	5'00	971	977	995
11	Lövő	291	316	5'40	5'07	1.003	995	1.049
12	Nagycenk	266	280	7'99	6'74	1.033	952	931
13	Nagylózs	241	238	5'98	5'83	1.045	983	1.000

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹⁾
14	Nemeskér	139	131	4'43	4'29	965	901	867
15	Pereszteg	206	226	5'97	5'69	946	914	928
16	Pinnye	110	105	5'09	5'10	1.003	1.051	911
17	Röjtökmuzsaj	160	159	5'76	5'18	1.081	937	986
18	Sopronbánfalva	478	614	6'85	5'54	1.004	1.051	1.102
19	Sopronhorpács	126	142	7'17	5'79	961	895	898
20	Sopronkövesd	303	322	5'68	5'12	974	1.018	996
21	Sopronszécsény	59	60	5'34	4'95	992	898	929
22	Völcsfej	208	208	4'72	3'93	892	920	945
	Soproni j. összesen	5.120	5.666	5'79	5'23	1.003	976	997
	Összesítés.							
1	Csepregi járás	4.787	5.080	5'48	4'89	951	953	971
2	Csornai járás	7.786	8.157	5'26	5'04	1.002	971	988
3	Kapuvári járás	8.047	8.843	5'78	5'23	1.007	957	957
4	Soproni járás	5.120	5.666	5'79	5'23	1.003	976	997
	Sopron vm. összesen	25.740	27.746	5'57	5'11	994	964	977
	Sopron tjv.	2.752	3.578	13'04	11'80	951	1.067	963

Sor- szám	Járás, község	A lakóházak száma		Egy lakóháza jutott lakos		Ezer férfira jutott nő		
		1930	1941 ¹⁽¹²⁸⁾	1930	1941 ²⁽¹²⁹⁾	1910	1930	1941 ³⁽¹
	Sopron vármegye és Sopron tj. város együtt	28.492	31.324	6'29	5'87	985	984	974

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / NAGYJAINK.

---

300 NAGYJAINK.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / NAGYJAINK. / Wietoris Jonathán, a soproni ev. líceum rektora.
(1738–1802.)

**Wietoris Jonathán, a soproni ev. líceum rektora.
(1738–1802.)**

Kis János „Emlékezéseiben” így írja le volt tanítóját: „Wietoris fenségesnek közelítő magasságú s arányos testességű természetével, mesterkélés nélkül csinos külsejével, kellemes maga alkalmazásával s komolyságot és nyájasságot szerencsésen párosító társalkodásával mindenütt könnyen tuda magának kedvességet és tekintetet is szerezni.” Kis János nagyon szerette ezt a tanítóját, s mint írja: „Ezen szeretetemhez utóbb tisztelet és hála is nagy mértékben járult mind tanításáért, mellyel elmémet sokakban felvilágosította, mind különösen azon határtalan jóságáért és szívességéért, mellyel haszonvétel végett tőle kérék, legnagyobb készséggel közölt.” Így lett Wietoris, mint az ifjúság megértő, segítő barátja az ifjúság meginduló önképzésének támogatója. Iskolánk másik nagy költőjével: Berzsenyi Dániellel való összeköttetése már nem

olyan kellemes. Wietoris kezeírásával van beírva az iskolai anyakönyvbe Berzsényi Dániel neve mellé az ismeretes ítélet: „mores non probavit”. Tanítási módszerét többféleképpen ítélték meg, – de mindenki úgy emlékezik meg róla, mint akinek az ifjúságra igen nagy hatása volt, mint akit az ifjúság nagyon kedvelt. Tudományos készsége, mint Kis írja „különösen a hazai történeteket, ember- és világeszméjét s megvilágosodást illetően a közepszerűsége jónál felül áll. Használhatóságát nevelé *jeles könyvtára* is, melyben a bölcselkedési, szép literatúrai s *kivált magyar dolgok esméretéhez tartozó osztályokból válogatott munkák találtak*, s melyből az utolsók közül a *nagynevű gr. Széchenyi Ferenc is utóbb többeket vásárolt az országnak ajándékozott könyvtár számára.*”

Kis János rámutatott Wietoris tudományos érdeklődésének főirányára: a *hazai történelemre*. A 18. századnak az a gyűjtő szenvedélye, amely Katona, Pray, Bél hatalmas műveit létre hozta, élt a soproni tudósokban is. Egész tudós generáció élt és működött itt. Talán reményük sem volt arra, hogy gyűjteményeik, kéziratos önálló műveik valaha is nyomdafestéket látnak, – mint ahogyan Wietorisnak nincs is nyomtatásban megjelent nagyobb 301 műve – s ők mégis lelkesedéssel merülnek el a múlt emlékeibe, s hihetetlen szorgalommal és kitartással írják, másolják, gyűjtik őket, – s dolgozzák fel egyes művekben. Deccard János Kristóf, Ribini János, Torkos József, Gamauf Gottlieb ez irányú működése kellően méltatva mai napig sincsen. Közéjük tartozik Wietoris Jonathán is. Mint gyűjtőről emlékezik meg a tudós jezsuita Horányi is: Memoria Hangarorum című lexicalis művében, amikor így ír róla: „Őt azért sorozom a jeles férfiak sorába, mert Schmal Andrásnak több kézirátát – melyet ő maga is gyarapított, – készséggel rendelkezésemre bocsátotta s ezzel az én irodalomtörténetemnek rendkívül nagy szolgálatot tett.” Egy másik nagy dunántúli gyűjtő, történetíró: Hrabovszky György is erre a történeti kutatásaira utal, amikor így emlékezik meg róla: „Megesmérem én is háladással, hogy amit boldogult tanítottam körül láttam e részben, az tett engem is figyelmessé és szemessé az efféléknek gyűjtögetésében. Maradjon hát közöttünk áldásban a nem magoknak élő, hanem a közjóra világot gyűjtő Hazafiak érdeme.”

Wietoris kéziratai szinte kizárólag a magyar történelemre s a magyar protestáns egyháztörténelemre vonatkoznak. Kéziratai egy része a soproni ev. líceum könyvtárában található Hrabovszky gyűjteményes művében: „Scrinium antiquum”, – legnagyobbbrészt azonban a Nemzeti Múzeumban, ahova Széchenyi Ferenc adományaiként kerültek. Kéziratai közül a legnevezetesebbek a következők:

1. Tanítványai számára írt magyar történelme. Historia Hungariae Pars I. Antiqua, Pars II. Recens seu Regia. Cum notis illustrata a viro clarissimo Jonathane Vietoris conrectore Soproniensi tractata et ad §. revocata, satis dilucide redacta in gratiam privatistarum classis II-dde. Sopronii MDCCLXXVI. – Typo proprio descripsit Gregorius Szilágyi. – A magyar történelmet tárgyalja egészen 1776-ig. Forrásai felsorolásával bizonyítást tesz nagy olvasottságáról. Teljes tárgyilagossággal az események felsorolására szorítkozik. Érdekes, hogy a magyarok eredetének kérdésében szinte a mai történeti felfogás csendül ki álláspontjából: a hún-török rokonság mellett – Sajnovitsra hivatkozva – a finn-lapp rokonságot is vallja. Műve feltalálható a líceumi könyvtárban.
2. A törökök történetét is külön könyvben írta meg: Historia Turcorum seu osmanici imperii Sopronii 1772. pag. 140. – Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 521.
3. Ausztria történetét megírta különös tekintettel Magyarországhoz való viszonyában: Lineamenta hist. Austr cum historia Hung. in nexum revocata. Sopronii 1775. pag. 185. Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 252.
4. A soproni történetírókban mindig volt annyi lokálpatriotizmus, hogy Sopron város történetével szívesen foglalkoztak. Gamauf Gottlieb monumentális „Denkwürdigkeiten von Oedenburg” című gyűjteményes

műve mellett ott találjuk Deccard: „Succinata urbis Semproniensis descriptio”-ját, – s ilyen irányú műnek készült Wietoris egyik történeti alkotása is: „Soproniensis urbis status et proventus.” Sajnos, csak egész kevés töredék maradt belőle. Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 1729.

5. Irodalomtörténeti jellegű alkotása: [302](#)Bibliotheca Hungarica complectens tam libros editos, quam Manuscr. Jurisperitorum, Historicorum. Sopronii 1776. pag. 65. – Jankovich gyűjteményéből. Nemzeti Múzeum Qu. Lat. 5.

6. A soproni könyvtárak szempontjából érdekes műve: Catalogus quorundam librorum Bibliothecae Soproniensis. Nemz. Múz. Fol. Lat. 22.

7. Gyűjteményes művei között ott találjuk az ország politikai viszonyaira vonatkozó nagy diplomagyűjteményét: Collectio diplomatum Priviligiorum ad historiam Patriae facientium. Csetnek et Sopron 1766–1770. Két kötet. Nemz. Múzeum. Qu. Lat. 1283.

8. Hasonló nagy gyűjteményes műve a vallásügyekre vonatkozó rendeletek gyűjteménye: Mandatorum et Intimatorum Reginorum negotium religionis Prot. in Hungariae concernentium. Három kötet. pag. 933. Nemzeti Múzeum. Qu. Lat. 2109.

9. Ugyanilyen irányú: Acta in negotio religionis Protestanti in Hungaria. 1773–14. pag. 229. Nemzeti Múzeum. Fol. Lat. 2056.

10. Egyháztörténeti munkássága során a kánonjoggal is sokat foglalkozott, ezirányú művei közül fennmaradtak: Lineamenta iuris Canonis Ecclesiastici Pontificii aequae Protestantis in Hungaria in gratiam suorum amicorum traxit et privatis Praeceptoribus Anno 1769. – Nemz. Múzeum. Qu. Lat. 2334. – Indicem Lineamentorum juris positivo-theoratico Hungarici submittit Sopronii. 1772. Nemz. Múz. Fol. Lat. 3949.

11. Egyháztörténeti művei közül különösen értékes azonban kettő. Ez a kettő már nemcsak gyűjtemény, hanem a tárgykörnek pontos, részletes feldolgozása, s amint már Gamauf is megjegyezte, kár, hogy nyomtatásban nem jelentek meg. Az egyik a dunántúli ev. püspökök történetét foglalja magában, a másikat „geographia sacra evangelica”-nak nevezi: a dunántúli evangélikus egyházkerület leírása, illetőleg erre vonatkozó tervezet. Superintendentes Hungari Evang. Lutherani, qui praecipue Hungaricae Nationis Ecclesias curabant... collecta per J(oannem) Z(arka) et J(onathanum) W(ietoris), amicos et socios Ao 1770 Sopronii. – Líceumi könyvtár. Lc. 152. f. – A másik műve Schema in conscribendum olim Geographiam Sacram Evangelicam Ecclesiarum et Scholarum Districtus Transdanubiani profuturum... proposuit Wietoris 1780. – A maga nemében mindkét alkotás úttörő munka.

12. A 18. század vége felé egymást érték az iskolaszervezeti javaslatok. A régi tiszta humanista gimnázium felett eljárt az idő, s a racionális irány kívánta sokféle gyakorlati tantárgy a régi kereteket feszegette, új szervezetet, új tantervet kívánt Wietoris, mint az intézet rektora készített ilyen tervezetet: „Projectum de recte constituendo Gymnasio Evang. Soproniensi fors per circumstantias, ill. Unius Ecclesiae et possibile et practicabile 1785. efformatum per Wietoris.” A részletes javaslat főiskolává „collegiummá” óhajtja fejleszteni az iskolát. Feltalálható: Gamauf gyűjtemény. Lic. könyvtár. – Ezek a művek eléggé elibénk rajzolják Wietoris tudományos munkásságának irányát, értékét.

13. Nyomtatásban csak két alkalmi műve jelent meg. Az egyik németnyelvű Torkos András és Artner Krisztina egybekelése alkalmából. [303](#)Unfehlbarkeit... 1764. Oedenburg. A másikat Pelcz János halála

alkalmából írta latinul: *Manes...* 1770. Sopron. Mind a kettő költemény.

Életrajzi adatai a következők: Gömör megyében Kúntapolcán született 1738 április 27-én. Apja lelkész volt s ő is annak készült. Hazai iskoláit Dobsinán, Késmárkon és Sopronban végezte. Innét ment az evangélikus lelkészjelöltek szokása szerint németországi egyetemre és pedig Jénába. Halle, Göttinga, Jéna képviselték ebben az időben az orthodoxyával szemben egyrészt a gyakorlati irányú pietizmust, másrészt a felvilágosodott racionalizmust. Ez Wietoris egyéniségén, világfelfogásán meg is látszott s egyik oka volt, hogy kifogások merültek fel később ellene. Jénában 1760–1763-ig élt tanulmányainak, amikor haza jött Csetnekre, rögtön rektornak választották. Innét került egy év múlva 1764 július 9-én Sopronba conrectornak, majd Farkas Ádám halála után 1785-ben rektor lett; 1786 július 1-én iktatták hivatalába mint professor primariust. 1794-ben rektori tisztjéről lemondott s 1802 október 31-én bekövetkezett haláláig mint conrector működött. Tekintélyes soproni polgári családból nősült: Schneller Mária Rozinát vette el 1770 október 23-án. Öt gyermeke közül három élte túl, két derék fia és egy leánya.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / NAGYJAINK. / Wietoris Jonathán, a soproni ev. líceum rektora. (1738–1802.) / Irodalom.

Irodalom.

1. Gamauf: Oedenb. Kirchengeschichte. I. 984. l.
2. Horányi: Memoria Hungarorum... III. 566. l.
3. Hrabovszky György: Gymnasiologia. 1816. 219–222. l. (Kézirat.)
4. Hrabovszky György: Wietoris Jonathan. Tud. Gyűjt. 1818. l. 111. l.
3. Annalen der Literatur und Kunst. 1811. 263. l.
4. Wachter u. Cleymann: Allgemeine Practische Bibliothek für Prediger und Schullehrer. II. 394 l.
5. Krantz: Gesundbrunnen der österreichischen Monarchie. p. 131.
6. Szinnyi: Magyar írók. IV. 1561 l.
7. Petrik Géza: Magyarország bibliográfiája. 1712–1860. III. k. 848 l.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kisebb közlemények.

Kisebb közlemények.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kisebb közlemények. / Dr. Verbényi László: Adalék a reális irányú nevelés történetéhez.

Dr. Verbényi László: Adalék a reális irányú nevelés történetéhez.

Az európai nevelés történetének egyik tanulsága az, hogy az általános emberi, ú. n. humanisztikus művelődést szolgáló iskolákkal szemben újra és újra követelményként jelentkezett az élet szükségleteit kielégítő, rendszerint rövidebb tanulmányi időtartamra terjedő reális nevelés. Ez a szándék teremtette meg a középkori „Schreibschule”-t, a pietizmus iskoláit, ez a törekvés fűtötte a reáliskola, polgári iskola és a különféle szakirányú iskola alapítására irányuló kísérleteket. A meglevő állapottal való elégtelenség és a használható ismeretekkel való felszerelés közös vonása ezeknek a mozgalmaknak, bár az említett iskolafajok közül némelyik lényegesen eltávolodott az eredeti célkitűzéstől.

A szakirányú törekvéseknek ez az ősi, kettős gyökere látszik abban a beadványban, amelyet *Poszvék Keresztély* ev. líceumi tanár nyújtott be a városi tanácshoz 1838-ban.¹⁽¹³³⁾ A kérvény maga, amely adalékkal szolgál ³⁰⁴a tanítóság anyagi ellátásának történetéhez is (természetbeni járandóság), érdekesen világítja meg a soproni ev. reáliskola létrejöttének körülményeit.

A soproni ev. konvent (tagjai közt állandóan akadtak külföldi egyetemet járt papok vagy világiak) régtől fogva érezte olyan reális iskola szükségességét,²⁽¹³⁴⁾ amelyben ipari és kereskedői pályára készülő fiúk sajátítják el a hivatásukhoz szükséges ismereteket és készségeket, mielőtt a megkívánt testi és szellemi érettséget elérnék. Ilyen intézmény alapítása kellő anyagiak hiányában sokáig csak jámbor kívánság maradt. Alkalmul szolgált a terv megvalósítására az új elemi iskola épületének ünnepélyes alapkövetétele. A nevezetes esemény emlékét egyes lelkes konventtagok úgy akarták megörökíteni, hogy a reáliskola alapítására adományokat tettek. A kedvező alkalmat felhasználva, erre a konvent 1836 szeptember 1-én megnyitotta a reáliskolát és vezetésével Poszvék Keresztélyt bízta meg. Ez az iskola mindössze egy évre terjedt és szerves tartozéka volt az elemi iskolának (neve akkor: Bürgerschule).³⁽¹³⁵⁾ A konvent által összeállított tanterv az ipari és kereskedői pályára szükséges előismeretek elsajátítását jelölte meg elérendő célul és a következő tantárgyakat foglalta magában: számolás, földrajz, beszédgyakorlat, szépírás, mérés, történelem, természettan, technológia, polgári életben előforduló iratok elmélete és gyakorlata. Ha a tárgyköröket tüzetesebb vizsgálat alá vesszük, különösebb bizonyítás nélkül nyilvánvaló, hogy a felsorolt tárgyak nem annyira az időközben megszüntetett reáliskola, mint a mai kereskedelmi középiskolába illeszkednek bele. Ezt az állítást a szakirányú nevelésügy története teljességgel igazolja: reális irányú iskolaalapításra vonatkozó törekvések kezdetben a humanisztikustól eltérőt és a mindennapi életben szükségességet akarják az oktatás tárgyává tenni, az iskolafajok szerinti elkülönülés később következik be.

A soproni ev. konvent 1836. évi iskolaalapítása betűszerint ugyan a reális oktatás területére tartozik, helyesen mérlegelve azonban nevezetes kísérlete Sopron szakirányú nevelése megírandó történetének.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kisebb közlemények. / Dr. Bottyán Árpád, Dr. Nemeskéri János: A sopronbánfalvi ásatás. (1942. okt. 22–nov. 4.)

Dr. Bottyán Árpád, Dr. Nemeskéri János: A sopronbánfalvi ásatás. (1942. okt. 22–nov. 4.)

A sopronbánfalvi ásatás nem ötletszerű kutatás eredménye, hanem egy nagyobb szabású kutatómunka egyik láncszemét képezi. Az 1942. év folyamán ugyanis a Teleki Pál Tudományosintézet és az Országos Magyar Történelmi Múzeum megbízásából az alulírottak több hónapos ásatási tervet hajtottak végre a

Nyugatdunántúlon. Az ásatások célja a Nyugatdunántúl oklevelek által kellően meg nem világított árpádkori település történetének felderítése volt. ³⁰⁵Kutatásaink eredményeinek részletes tudományos kiértékelése most van folyamatban, mindenesetre már annyit leszögezhetünk, hogy a feltárt régészeti és antropológiai leletek rendkívül fontos új támpontokat adtak a Nyugatdunántúl Árpádkorának településtörténetéhez. Az ásatásokat megelőző múzeumi gyűjtőmunkán és kisebb próbaásatásokon kívül idei munkánk főleg a vas megyei Sorokpolány, a mosonmegyei Oroszvár és a sopronmegyei Sopronbánfalva árpádkori temetőinek minél alaposabb feltárására szorítkozik. E kutatások eredményeként az említett helyeken összesen 314 árpádkori sírt tártunk fel. A sírokból előkerült agyagedények, ezüst és bronz ékszerek, de főként az éremleletek lehetővé tették a pontos kormeghatározást. A leginkább egyszerű kivitelű régészeti leleteknél sokkal jelentősebbek az antropológiai leletek, melyek azt bizonyítják, hogy az említett lelőhelyek környékének lakossága nemcsak etnikailag, hanem vérségileg, tehát a fajtaösszetétel szempontjából is a magyarsághoz tartozott.

A sopronbánfalvi ásatásokat Dr. Bottyán Árpád vezette le. Az ásatás helyszíni előkészítése után október hó 24-én a Mária-Magdolna-kápolna mögött az első kutatóárkot meghúzva kb. 1.50 m mélységben csontvázakat találtunk. A csontvázak nagyjából észak-déli irányba feküdtek. A mellettük talált koporsótöredékek, ruha- és cipődarabok, gombok stb. alapján meg lehetett állapítani, hogy ezek a sírok a 18.–19. századból valók. A feltárt sírokat betérképezésük és felvételezésük után kiemelve, tovább mélyítettük a kutatóárkot lefelé. Végre kb. 2 m mélységben közvetlenül az agyagréteg fölött egy kelet-nyugati irányú csontvázsorra bukkantunk. A kutatóárok megfelelő kiszélesítése után feltárhattuk ezeket a sírokat is. Ez a feltárás örvendetes eredményt hozott, amennyiben az alsó rétegben sorosan egymás mellett fekvő csontvázak némelyikén lévő ékszerek (bronz hajkarika, gyűrű, bulla) alapján meg lehetett állapítani, hogy azok árpádkori sírok. Ezt támasztotta alá a temetési rítusuk is, mely a tájolásban is pontosan megegyezett az árpádkori magyar sírokéval, amennyiben az összes csontvázak fejjel nyugatra hanyatt, tehát arccal keletre nézve feküdtek. A további kutatások újabb fontos eredményeket hoztak, ugyanis a kápolna északi falánál egy kőfallal körülhatárolt s közvetlen a templom falához csatlakozó téglalap alakú ossarium került a felszínre. A majdnem 2 méter mély ossarium, mely pár centiméterrel, a mai felszín alatt kezdődött, színültig meg volt töltve emberi csontokkal. Mint a csontok közé a temetésükkel egyidejűleg bekerült nagyszámú 16. századi cserép kályhaszem- és edénytöredék mutatja, az ossarium a 16. század folyamán létesült.

Az árpádkori sírok csontvázai egy szerencsés véletlen következtében nem kerültek az ossariumba. Az Árpádkor utáni időkben ugyanis a temető felszíne erősen feltöltődött s így a töltés által az árpádkori sírok olyan mélységbe kerültek, hogy azokat a későbbi korok sírjainak beásásával már nem tudták megbolygatni. A töltésbe ásott későbbi sírok csontvázait az idők folyamán a feltárt ossariumba tették. Ezzel a munkával természetesen elpusztították az Árpádkor utáni sírokat egészen a 18.–19. századig. Ezek a sírok is ³⁰⁶csak úgy maradtak benn a földben, hogy a 19. század közepén a Mária-Magdolna-kápolna körüli temetkezést végleg beszüntették, s így e sírokat is megsemmisítő újabb beásásokra nem került sor.

Az ásatások során a Mária-Magdolna-kápolna történetére vonatkozó fontos leletek is kerültek felszínre. A kutatóárokkal sikerült ugyanis feltárni egy nagyobb római építmény alapfaltöredékeit, és egy kitéglázott csatornarészt, ez előbbi mintegy hét méter hosszúságban. A rómaikori faltöredék a kápolna szentélyének hátsó fala alá fut be. Ez a tény azt mutatja, hogy a kápolna egy részét római alapfalakra építették rá.

A sopronbánfalvi ásatás értékét növeli az a körülmény is, hogy az egész Sopron vármegyében itt került elő az első hitelesen feltárt árpádkori temető. A mostani ásatások során Sopron környékének árpádkori népiségtörténetéhez legfontosabb adatokat szolgáltattak az árpádkori sírok antropológiai leletei. Az

ásatásokon összesen 15 árpádkori sír került feltáráásra. Az előkerült férfi-, női- és gyerekcsontvázleletek elsősorban azt bizonyítják, hogy a temető környékén ezidőben polgári lakótelep volt, az előzetes antropológiai vizsgálat alapján a feltárt 15 árpádkori sír csontvázanyaga fajtaösszetétel szempontjából a következő eredményre vezetett:

A jó állapotban lévő és antropológiailag megmérhető nyolc csontváz testmagassága igen szűk határok közt ingadozva, általában a férfiaknál 160–165 cm, a nőknél 150–155 centiméter. A koponyák középhoszuak és többségükben rövidek. A koponya-magassági viszonylatban uralkodó jelleg a nagymagasság. Arckoponya alacsony, lapos. Az orrhát rövid, konkáv egyrészben, másrészt konvex. A megvizsgált koponyák közül öt keletbalti, három turanid- és rhasam-fajtaéhoz tartozik. Ezek szerint a sopronbánfalvi árpádkori temető csontvázleletanyaga a magyarság ősi fajtaösszetételét tükrözi vissza.

A bevezetésben vázolt kutatói munkát az idei évvel nem fejeztük be. Az eddig előkerült fontos leletek alapján már most bejelenthetjük, hogy a Teleki Pál Tudományos Intézet és az Orsz. Magyar Történeti Múzeum megbízásából a következő évben tovább fogjuk folytatni a nyugat dunántúli s így a sopronbánfalvi ásásokat is. Az idei és a következő évi ásásokat azután egy nagyszabású tudományos munkában fogjuk részletesen publikálni.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai Endre dr.: Soproni vonatkozású kis szentképek.

Csatkai Endre dr.: Soproni vonatkozású kis szentképek.

A Soproni Képzőművészeti Kör exlibrisgyűjtő csoportja feladatául tűzte ki, hogy a kisgrafikának minden irányú régebbi termékét is összeszedi és megóvja az elkallódástól. Így figyelmét kiterjesztette a vallásos jellegű kisgrafikára, a kis ájtatossági képre, vagy más szóval kis szentképre. Talán fölösleges rámutatni arra, hogy ezek egyaránt érdekesek művészettörténeti és művelődéstörténeti szempontból. Németországban már egy hatalmas „Corpus”-t kiadtak, nálunk egyelőre a kezdet legkezdetén vagyunk. Sopronban Thier László és Gallus Sándor dr. gyűjteményei számottevők.

A város korábbi erős protestáns [307](#)színezete folytán a soproni kis szentképek előkerülő sora valószínűleg nem lesz sohasem valami nagy, de a kutatás hozhat még e téren is meglepetéseket. E soroknak épen az a célja, hogy felhívja erre a kevésbé művelt térre a figyelmet. [1\(136\)](#)

A kis ájtatossági képek lehetnek olyanok, hogy rajta az ábrázolás a fő, a szöveg pár szavas magyarázat és fohász csupán, esetleg a hátsó lapon foglal helyet hosszabb ima. Vannak azután szinte füzetek már, első oldalon a kép, a többi az ima foglalja el. Nagy számmal vannak búcsújáró helyek emlékei. Első misék emlékére, halottakra való emlékeztetés céljából is már régtől fogva adnak ki kis ájtatossági képeket. Amint látható, meglehetősen tág téren mozog a kisgrafikának ez az ága.

Régebb soproni anyagból eddig a következő került elő. Egy kétoldalas ima; első lapján fametszet, a Feszület. Alatta: „Oedenburg, gedruckt in dies em Jahr.” A kép gyenge másolata egy hasonló, valószínűleg Győrött készült, magyarnyelvű példánynak, mindkettő a 18. század végéről való. A soproni darab Thier László gyűjteményében.

Igen szép a Szentlélek-templom kegyképéről²⁽¹³⁷⁾ készített rézmetszet. Felirata: „Das Gnadenreiche Bildnuss in der uralten Kirchen zu dem Heil. Geist in der Königl. Freystadt Oedenburg.” Mössmer J. véste rézbe Bécsben. A hátlapon levő imát ³⁰⁸ugyanott Ghelen Vilmos nyomta. A rendkívül értékes darab a 18. század utolsó negyedéből való. Egy példányát Papp Kálmán prelátus-kanonok birtokolja. Még egy példány ismeretes belőle.

1837-ben ünnepelték az orsolyita apácák a rend alapításának 300. évfordulóját. Ez alkalomból Bécsben készítették Rieder L. nevű grafikusnál acélmetszetet. Szt. Angélat látni, amint előtte hét leány korabeli ruhában térdepel, a szent nő képet mutat nekik; mögötte az ablakon át az égbe vivő létra látható. Felirata: „Die H. Angela Merici Schutzmutter der Jugend, Ordensstifterin der Ursulinerinnen. Von dessen Bestehen das 300 jährige Jubelfest begangen wurde am 26-ten November 1837 in der Ordenskirche der Königl.

Freystadt Oedenburg.” Két példány ismeretes; az egyik Kovárics Teréz úrnőé, másik e sorok írójéé.³⁽¹³⁸⁾

A legkorábbi primíciái emlék soproni kelettel tudomásom szerint 1885-ből való. Csipkés áttört keretben acélmetszet; a szent miseáldozat, Hauer K. rajzolta és a nürnbergi Mayer-intézetben nyomták. Hátlapján az emlékeztető írás Frühwirth Ágoston első miséjére a Domonkos-templomban 1885 július 26-án Halotti megemlékezésre korai példa egy igen finom acélmetszet. Madonna, Heubner (?) munkája. A hátlapján a Legnagyobb Magyar nővérenek, Zichy Zsófiának lelki üdvéért mondandó fohászok (1865). Az 1885-ben elhunyt Meilinger Péter domonkos prior emléklapján már klisényomat jelentkezik: Mária, mint az ég királynője. A három utolsó darab e sorok írójának gyűjteményében van.

Sopron környékének búcsújáró helyein persze már a 18. századtól fogva nagy keletnek örvendtek a kis ájtatossági képek, itt főleg Kismarton, Loretó, Osló, Boldogasszony, Kópháza, Nagymarton szerepelnek.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai Endre dr.: Adatok a soproni grafika történetéhez.

Csatkai Endre dr.: Adatok a soproni grafika történetéhez.

A soproni grafika multját az jellemzi, hogy nagyon korán fellép benne a látkép (veduta), egy időben nagy keletje van az arcképnek (főleg a 17. század utolsó negyedében) és az exlibris sem ritka dolog. Mindamellét alig van a kártyafestőkön kívül helyi grafikus, aki a 20. század előtt *hivatásosan* foglalkoznék a művészetnek ezzel az ágával és *műintézet* sem tud lábra kapni a mult század utolsó negyede előtt.

Az élénk érdeklődés nem egy ízben felkeltette egyesek kedvét, hogy itt letelepedjenek, de sajátos módon a városi tanács megakadályozta őket tervük kivitelében, miután meghallgatta az akkor még egyetlen nyomdászt. Ennek javaslatára történt az elutasítás, mert a rokonszakmától féltette a kenyert.

1813-ban Stotz Lipót, mint hercegi könyvnyomdász Kismartonban, jelentkezik a tanácsnál, hogy itt letelepednék és könyvkereskedés mellett rézmetsző műhely is nyitna. A tanács kiadta a kérvényt Wagner Ferenc tanácsosnak, a későbbi Vághy polgármesternek. Stotz már 1799-ben kívánt volna városunkban nyomdát nyitni és ujság kiadását is kilátásba helyezte. Csakhogy meglehetősen viharos mult állt mögötte; Bécsben ³⁰⁹tönkre ment, majd beállt katonának, leszerelése után vetett szemet Sopronra, de mind a nyomda nyitását, mind ujság kiadását reménytelennek találta a tanács és akkor is elutasították. Most is igen rossz ajánlólevél volt az, hogy udvari nyomdásznak nevezte magát. Wagner ugyanis utána járt és kiderítette, hogy annakidején Kismartonban nyitott ugyan nyomdát, de porbe került a herceggel. Kiegyeztek és a herceg átvette a műhelyt, Stotzot pedig ott mint szedőt alkalmazta. Személye iránt tehát nem volt nagy bizalom és a már évtizedek óta meglegedésre dolgozó Siess-család beadványára elutasították az ajánlkózást.¹⁽¹³⁹⁾

Stotz alighanem úgysem váltotta volna valóra terveit, de annál sajnálatosabb a második elutasítás. 1818 július 20-án valami Arnoldy Lajos kérvényezi a városnál egy litografáló intézet nyitását.²⁽¹⁴⁰⁾ Egészen friss találmány volt még. Mestere, Sennefelder is még csak 1803-ban kapott Bécsben szabadalmat találmányára és az első komoly érdeklődés is 1816-ban indul csupán meg a császárvárosban. Körülbelül ekkor kezdődik meg a munka az első pest-budai műhelyekben is, míg vidéken csak az 1820-as években.³⁽¹⁴¹⁾ Így Soproné lett volna az elsőség, ha a tanács nem bizalmatlankodik és Siessék türelmesebbek. Így azonban Patzil

József tanácsos jelenti, hogy Arnoldy a felhívás ellenére sem mutatta be mintákon képességeit, tehát nem lehetett megállapítani, mit tud, azután Siessék is tiltakozást jelentettek be ellene; így hát a tanács nem adta meg az engedélyt az intézet felállítására.

Ennek következtében litográfiai intézetre még nagyon soká kellett várnia a városnak, de legalább soproni ember alapította az elsőt: Thirring Lajos, aki 1845-ben született.⁴⁽¹⁴²⁾ Mikor nyomdájának önálló élete 1895-ben megszűnt, azt írták róla, hogy 20 évig működött.⁵⁽¹⁴³⁾ Saját házában, az azóta lerombolt Várkerület 60-as számú házban folyt a munka és fejléccsel ellátott számlák, üzleti papírok mellett nagyobb munkák is elhagyták műhelyét. Így egy nagy színes lóversenyjelenet (Holl Jenő dr. gyűjteményében) és egy meglehetősen elterjedt harántfólió alakú soproni látkép a lövérek felől, oldalán egy kissé a rosszabb ízlésnek hódoló virágok, de egészben véve szép és érdemes munka; azonban Thirring maga csak nyomta, kőre valami Hoffmann rajzolta. Az 1890 körül készült munka után valószínűleg már nem soká működtek együtt, mert 1892-ben már Hoffmann és Geisse néven a Szigetköz 3. szám alatt szerepel egy második „Fény és könyomda”. Hatalmas hirdetése a a Fegyvertár-utcában volt látható a Tisza-háznak pusztá falán.⁶⁽¹⁴⁴⁾

1895-ben Thirring eladta műhelyét Romwalternek és ez a hirdetmény szerint átvette „a derék művész és munkás személyzetet”. Thirring maga **310a** kereskedelmi pályára lépett és 1919-ben halt meg.

De Hoffmannak sem volt szerencséje a vállalattal. Azt meg Röttig Gusztáv vásárolta meg és már nála készült Hoffmann díszoklevele Hauser Károly rajza után az 1903-as tornaverseny számára. Ezen a lapon egy-egy zászlós alak és tornász, tribün, a városi és a magyar címer, továbbá Sopronnak a Thirringnél készült könyomatról ismert képe kicsinyítve szerepel.⁷⁽¹⁴⁵⁾

A Röttig és Romwalter cégnek egyesülése folytán Sopronnak elég későn induló két legrégebbi könyomó intézete is együvé került.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Irodalom.

Irodalom.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Irodalom. / A Magyar Telefónhírmondó és Rádió R.- T. Soproni Nap című közvetítése 1942. február hó 2-án. Előterjeszti: Dr. Kamenszky Árpád polgármester. Összeállította: Dr. Pekovits Artur főjegyző. Kiadja: Sopron sz. kir. thj. város közönsége. Sopron, Röttig-Romwalter Nyomda R.-T. 68 l. + 18 l. képmelléklet.

A Magyar Telefónhírmondó és Rádió R.- T. Soproni Nap című közvetítése 1942. február hó 2-án. Előterjeszti: Dr. Kamenszky Árpád polgármester. Összeállította: Dr. Pekovits Artur főjegyző. Kiadja: Sopron sz. kir. thj. város közönsége. Sopron, Röttig-Romwalter Nyomda R.-T. 68 l. + 18 l. képmelléklet.

A Magyar Rádió igazgatósága érdekes és hasznos újtásként vette fel a rádió programjába azt, hogy egy-egy nap műsorát helyszíni közvetítés formájában valamely magyar város történetének és mai életének

ismertetésével tölti ki. Ilyen egésznapos műsort magában foglaló ú. n. Soproni Napot közvetített folyó évi február 2-án, s a város vezetősége utóbb nagyon helyesen úgy határozott, hogy a mikrofon előtt elhangzott előadások és beszélgetések szövegét megrögzíti s könyvbe foglalva örzi meg az utókor számára. Benne találjuk tehát dr. Medl Jánosnak a reggeli misén elhangzott szentbeszédét, dr. Kamenszky Árpádnak Sopronról szóló hangulatos elmefuttatását, a Budinszky Sándor, továbbá vitéz dr. Házi Jenő, dr. Csatkai Endre, dr. Garami Elek és Storno Pál közt a városi levéltárban és a belváros ódon házai közt megtett séta alkalmával, valamint Budinszky Sándornak a Városi Múzeum igazgatójával, Lauringer Ernővel folytatott beszélgetését, dr. Taizs Károlynak tartalmas és adatokban gazdag felolvasását Sopron kereskedelméről és iparáról, dr. Heiszler Bélának a soproni leventeéletéről szóló rövid beszámolóját, dr. Keresztury Dezsőnek meglehangú előadását „Sopron a magyar szellemi életben” címen, Modrovich Ferencnek a műegyetemi ifjúság „szakestélyén” elhangzott összefoglaló ismertetését a bánya-, kohó- és erdőmérnöki kar multjáról és jelenéről, végül a Frankenburg Irodalmi Kör és a Soproni Zeneegyesület közös estjén elhangzott bevezetést, amelyben dr. Berecz Dezső visszapillantva a multa kegyeletes szavakkal áldozott az Irodalmi Kör névadója, Frankenburg Adolf emlékének, az ünnepi esten elhangzott költemények szövegét s Becht Rezsőnek költőien szép felolvasását a „soproni hangulatok”-ról.

Az egésznapos gazdag műsornak ez csak egyik fele: az, amely előszóval hangzott el a mikrofon előtt. A másik, az éppoly gazdag zenei rész természetesen 311 nem volt megörökíthető a könyvben, annak csak részletes műsorát találjuk meg benne. Az elhangzott előadások nagyon helyesen nemcsak Sopron szellemi életének keresztmetszetét nyújtják, hanem a város gazdasági életéről, kereskedelmének és iparának multjáról is adnak rövid, de kitűnő áttekintést. Egyáltalában jól megválogatta a rádió vezetősége az előadókat, s megállapíthatjuk, hogy mikor a rádió szerteszugározta az éterben szép városunk hírét-nevét, Sopron minden barátja örömmel hallhatta az előadók ajkáról városunk dicséretét.

A nyomdai szempontból is szép és ízléses könyv értékét nagyban emelik a hozzácsatolt képek, amelyek Sopron legismertebb természeti és művészeti nevezetességeit örökítik meg.

rj.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Irodalom. / Angyal Endre: Dunántúli szellem. Különlenyomat az „Új Élet” 1942. évi 2. számából. Sz. Erzsébet Nyomda R.-T., Kassa.

Angyal Endre: Dunántúli szellem. Különlenyomat az „Új Élet” 1942. évi 2. számából. Sz. Erzsébet Nyomda R.-T., Kassa.

Ez a tömör és lelkes tanulmány a Dunántúl védelmében íródott. A Felvidék és Erdély szerencsés hazatérése érthető módon e két országrész felé fordította a nemzet figyelmét és a felvidéki és erdélyi szellemnek valóságos kultuszát fejlesztette ki. Ugyanakkor a nyugati országrész, a Dunántúl, amely a két világháború közti időben „a magyar szellem leggazdagabb kincsbányája, a magyar történelem köztünk élő lelkiismerete volt”, nemcsak teljesen háttérbe szorult, hanem szinte ellentétbe került a Felvidékkel és Erdéllyel.

Vádak hangzottak és hangzanak el a Dunántúl felé. Dekadenciával vádolják Berzsenyi, Vörösmarty, Vajda, Prohászka, Babits, Illyés, Kocsis László, Harsányi Lajos, Németh László földjét; dekadensnek bélyegzik Dunántúl népét, a zalai, somogyi parasztságot.

A második vágy, a magyartalanság vádja még súlyosabb. Azt mondja, hogy az Árpádok birodalmának legősibb része magyartalan, mert benne német népszigetek vannak, mert városain, szellemi életén a német művelődés visszfénye vonul végig, mert a latin, mediterrán vonás ütközik ki arculatán.

Ezek ellen a vádak ellen védi érvekkel, tényekkel, szellemes megállapításokkal Angyal Endre az ország legharmonikusabb táját. Pécs, Székesfehérvár és Sopron példáján bemutatja a dunántúli szellem sokrétű gazdagságát, a legkülönbébb hatásokat termékeny harmóniába egybeolvasztó képességét és szemérmesebb, de talán éppen ezért őszintébb magyarságát.

A „Dunántúli szellem” írója nemcsak bennünket, dunántúliakat, kötelezett köszönetre, hanem mindenképpen időszerű tanulmányával értékes szolgálatot tett az egyetemes magyarságnak is.

br.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Irodalom. / Csatkai Endre: A soproni harangöntés és tűzoltószerkegyártásának története. (A Seltenhofer Frigyes Fiai magyar királyi udvari szállítók gyárvállalat” alapításának 125. évfordulójára.) Sopron, 1942. 8°, 26 l. Röttig-Romwalter ny.

Csatkai Endre: A soproni harangöntés és tűzoltószerkegyártásának története. (A Seltenhofer Frigyes Fiai magyar királyi udvari szállítók gyárvállalat” alapításának 125. évfordulójára.) Sopron, 1942. 8°, 26 l. Röttig-Romwalter ny.

Ezzel a tanulmánnyal Sopron helytörténeti irodalma ismét egy értékes munkával gazdagodott. Szerző a múlt évben a 150 éves *Kremszner Károly-cég* emlékfüzetében megírta [312a](#) soproni szappanosok és gyertyamártók történetét, amelyet lapunk ezévi első számában ismertettünk. Ebben a munkájában ismét egy érdekes fejezetet közöl Sopron tisztos iparának múltjából. A harangöntés általános történetének rövid ismertetése mellett városunk és megyénk legrégebb harangjairól és azok készítőiről közöl adatokat, amelyek családtörténeti értéküknel fogva is becsesek. A harangöntés soproni 200 éves történetéből 125 év esik a jubiláló *Seltenhofer* harangöntő cégre. A cégalapító Seltenhofer Frigyes Keresztély (1816) óta apáról-fiúra száll a vállalat és megszakítás nélkül kiváló készítményeivel mind a bel-, mind a külföldön megbecsülést szerzett a hazai, különösen a soproni iparnak. Számos kitüntetésben volt része a vállalatnak és a mindenkor vezetőnek a budapesti országos kiállításon kívül Bécsben, Párisban és sok más helyen. Később az üzemet tűzoltószerkegyártásával bővítették ki. Készítményei az egész országban terjedtek el, sőt a külföldre is jelentékeny számban szállítottak harangokat és tűzifecskendőket. Az 5000. tűzoltófecskendőt Nyírbátor kapta meg, 1920-ban pedig az 5000. harangot öntik, amely a soproni evangélikus templom számára készült. A világháború után méginkább fellendül a gyár, mind több mórós fecskendőt és öntözökocsit készítenek. A vállalat részletes történetén kívül igen sok helytörténeti vonatkozásban tartalmaz igen értékes anyagot a munka, ez a körülmény szerző különös érdeme. Kár, hogy a munkát nem illusztrálták képekkel, pedig tudtunkkal jelentékeny képanyag áll e célra rendelkezésre, ezzel nagyban emelheték volna a munka értékét. Nagy kultúrérzékre vall a cég vezetőjének az az elhatározása, amellyel a munka kiadását és csinos alakban való megjelenését lehetővé tette. Kívánatos volna, ha ez a példa követésre találna más vállalatoknál is.

ry.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Irodalom. / Dubovitz István: A magyar földrajzi irodalom 1940.

Különlenyomat a Földrajzi Közlemények LXX. (1942) kötetéből. 8°, 56 l. Budapest, 1942.

Dubovitz István: A magyar földrajzi irodalom 1940. Különlenyomat a Földrajzi Közlemények LXX. (1942) kötetéből. 8°, 56 l. Budapest, 1942.

Szerzőnek ez az összeállítása az ötödik, tartalmazza az 1940. év magyar és magyar vonatkozású külföldi földrajzi irodalmának könyvészetét. A legtöbb cím Magyarország leíró földrajza tárgyköréből való. Az atlaszok és térképek száma változatlanul magas. Érdekes, hogy az 1940. év folyamán földrajz-elméleti munka, egyetemes- és leíró földrajzi kézikönyv nem jelent meg, így ezek a fejezetek az összeállításból hiányoznak. Szerző ebben az összeállításban rengeteg anyagot hordott össze és foglalt könnyen áttekinthető rendszerbe.

Ez a munka is méltán sorakozik szerzőnek korábbi hasonló célú sorozatos gyűjtőmunkái mellé. Különösen értékeljük, hogy benne a soproni anyag teljes feldolgozást nyert.

A három fejezetre osztott munkát névmutató egészíti ki.

ry.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapítatott 1841-ben kelt királyi szabadalomlevéllel.

Bármely ügyben készséggel ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok: 64,100.000 pengő

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám Telefon: 92, 132.

Sürgöncím: COMMERZ.

Az új villamos árszabás mellett érdemes a

Lövérékben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét teszi olcsóvá!

SOPRONI TAKARÉKPÉNZTÁR

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

Alapított 1842 Sopron, Széchenyitér 19 Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. – Betéteket legjobban gyümölcsöztet. – Foglalkozik a banküzlet minden ágával. – Minden ügyben díjmentes felvilágosítással szolgál.

BAUMANN BÉLA
OKL. KŐFARAGÓMESTER ÉS CEMENTÁRUGYÁROS

SOPRON, KŐFARAGÓ-TÉR 5 – TELEFON 469

Mindennemű kőfaragó-, műkö- és cementmunkák, építőanyagok eladása

LÖVÉRSZÁLLÓ

110 szoba
Központi fűtés
Hideg és meleg folyóvíz
Lift
Garázs
Bar
Tennisz pályák

Elsőrendű szálloda a tizezer holdas városi erdő közvetlen közelében.

Bérlő:
Horváth Imre
Telefon 622 és 714.

Minden házban igazi öröm a családi sör!

Felvételeit
előhívja
másolja
nagyítja
gyorsan, szépen

MOLNÁR ZOLTÁN
foto-illatszertár
Templom-u. 27.
Telefon 690

Mindig nivós műsor a Városi Moziban!

Telefon 424

Perkovácz Félix

SZÉCHENYI-TÉR 12 SOPRON TÁVBESZÉLŐ 888

Kitünő konyha
Elsőrangú borok
Állandó frissen csapolt sör

„HUBERTUS” VADÁSZLAK

Sopron legkedveltebb üdülő- és kirándulóhelye.

Egész éven át nyitva.
Rendkívül mérsékelt árak.

Gyönyörű kilátás az osztrák Alpesekre.
A várostól 3 km-nyire.

Jól ápolt sétautak.

A Soproni Városszépítő-Egyesület tulajdona.

Bérlő: Konrad Frigyes.
Távbeszélő: 633.

MED. UNIV. Dr. HERNFELD PÁL LÖVÉR-PENZIÓJA

EGÉSZ ÉVBEN NYITVA. KÖZPONTI FŰTÉS
HIDEG-MELEG VÍZ. – TELEFON: 940

VASÁRUGYÁR R.T.

SOPRON, CSENGERY-U. 32.

**GRUBER-PENZIÓ
A VÁROSLIGETBEN**

TÁVBESZÉLŐ: 484. SZÁM

Szép magaslati, por- és szélmentes helyen, tölgyes- és fenyveserdők közvetlen közelében.
Ideális üdülőhely. 38 modernül berendezett szoba, folyóvízzel, fürdőszoba, villanyvilágítás.

Terrasz szép kilátással.
Kivánatra dietikus konyha.
Egész éven át nyitva.

BÉRLŐ: KIS FERENC

RAUNER MIHÁLY

NEMZETKÖZI SZÁLLITMÁNYOZÁSI VÁLLALAT
HIVATALOS VASUTI SZÁLLÍTÓ

Bútorszállítás

Raktározás

Fuvarozás

Elvámolás

Sopron, Manninger-út 8–10. szám
Távbeszélő: 577
Városi iroda: 900

Pannonia-Szálló

A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel

TELEFONSZÁM

80

SELTENHOFER FRIGYES FIAI

ALAPÍTVÁ: 1816 SOPRON TELEFON: 66

MAGYAR KIRÁLYI UDVARI SZÁLLITÓK

Legelső tűzoltószer, kutszivattyú és gépgyár, harang-, fém- és vasöntöde

Harangok, vasállványok, tűzoltófecskendők

80

úgy kocsik, mint motorfecskeknél, továbbá harangöntés, fémöntés, kutak stb., stb., beszerzéseknél forduljon bizalommal minden tekintetben teljes garanciát nyújtó megbízható keresztény gyárunkhoz s a legnagyobb készséggel adunk díjmentesen költségvetést, kívánságra díjmentesen kiszállunk, kedvező fizetési feltételeket adunk sok évi jótállás mellett.

Gyártmányaink a párizsi világkiállításon az aranyéremmel, azonkívül sok-sok arany- és ezüstéremmel és díszoklevéllel kitüntetve.

Hazánk legrégebb, több mint 125 év óta fennálló keresztény gyára

SOPRONI IDEGENFORGALMI R.-T.

SOPRON, VÁRKERÜLET 44
Telefonszám 379

A magyar kir. Államvasutak és a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasut hivatalos menetjegyirodája

FÜRDŐ-ÜZEM
AUTÓBUSZ-ÜZEM

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBEN DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

FÉNYKÉPÉSZET
Lobenwein Harald

FOTÓSZAKÜZLET / AMATŐRLABORATORIUM

Sopron, Kossuth L.-út 13. / Tel. 352

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33

Tűzhelyek, kályhák, zománcdények, építési anyagok!

Minden jó soproni polgár tagja a Soproni Városszépítő Egyesületnek!

A Soproni Városszépítő Egyesület

FAISKOLÁJA

a legjutányosabban szállít gyümölcsfa csemetéket és díszcserjéket

Távbeszélő: 220 és 379

Telep: Sopron, Harkai-út.

EGYÜNK
Stauffer
SAJTOT – VAJAT

IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

Tómalom Strandszálló

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!
Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérekebe.

Egész éven át nyitva!

Tulajdonos Kovács Vince

Telefon 152

RÖTTIG-ROMWALTER NYOMDA R.-T.

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A
LEGKÉNYESEBB IZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN

SOPRON, DEÁKTÉR 56

TÁVBESZÉLŐ: 19

VIRÁGOT

RAFFENSPERGER FERENC FIAI

VIRÁGTERMEIBŐL

SOPRON, Erzsébet-utca 9. Tel. 54. / Kossuth L.-utca 45. Tel. 780.

Kertészet: Nándorfásor 8. Tel. 610. / Alapítási év 1803.

Diebold-Foto

Sopron, Mátyás király-u. 1.

Telefon: 378

FELSŐLÖVÉRI PENZIÓ

KITŰNŐ ELLÁTÁS

MÉRSÉKELT ÁRAK

FENYVES-SOR 7

Tulajdonos: Dr. PÁLOVICH ISTVÁNNÉ

Távbeszélő: 798. és 821.

1942. VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

1. *Becht Rezső*: Az én városom
2. *Thirring Gusztáv dr.*: Az első soproni népszámlálás
3. *Varga Lajos dr.* és *Mika Ferenc dr.*: A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán
4. *Lauringer Ernő*: A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában
6. *Payr Sándor*: Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban
9. *Romwalter Alfréd dr.*: Római-kori sajtolt üveg Sopronból
10. *Csipkés Kálmán*: Soproni órakiállítás
12. *Thirring Gusztáv dr.*: Sopron népessége a 18. század elején
13. *Breuer György*: A sopronmegyei madárvárták
14. *Szádeczky-Kardoss Elemér dr.*: Sopron vármegye Zsirakörnyéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája
15. *Soós Imre*: Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez

16. *Storno Miksa*: Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.
17. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Tél
19. *Zügn Nándor*: Soproni erdészeti régiségek
20. *Kolb Jenő*: Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban
21. *Leitner József*: Bredeczky Sámuel (1772–1812)
22. *Kárpáti Zoltán dr.*: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén
23. *Csipkés Kálmán*: Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban
24. *Dr. Wiczián Dezső*: Payr Sándor (1861–1938)
25. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Tavasz
26. *Kapuy Vitál*: Egered. (Helytörténeti tanulmány)
39. *Főző Géza*: Soproni gesztenyések
30. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Nyár
31. *Thirring Gusztáv*: Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt
32. *ifj. Csemegi József*: Sopronbánfalva középkori templomai
33. *Veszélka László dr.*: A soproni rajziskola története 1778–1799. (Első közl.)
34. *Stornó Miksa*: Római-kori leletek Sopron Belvárosából
35. *Csipkés Kálmán*: Régi soproni egyházi ruhák
36. *Weinberger G. A.*: Ifj. Storno Ferenc (1851–1938)
37. *Csatkai E. dr.*: A gróf Szapáry-kastély Bükön
38. Kapuvári népviselet.
39. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. Ősz
41. *Németh Sámuel*: A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok
42. *Verbényi László dr.*: A soproni rajziskola története (II. közl.)

43. *Énekes Kálmán*: A sopronhorpácsi kastély
44. *Kokas Kálmán*: A szanyi népviselet
45. *Varga Lajos dr.*: Nagyméretű darázsfészek a soproni Felsőlövérekéből
48. *Vitéz Lenky Jenő*: Király József Pál
49. *Levárdy Rezső*: id. Storno Ferenc pannonhalmi működése
50. *Romwalter Alfréd dr.*: A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén
51. *Verbényi (Veszélka) László dr.*: A soproni rajziskola története (III. közl.)
52. *Csatkai Endre dr.*: A zsirai (gyülevizi) kastély
53. *Sandy Dezső*: Csornai népviselet
54. *Becht Rezső*: Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szövegközi képpel
55. *Ruhmann Jenő dr.*: Torkos László. (1839–1939.)
56. *Vitéz Házi Jenő dr.*: A soproni plébániai iskola
57. *Verbényi (Veszélka) László dr.*: A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)
58. *Varga Lajos dr.*: Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról
59. *tóth-lipcsei Fabricius Endre*: Sopron és a Napoleon-i háborúk
61. *Csatkai Endre dr.*: A simasági kastély
62. *Neubauer Elemér*: Ágfalvi népviselet
63. *Csatkai Endre dr.*: Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata
64. *Becht Rezső*: Város és erdő
65. *Dr. Verbényi (Veszélka) László*: A soproni rajziskola története
66. *Bergmann Pál*: Sopron városfejlesztési terve
67. *Dr. Mollay Károly*: Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései
68. *Csipkés Kálmán*: Régi soproni cégek

69. A fertőrákosi püspöki kastély
70. *Östör József*: Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. Áll: Újabb a Karolina-ügyben
71. *Thirring Gusztáv*: A Széchenyi-család soproni házai
72. *Lauringer Ernő*: Széchenyi István gróf az érmészetben
73. *Thier László*: Széchenyi- emlékek
74. *Csatkai E.*: Széchenyi-műemlékek Nagycenken
75. *Berecz Dezső*: Moller Ede 1853–1882
76. *Radó István*: A soproni Széchenyi-könyvtár
77. *Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz*
78. *Verbényi (Veszélka) László*: A soproni rajziskola története. (Utolsó közlemény.)
79. *Schindler A. dr.*: Városszéli telepítés
80. *Storno M.*: Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel
81. *Csatkai E.*: A dénesfai gróf Cziráky-kastély
82. *Thirring Gusztávné Waisbecker Irén*: Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopron
83. *Benkő László dr.*: A soproni Nemes Magyar Társaság. A legrégebb magyar önképzőkör
84. *Bergmann Pál*: Sopron városrendezésének kérdései
85. *Hárs György*: Csákányütés a belvárosban
87. *Kotsis Tivadar*: Barlangok a tómalmi erdőben
88. *Csipkés Kálmán*: Régi bábsütő emlékeink
89. *Csatkai Endre dr.*: A röjtöki kastély
90. *Soproni krónikák*: I. Petz Dániel és fia krónikája
91. *Massalsky Miklós herceg*: Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?
92. *Vajk Artúr*: A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna

93. *Csatkai Endre dr.*: A nagylozsi báró Solymossy-kastély
94. *Németh Sámuel*: Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619
95. *Storno Miksa*: A soproni kulcsleletek alaki változásai
96. *Csipkés Kálmán*: Vitnyédi fejfák
97. *Thirring Gusztáv dr.*: Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez
98. *Storno Ferenc*: Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről
99. *Udvardi Lakos János*: Adatok a Soproni Kereskedelmi Testület multjához
100. *Csatkai Endre dr.*: Sopronmegyei kastélyok
101. *Győrfi János dr.*: Sopron és környékének rovarfaunája
104. *Csatkai E. dr.*: Sopronmegyei kastélyok
105. *Reményi V.*: Brennbergbánya szociális fejlődése
106. *ifj. Csemegi József*: A Keresztelő Szent János tiszteletére épült kápolna Sopronban
107. *Hajós Elemér*: Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben
108. *Verbényi László dr.*: A testületi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanonciskolák megindulása előtt
109. *Kárpáti Zoltán dr.*: Sopron környékének fontosabb gyógynövényei
110. *Horváth Tibor Antal*: A horpácsi prépostság
111. *Heimler K. dr.*: Thirring G. és munkássága
112. *Németh S.*: Egy soproni ábrándos történetíró Borgátai Szabó J.
113. *Thirring L. dr.*: Sopron népessége 1941. jan. végén
114. *Gélin Gy. dr.*: Adalékok Sopron művészettörténetéhez
115. *Csatkai E. dr.*: A virtsológi Rupprecht-kastély Sajoskálón
116. *Csipkés Kálmán*: A Városi Múzeum borászati emlékei
117. *Storno M.*: Soproni városrészletek 1852-ből

118. *Kotsis Tivadar*: Sopronkörnyéki barlangok
119. *Mollay K. dr.*: Soproni élet a 15. század második felében
120. *Hajós Elemér*: A rábaközi népviselet
121. *Storno Miksa*: A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban
122. *íjf. Csemegi József*: Középkorú kőlámpások Sopron területén
123. *Thirring G.*: Adatok a soproni céhekről a 19. század első felében
124. *Kárpáti Z.*: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén
125. A Seemann házaspár művészete
126. *Csipkés K.*: Sopron sz. kir. város múzeumának régi céhedényei
127. *Östör József*: Széchenyi és vármegyéje
128. *Vitéz Házi Jenő*: A soproni polgárjog megszerzésének története
129. *Berecz Dezső*: Frankenburg Adolf harmadik felesége
130. *Hamar Gyula*: Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról
131. *Weger Imre*: Néprajztérképek módszere
132. *Csatkai Endre*: Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja?
133. *Kotsis Tivadar*: Sopronkörnyéki barlangok
134. *Östör József*: Széchenyi István és Sopron
135. *Lauringer Ernő*: A Sopron városi múzeum térképgyűjtem.
136. *Csatkai Endre dr.*: Az első soproni magyar színelőadás szereplőinek levélváltásából
137. *íjf. Csemegi József*: Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencéstemplom kőszószékéről
138. *Mollay Károly dr.*: Adatok a soproni ispotály történetéhez
139. *Becht Rezső*: Sopron és a soproniak
140. *Csatkai Endre dr.*: Három klasszicista építész (Neumayer Lőrinc, Ringer József, Handler Jakab)

141. *Győrfi János dr.*: A soproni erdők rovarkárosítói
142. *Heimler Károly dr.*: Payr György és Payr Mihály krónikája (1584–1700)
143. *Storno Miksa*: A Storno-család magángyűjteménye
144. *Verbényi László dr.*: Plébániai jellegű iskola Sopronban a 19. században
145. *Thier László*: Kurzweil Ferenc templomi karnagy, a Soproni Zeneegyesület alapítója élete (1792–1865)

RÖTTIG-ROMWALTER NYOMDA-RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, SOPRON. 13560

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Jelzése E-b 128. 1.

2 (Megjegyzés - Popup)

Ifj. Bothár Dániel a Magyar Figyelő 1911. évfolyamában a „Magyar Nemzeti Igazgatóság Történetéhez” c. cikkében részben már ismertette ezt az iratkötetet s közölt belőle öt iratot, a többiből pedig átvett egyes adatokat.

3 (Megjegyzés - Popup)

Szalay Mihály lovászpatonai evang. lelkész közlése a lovászpatonai evang. gyülekezet anyakönyve alapján. A Pallas Lexikon tévesen 1816-ra teszi születési évét.

4 (Megjegyzés - Popup)

Vasárnapi Ujság, 1880. évf., 286. l.

5 (Megjegyzés - Popup)

Pulszky F.: Életem és korom, II. k. 71. l.

6 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához 1876. aug. 26.

7 (Megjegyzés - Popup)

Harsányi Zsolt: Adatok a magyar emigrációból. Pesti Hírlap, 1940. február 8.

8 (Megjegyzés - Popup)

Kossuth: Irataim az emigrációból, I. 240. l.

9 (Megjegyzés - Popup)

Kossuth: Irataim az emigrációból, I. 349–50. l.

10 (Megjegyzés - Popup)

Eredetije a soproni evang. líceum könyvtárában az E-b 128. 1. jelzésű iratkötetben.

11 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

12 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

13 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

14 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

15 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

16 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

17 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

18 (Megjegyzés - Popup)

Pulszky F.: id. m. II. 197. l.

19 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, II. 198. l.

20 (Megjegyzés - Popup)

Kossuth: id. m., I. 353. l.

21 (Megjegyzés - Popup)

Berzeviczy: Az abszolutizmus kora Magyarországon, I. 372. l.

22 (Megjegyzés - Popup)

Soproni evang. líc. könyvtár E-b 128. l.

23 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

24 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

25 (Megjegyzés - Popup)

Pulszky: id. m. 200. l.

26 (Megjegyzés - Popup)

Soproni evang. líc. könyvtár E-b 128. 1.

27 (Megjegyzés - Popup)

Kossuth: i. m. I. 368. 1.

28 (Megjegyzés - Popup)

Soproni evang. líc. könyvtár E-b 128. 1.

29 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

30 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott és *Kossuth*: id. m. I. 483 l.

31 (Megjegyzés - Popup)

Pulzsky: id. m. II. 210. 1.

32 (Megjegyzés - Popup)

Kossuthhoz.

33 (Megjegyzés - Popup)

Kossuth: id. m. II. 525. 1.

34 (Megjegyzés - Popup)

Harsányi Zsolt: Olasz-magyar emlék. Pesti Hírlap, 1940.

35 (Megjegyzés - Popup)

Kossuth: id. m. III. 731. 1.

36 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, keltezés nélkül.

37 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. dec. 22.

38 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1879. aug. 23.

39 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. okt. 16.

40 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

41 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. nov. 25.

42 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. aug. 6.

43 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1878 nov. 21.

44 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

45 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. okt. 14.

46 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1878 nov. 21.

47 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. dec. 22.

48 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. jan. 31.

49 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1876. ápr. 15.

50 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához. 1879. dec. 29.

51 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. nov. 25.

52 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1876. ápr. 15.

53 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. okt. 16.

54 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. dec. 22.

55 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. szept. 3.

56 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. jan. 31.

57 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1877. aug. 6.

58 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

59 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1879. okt. 21.

60 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1876. dec. 4.

61 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. jan. 31.

62 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. szept. 3.

63 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1875. júl. 16.

64 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1880. szept. 3.

65 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, keltezés nélkül.

66 (Megjegyzés - Popup)

Levele dr. Caesar Gyulához, 1878. nov. 21.

67 (Megjegyzés - Popup)

* Északi oldalán.

68 (Megjegyzés - Popup)

* E terv kezdeményezője és mozzatója Dr. Heimler Károly, az akkori városi rendőrfőkapitány volt.

69 (Megjegyzés - Popup)

Siebm. 411. t. u. a. vitéz mellett 3–3 rózsa nő, balra felette növekvő félhold látható, előtte három csillaggal; a sisakdísz: evangélikus pap, jobb kezében babérkoszorút, baljában tollas süvegforgót tart. 1530-ban János király adományozta e címert Quendel János részére. 1630-ban Serpilius név alatt új adománylevelet nyert a család. (N. I. X. k. 165–66. l.)

70 (Megjegyzés - Popup)

A címer azonos Siebm. 446. tábláján közölt Szilágyi címerrel, mely a Garázda nemzetségből származott horogszeghi Szilágyi-családé volt, ez azonban Nagy Iván (X. köt., 706. lap) szerint 1459-ben kihalt.

71 (Megjegyzés - Popup)

Siebm. 466. t. szerint az első mező piros és benne ezüst lilium van, hátul arany mezőben vörös a lilium. Címeres levelet 1587. dec. 22-én nyert Torkos János agilis (agilis az anyja révén nemesi származású egyén). Lásd N. I. XI. k. 251. l.

72 (Megjegyzés - Popup)

Azonos a Siebm. 491. t. közölt címerrel, kapta Vischy Sámuel soproni városi tanácsos. 1741. okt. 28-án.

73 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Iván XII. E. 266. lapján leírt W. címerhez hasonló.

74 (Megjegyzés - Popup)

A képeket Sterbenz Károly rajzolta.

75 (Megjegyzés - Popup)

Soós Imre: Ősi sopronmegyei nemzetségek. 399. lap szerint az 1754–55. nemességigazoláskor azzal a címeres nemesi levéllel igazolta nemességét, melyet nagyapja W. János kapott III. Ferdinándtól 1636-ban.

76 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. *Dr. Thirring Gusztáv*: Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt. Soproni Szemle, II. évf., 4. sz. (1938. augusztus 15.) 186–195. l.

77 (Megjegyzés - Popup)

E célból az 1900. X. és 1910. évi adatokat a mai megyeterületnek megfelelően kellett csoportosítani, ill. átszámítani. Az adatoknak ezt az átszámítását a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal még az 1920. évi népszámlálás alkalmával elvégezte és az 1920. és 1930. évi népszámlálási kiadványokban közölte is.

78 (Megjegyzés - Popup)

1910. évi területi adat.

79 (Megjegyzés - Popup)

1941. évi előzetes területi adat.

80 (Megjegyzés - Popup)

Országos keretben a Sopron vármegye területére, lélekszámalakulására, népsűrűségére és néptömörülésére vonatkozó főbb adatokat a Magyar Statisztikai Szemlében megjelent több cikkünk idézte (v. ö. 1941. évf. 155–187. és 611–616. l.; 1942. évf. 1–15., 81–89., 177–183. és 463–481. l.).

81 (Megjegyzés - Popup)

A népszámlálások időpontja december 31, az 1941. évi népszámlálásé ellenben január 31 volt.

82 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmény.

83 (Megjegyzés - Popup)

10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

84 (Megjegyzés - Popup)

40 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

85 (Megjegyzés - Popup)

10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

86 (Megjegyzés - Popup)

40 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

87 (Megjegyzés - Popup)

10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

88 (Megjegyzés - Popup)

+ = vándorlási nyereség; – = vándorlási veszteség.

89 (Megjegyzés - Popup)

10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

90 (Megjegyzés - Popup)

10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

91 (Megjegyzés - Popup)

+ = vándorlási nyereség; – = vándorlási veszteség.

92 (Megjegyzés - Popup)

10 év és 1 hónap; előzetes eredmény.

93 (Megjegyzés - Popup)

Hektárig menő pontossággal kiszámított adatok.

94 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmény.

95 (Megjegyzés - Popup)

Kitűnik ez *Soproni Elek dr.* népsűrűségi kartogrammjából is; v. ö.: A kultúrsarok gondjai. Budapest, 1940., a 34. és 35. l. között; ez az értékes mű egyébiránt a községenkinti lakosság-alakulás gazdasági hátterének elbírálása terén is számos hasznos útbaigazítással szolgálhat.

96 (Megjegyzés - Popup)

L. Dr. *Thirring Lajos*: Sopron népessége 1941. január végén. Soproni Szemle, V. évf., 2. szám (1941. május 15.), 89–94 l.

97 (Megjegyzés - Popup)

Az 1910–1920. évi adatok idézésétől eltekintünk, mert megállapításuknál a hősi halottak száma nem vétetett figyelembe.

98 (Megjegyzés - Popup)

Összeállításunknak vándorlási veszteséget jelző adatai túlnyomóan a belső (az ország más részeibe irányuló) vándormozgalom méreteit és passzív voltát fejezik ki és csak kisebb mértékben jelentenek kivándorlási többletet (veszteséget).

99 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

100 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

101 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

102 (Megjegyzés - Popup)

Nem valószínű azonban, hogy ezzel a zsúfoltság fokának komolyabb mérvű csökkenése is karöltve járt volna (a házaspárok, az idősebb korúak száma ugyanis nagyobb mértékben nőtt meg, mint az egész népesség).

103 (Megjegyzés - Popup)

Helyesebben 1941-ben a kitöltött házigyűjtőíveknek a lakóházzal rendszerint csaknem pontosan egyező száma.

104 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

105 (Megjegyzés - Popup)

A különbség kimutatott adata módszerbeli okokból valószínűleg nagyobb valamivel a tényleges lakóházzaporulatnál.

106 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

107 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

108 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

109 (Megjegyzés - Popup)

A népszaporodás és a vándorlási különbség arányszámainak értékelése során a község népességi nagyságára is ügyelni kell; egy-egy parányi lakosszámú községben a szertelenül magas arányszám sokszor csupán néhány főnyi eltolódás kifejezője.

110 (Megjegyzés - Popup)

Sopron tj. várossal.

111 (Megjegyzés - Popup)

Sopron tj. várossal.

112 (Megjegyzés - Popup)

Sopron tj. várossal.

113 (Megjegyzés - Popup)

Ideértve Sopron tj. várost is.

114 (Megjegyzés - Popup)

Egy községnek 1941-ben pontosan ugyanannyi lakosa volt, mint a századfordulókor.

115 (Megjegyzés - Popup)

Sopron tj. várossal.

116 (Megjegyzés - Popup)

Megjegyzendő, hogy Sopron megye községeiben az élveszületési arány általában már az egykés jelleg közelébe csúszott le s a természetes népszaporulat elfogadhatóan jó alakulását nem csekély mértékben csupán a halálozási viszonyok kielégítőbb voltának (egyben a széles néprétegek kedvezőbb kultúrfokának) lehet betudni. V. ö.: a születési mozgalom községenkénti alakulását illetően *Dr. Thirring Lajos: Az 1934–1936. évi élveszületési mozgalom területi képe és keresztmetszete. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. évf., 873–889. l.*

117 (Megjegyzés - Popup)

L. Soproni Szemle, V. évf., 2. sz. (1941. május 15.), 90–91. l.

118 (Megjegyzés - Popup)

1 Az egyes népszámlálások időpontja = december 31., az 1941. évi népszámlálásé = január 31. A községhatár kisebb változásai visszamenőlegesen nincsenek figyelembevéve, ami az adatokat általában nem érinti lényegbevágóan.

119 (Megjegyzés - Popup)

3 Előzetes eredmények.

120 (Megjegyzés - Popup)

3 Előzetes eredmények.

121 (Megjegyzés - Popup)

4 Előzetes eredmények; 10 éves és 1 hónapos időszak.

122 (Megjegyzés - Popup)

5 Előzetes eredmények; 40 éves és 1 hónapos időszak.

123 (Megjegyzés - Popup)

6 Az Alszoportól Felszoporhoz csatolt rész (23 lakóház, 129 lakos) 1941-ben már Felszopor adataiban foglaltatik; az átcsatolás előtti közigazgatási beosztás alapján Alszopor lélekszáma 1930-ról 1941-re 5.5%-kal fogyott, 1900-ról 1941-re pedig 110 fővel, vagyis 34.4%-kal nőtt meg, míg Felszopor lélekszáma 1930-ról 1941-re 11.1%-kal, 1900-ról 1941-re pedig 17 fővel, azaz 3.1%-kal csökkent.

124 (Megjegyzés - Popup)

6 Az Alszoportól Felszoporhoz csatolt rész (23 lakóház, 129 lakos) 1941-ben már Felszopor adataiban foglaltatik; az átcsatolás előtti közigazgatási beosztás alapján Alszopor lélekszáma 1930-ról 1941-re 5.5%-kal fogyott, 1900-ról 1941-re pedig 110 fővel, vagyis 34.4%-kal nőtt meg, míg Felszopor lélekszáma 1930-ról 1941-re 11.1%-kal, 1900-ról 1941-re pedig 17 fővel, azaz 3.1%-kal csökkent.

125 (Megjegyzés - Popup)

7 A Fertőszéplaktól Eszterházához csatolt terület (9 lakóház, 41 lakos) 1941-ben már Eszterháza adataiban foglaltatik; az átcsatolás előtti közigazgatási beosztás alapján Fertőszéplak lélekszáma 1930-ról 1941-re 5.9%-kal fogyott, 1900-ról 1941-re pedig 100 fővel, vagyis 7.7%-kal emelkedett, míg Eszterháza lélekszáma 1930-ról 1941-re 30.1%-kal csökkent, 1900-ról 1941-re pedig 117 fővel, azaz 23.5%-kal nőtt meg.

126 (Megjegyzés - Popup)

7 A Fertőszéplaktól Eszterházához csatolt terület (9 lakóház, 41 lakos) 1941-ben már Eszterháza adataiban foglaltatik; az átcsatolás előtti közigazgatási beosztás alapján Fertőszéplak lélekszáma 1930-ról 1941-re 5.9%-kal fogyott, 1900-ról 1941-re pedig 100 fővel, vagyis 7.7%-kal emelkedett, míg Eszterháza lélekszáma 1930-ról 1941-re 30.1%-kal csökkent, 1900-ról 1941-re pedig 117 fővel, azaz 23.5%-kal nőtt meg.

127 (Megjegyzés - Popup)

5 + = vándorlási nyereség – = vándorlási veszteség.

128 (Megjegyzés - Popup)

1 A házigyűjtőívek számára vonatkozó előzetes eredmények.

129 (Megjegyzés - Popup)

2 Egy házigyűjtőívre számított előzetes eredmények.

130 (Megjegyzés - Popup)

3 Előzetes eredmények.

131 (Megjegyzés - Popup)

4 Előzetes eredmények; 10 éves és 1 hónapos időszak.

132 (Megjegyzés - Popup)

4 Előzetes eredmények; 10 éves és 1 hónapos időszak.

133 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 352. sz. a városi levéltárban.

134 (Megjegyzés - Popup)

Az ev. konvent iskolaalapító tevékenységéről bővebben Verbényi: Adatok Sopron iskolaügyének multjából. (Soproni Szemle, II. évf., 315–17. l.)

135 (Megjegyzés - Popup)

A beadvány azt mondja: woraus klar und deutlich erhellet, daß diese Realschule nicht anderes zum Zwueck habe, als daselbst Bürger, Handwerker und Kaufleute zu bilden, folglich dieselbe im strengern Sinne einen Theil der Bürgerschulen vorstelle.

136 (Megjegyzés - Popup)

E sorok írója a magyarországi „Corpus” összeállításán dolgozik. Kéri a szíves olvasót, hogyha régebbi magyarországi szentképek nyomára jut, arra figyelmeztetni szíveskedjék.

137 (Megjegyzés - Popup)

A kegykép legendáját feldolgozta Mohl Adolf: Nyugatmagyarországi mondák és mondafélék. Győr, 1926.

138 (Megjegyzés - Popup)

A soproni rendház 1937-ben a birtokában levő Schaller képről készítettett reprodukciót és azt adta ki a jubileum emlékére.

139 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsjegyzőkönyv. 1799. 2219. sz. tétel. 1813. 1581. és 2038. sz. tétel.

140 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsjegyzőkönyv. 1818. 2885. és 3336. sz. tétel.

141 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Zoltán: A magyar litográfia története a 19. században. 28. l.

142 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: A Thirring-család története.

143 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1894. IV. 28.

144 (Megjegyzés - Popup)

Póda: A soproni parókia története. 1892. Ebben a Fegyvertár-utca képe.

145 (Megjegyzés - Popup)

Egy példány a soproni bencés gimnáziumban.